

Xakimaxon Muxiddinova

**UCHINCHI RENESSANS
POYDEVORINING EKOLOGIK
ASPEKTLARI**

ISBN 978-9910-9148-1-2

9 789910 914812

MaDonna

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
NAMANGAN MUHANDISLIK QURILISH
INSTITUTI**

Muxiddinova Xakimaxon G’ulomovna

**UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINING
EKOLOGIK ASPEKTLARI**

Namangan 2024

UO‘K: 502 12

KBK: 84(5O‘zb)7

M - 92

Uchinchi renessans poydevorining ekologik aspektlari /
Muxiddinova Xakimaxon G‘ulomovna / Namangan: “MASHRAB”
nashriyoti / 2024 yil 120-bet.

ISBN 978-9910-9148-1-2

© Xakimaxon Muxiddinova

© “Mashrab” nashriyoti 2024

KIRISH

Inson o'z hayoti davomida ehtiyoji uchun zarur bo'lgan moddiy narsalarning barchasini tabiatdan oladi. U tabiat bilan o'zaro chambarchas bog'langan. Fan-texnika rivojlangani sari insonning mehnat qurollari takomillashib boradi. Natijada u o'zini o'rab turgan tabiatning xususiyatlarini o'zgartirib, o'ziga xos "muhit" yaratadi. Shuning uchun, jamiyat va tabiat munosabatlari haqida gapirganda tabiiy muhit, geografik muhit, atrof-muhit, texnogen muhit kabi tushunchalar qo'llaniladi. Tabiat – bizni o'rab olgan borliq, olam.

Bugungi kunda tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish bo'yicha olib borilayotgan tadqiqotlarning dolzarbligi asosan iqlim o'zgarishi, bioxilma-xillikning yo'qolishi, tabiiy resurslarning ifloslanishi va kamayishi kabi global ekologik muammolardan xabardorlikning ortib borishi bilan izohlanadi, bu esa barqaror rivojlanish va inson farovonligiga tahdid solayotgan omillarning kenagiyib borayotgani va bugununing dolzarb va hal qilinishi kerak bo'lgan muammolaridan biri ekanligini bildiradi. Ko'rsatilgan muammolar inson jamoalari va ularning barqaror birgalikda yashashi uchun samarali strategiyalarni ishlab chiqish uchun tabiiy muhit o'rtasidagi chuqurroq o'zaro ta'sir zarurligini sezish imkonini beradi. Shu bilan birga, globallashtirish va texnologik taraqqiyotning kuchayishi jamiyat va tabiat o'rtasidagi simbiozning yangi shakllarini keltirib chiqarmoqda, bu esa ushbu mavzuni bugungi zamonaviy tadqiqotlarda yanada dolzarbligini oshiradi.

Monografiyada tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qilishda ham tabiiy fanlar sohasidagi eng so'nggi yutuqlarni, ham ijtimoiy-gumanitar fanlarning eng so'nggi nazariy ishlanmalarini hisobga oladigan kompleks yondashuvlar ko'rib chiqilgan. Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy o'zgarishlar va ekologik jarayonlarning o'zaro ta'sirini anglatuvchi ijtimoiy-ekologik munosabatlarning dinamik xarakterini o'rganishga alohida e'tibor beriladi. Tadqiqotimizda ekotizim yondashuvi va tarmoq nazariyasi nuqtai nazarini o'z ichiga olgan tahlil doirasini kengaytirish orqali an'anaviy antropotsentrizmni engishga intiladi.

Tabiiy ekotizimlar va ijtimoiy tizimlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirlar, shu jumladan ularning o'zaro ta'sir qilish mexanizmlari va o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladigan o'zgarishlar.

Tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qilishning nazariy va uslubiy asoslari, jumladan, atrof-muhit va ijtimoiy jarayonlarni tushunishda inter-distiplinar(sohalar aro) yondashuvlarni ishlab chiqish va qo'llash.

Monografiyaning nazariy ahamiyati tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni tushunishga integral yondashuvni ishlab chiqish va nazariy asoslashdadir. Bu mavjud nazariyalar va kontseptsiyalarni sintez qilish va tanqidiy tahlil qilish, shuningdek, ekologik va ijtimoiy jarayonlarning murakkab o'zaro ta'sirini tushuntira oladigan yangi kontseptual asosni taklif qilishni o'z ichiga oladi.

Ilmiy tadqiqotimiz o'rganilayotgan o'zaro munosabatlarning mexanizmlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi, shuningdek, barqaror rivojlanishni o'rganishning nazariy asoslarini kengaytiradi. Ishning amaliy ahamiyati shundan iboratki, tadqiqot natijalari ekologik va ijtimoiy loyihalarni rejalashtirish va amalga oshirishda, davlat boshqaruvining turli darajalarida barqaror rivojlanish siyosatini ishlab chiqishda, shuningdek, ijtimoiy va ekologiya sohalarida mutaxassislar kadrlar tayyorlash bo'yicha ta'lim faoliyatida foydalanish mumkin.

I - BOB. UCHINCHI RENESSANS POYDEVORI

SHAKLLANISHINING EKOLOGIK JIHATLARI: IJTIMOIIY-FALSAFIY TAHLIL

Uchinchi renessansning paydo bo'lishi insoniyat tarixida ijodkorlik, innovatsiyalar va turli sohalardagi o'zaro bog'liqlikning chuqur qayta tiklanishi bilan tavsiflangan muhim bosqichdir. Texnologiyalar, globallashuv va madaniy almashinuv yutuqlaridan kelib chiqqan holda, u zamonaviy davrning noyob muammolari va imkoniyatlarini o'zida mujassam etgan holda, o'zining tarixiy hamkasblarining o'zgaruvchan axloqini aks ettiruvchi intellektual, badiiy va ijtimoiy-siyosiy harakatlarning yaqinlashuvini anglatadi.

Asosan, Uchinchi renessans avvalgi davrlarning antropotsentrik dunyoqarashidan voz kechishni ifodalaydi va insoniyatning Yerdagi hayotning murakkab tarmog'idagi o'rnini yanada yaxlitroq tushunishni targ'ib qiladi. Bu davr insoniyat jamiyatlari va tabiiy dunyo o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning tobora ortib borayotgan tan olinishi bilan ajralib turadi, bu an'anaviy paradigmalar va qadriyatlar tizimlarini jamoaviy qayta baholashga turtki bo'ladi. Xususan, Uchinchi renessans ekologik barqarorlik, ijtimoiy tenglik va axloqiy mas'uliyat muhimligini ta'kidlab, insoniyatni sayyora va uning aholisi bilan yanada uyg'un munosabatlar o'rnatishga chaqiradi.

Uchinchi renessans odob-axloqining markazida ekologik barqarorlikni iqtisodiy farovonlik va ijtimoiy tenglik bilan uyg'unlashtirishga intiladigan yashil iqtisodiyot kontseptsiyasi turadi. Yashil iqtisodiyot atrof-muhit hisobiga cheksiz o'sish haqidagi eskirgan tushunchadan voz kechib, tabiiy resurslarning cheklangan tabiati va ekologik tizimlarning o'zaro bog'liqligini tan oladigan yanada yaxlit yondashuvga o'tadigan iqtisodiy tafakkurning paradigma o'zgarishini ifodalaydi. Ushbu paradigma iqtisodiy qarorlar qabul qilish jarayonlarida ekologik xarajatlar va imtiyozlarni ichkilashtirish, resurslar samaradorligini oshirish, ifloslanishning oldini olish va boylik va resurslarni adolatli taqsimlash zarurligini ta'kidlaydi.

1.1. Uchinchi renessans tushunchasi va uning ijtimoiy-falsafiy mazmuni tahlili

Ushbu monografiyada Uchinchi renessansda poydevor shakllanishining ekologik jihatlarining ijtimoiy-falsafiy oqibatlarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, ayniqsa yashil iqtisodiyot tamoyillarini integratsiyalashuviga e'tibor qaratadi. Unda ta'kidlanishicha, ekologik mulohazalar jamiyat tuzilmalari tarkibiga kiritilishi barqaror rivojlanishni rag'batlantirish hamda hozirgi va kelajak avlodlar farovonligini ta'minlash uchun zarurdir. Atrof-muhitni boshqarish, texnologik innovatsiyalar, madaniy dinamika va yashil iqtisodiyotga xos bo'lgan iqtisodiy tamoyillar o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlikni o'rganib, ushbu tadqiqot Uchinchi renessans asoslarini shakllantirishda ekologik ongning asosiy rolini yoritishga intiladi.

Falsafa, sotsiologiya, ekologiya, iqtisod va atrof-muhitni o'rganishdan olingan fanlararo tahlil orqali ushbu tadqiqot Uchinchi renessansning o'zgaruvchan oqimlari sharoitida ekologik mulohazalar bardoshli, adolatli va ekologik jihatdan barqaror jamiyatlarni shakllantirishga qanday ma'lumot berishi mumkinligi haqida tushuncha beradi. Jamiyat taraqqiyoti kontekstida yashil iqtisodiyotning nazariy asoslari va amaliy qo'llanilishini jiddiy tarzda o'rganib, Murakkab ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlar bilan shug'ullanish va ekologik boshqaruvning axloqiy jihatlarini o'rganish orqali ushbu tadqiqot barqaror rivojlanish va jamiyatni o'zgartirish bo'yicha akademik nutqqa mazmunli hissa qo'shishga intiladi.

Barqaror rivojlanish va jamiyat tuzilmalarini isloh qilish yo'lida yashil iqtisodiyot kontseptsiyasi umid chirog'i sifatida paydo bo'ldi. Uning tamoyillari ekologik yaxlitlik, ijtimoiy tenglik va iqtisodiy farovonlikni birinchi o'ringa qo'yib, inson faoliyati va tabiiy muhit o'rtasida uyg'un yashashni targ'ib qiladi. Uchinchi renessans kontekstida, insoniy qadriyatlar va ustuvorliklarni chuqur qayta baholash davrida yashil iqtisodiyot yanada barqaror va adolatli sivilizatsiya asoslarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu bob yashil iqtisodiyot kontseptsiyasini aniqlashga, uning Uchinchi renessans doirasidagi ahamiyatini o'rganishga va global miqyosda transformativ

o'zgarishlarni katalizlash salohiyatini yoritishga intiladi.

Ekologik yaxlitlik: Yashil iqtisodiyot ekotizimlar va biologik xilma-xillikning ichki qiymatini tan oladi, ularning salomatligi va mustahkamligini saqlashga intiladi. Bu barqaror resurslarni boshqarish amaliyotini qabul qilishni, ifloslanish va chiqindilarni hosil qilishni kamaytirishni va tabiiy yashash joylarini saqlashni nazarda tutadi.

Ijtimoiy tenglik: Atrof-muhitni muhofaza qilish masalalariga qo'shimcha ravishda, yashil iqtisodiyot ijtimoiy adolat va tenglikka katta e'tibor beradi. U iqtisodiy rivojlanishdan olingan foyda jamiyatning barcha a'zolari, ayniqsa, chekka va zaif aholi qatlamlari o'rtasida adolatli taqsimlanishini ta'minlashga intiladi.

Iqtisodiy farovonlik: Atrof-muhitni muhofaza qilish iqtisodiy o'sish hisobiga keladi, degan tushunchadan farqli o'laroq, yashil iqtisodiyot barqarorlik va farovonlik yonma-yon borishi mumkinligini ta'kidlaydi. Qayta tiklanadigan energiya, yashil infratuzilma va barqaror qishloq xo'jaligiga sarmoya kiritish orqali jamiyatlar ish o'rinlari yaratish, innovatsiyalar va iqtisodiy o'sish uchun yangi imkoniyatlar yaratishi mumkin.

Uchinchi renessans insoniy qadriyatlar, ustuvorliklar va tabiiy dunyo bilan munosabatlarni qayta baholash bilan tavsiflangan chuqur ijtimoiy o'zgarishlar davrini ifodalaydi. Shu nuqtai nazardan, yashil iqtisodiyot iqtisodiy tizimlar, boshqaruv tuzilmalari va ijtimoiy me'yorlarni ekologik barqarorlik va ijtimoiy adolatni ta'minlovchi usullarda qayta ko'rib chiqish uchun yo'naltiruvchi asos sifatida namoyon bo'ladi.

Uchinchi renessansning asosiy tamoyillaridan biri barcha hayot shakllari va ekotizimlarning o'zaro bog'liqligini tan olishdir. Ushbu yaxlit istiqbol inson faoliyatining sayyoramizga uzoq muddatli ta'sirini hisobga olish muhimligini ta'kidlaydigan yashil iqtisodiyot tamoyillari bilan chambarchas mos keladi. Barqarorlikni qisqa muddatli yutuqlardan ustun qo'ygan holda, yashil iqtisodiyot sayyoramizning ekologik chegaralarida rivojlana oladigan yanada mustahkam va adolatli jamiyat sari yo'lni taklif etadi.

Bundan tashqari, yashil iqtisodiyot iqlim o'zgarishi, biologik

xilma-xillikning yo'qolishi va ifloslanish kabi dolzarb ekologik muammolarni hal qilish uchun amaliy yo'l xaritasini taqdim etadi. Qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish, yerdan barqaror foydalanish amaliyotini joriy etish hamda yashil texnologiya va infratuzilmaga sarmoya kiritish orqali jamiyatlar o'z fuqarolarining farovonligini oshirish bilan birga o'zlarining ekologik izlarini kamaytirishi mumkin.

Bundan tashqari, yashil iqtisodiyot innovatsiyalar va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, iqtisodiy o'sishni va qayta tiklanadigan energiya, barqaror qishloq xo'jaligi va ekologik toza transport kabi rivojlanayotgan tarmoqlarda ish o'rinlarini yaratish salohiyatiga ega. Yashil texnologiyalar va amaliyotlarga investitsiyalarni rag'batlantirish orqali hukumatlar bir vaqtning o'zida ekologik barqarorlik maqsadlarini ilgari surish bilan birga iqtisodiy faollikni rag'batlantirishlari mumkin.

Xulosa qilib aytganda, yashil iqtisodiyot kontseptsiyasi Uchinchi renessans asoslarini shakllantirish uchun katta va'da beradi. Ekologik yaxlitlik, ijtimoiy tenglik va iqtisodiy farovonlikka ustuvor ahamiyat berib, yashil iqtisodiyot yanada barqaror va adolatli kelajak uchun transformativ qarashlarni taklif etadi. Jamiyatlar iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi va atrof-muhit degradatsiyasidan kelib chiqadigan ekzistensial tahdidlar bilan kurashar ekan, yashil iqtisodiyot tamoyillari yanada mustahkam va farovon tsivilizatsiya qurishda ushbu muammolarni hal qilish uchun yo'l xaritasini taqdim etadi. Keyingi boblarda biz yashil iqtisodiyot metodologiyasi va uning Uchinchi renessansda poydevor shakllanishiga ta'sirini chuqurroq o'rganamiz.

Global ekologik inqiroz ko'p qirrali muammo bo'lib, uning ekologik o'lchovlaridan tashqarida insoniyatning tabiiy dunyo bilan munosabatlariga chuqur falsafiy izlanishlarni ham qamrab oladi. Uchinchi renessans kontekstida, jamiyatdagi o'zgarishlar va falsafiy qayta baholash bilan ajralib turadigan davr doirasida ekologik inqiroz barqarorlik, chidamlilik va sayyora bilan uyg'unlikni birinchi o'ringa qo'yadigan ekologik asoslarni shakllantirish uchun katalizator bo'lib xizmat qiladi. Bu bo'lim global ekologik inqirozning falsafiy oqibatlarini o'rganadi, uning axloqiy, ekzistensial, gnoseologik va

falsafiy jihatlarini ko'rib chiqadi va Uchinchi renessansdagi ekologik asoslarning shakllanishi bilan bog'liqligini tahlil qiladi.

Global ekologik inqiroz 21-asrda insoniyat oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri bo'lib, iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi, ifloslanish va yashash joylarining yo'q qilinishi bilan tavsiflanadi. Inqiroz o'zining bevosita ekologik oqibatlaridan tashqari, insoniyatning tabiiy dunyo bilan munosabatlari, kelajak avlodlar oldidagi axloqiy mas'uliyat, taraqqiyot va taraqqiyotning tabiati haqidagi chuqur falsafiy savollarni tug'diradi. Uchinchi renessans kontekstida, jamiyatdagi o'zgarishlar va falsafiy qayta baholash bilan ajralib turadigan davr doirasida ekologik inqiroz barqarorlik, barqarorlik va sayyora bilan uyg'unlikni birinchi o'ringa qo'yadigan ekologik asoslarni shakllantirish uchun katalizator bo'lib xizmat qiladi.

Global ekologik inqiroz an'anaviy axloqiy me'yorlarga qarshi chiqadigan va insoniyatning tabiiy dunyo bilan munosabatlarini qayta ko'rib chiqishni talab qiladigan ko'plab axloqiy dilemmalarni taqdim etadi. Ushbu axloqiy mulohazalar zahirida hozirgi va kelajak avlodlar o'rtasida ekologik resurslar va yuklarni taqsimlash bilan bog'liq bo'lgan avlodlararo adolat tushunchasi yotadi. Hozirgi avlodlarning xatti-harakatlari va qarorlari kelajak avlodlar farovonligi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, atrof-muhitga etkazilgan zararni yumshatish va sayyoramizni avlodlar uchun saqlab qolish bo'yicha ma'naviy majburiyatlar haqida savollar tug'diradi. Ushbu axloqiy imperativ insoniy bo'lmagan hayot shakllari va ekotizimlarning ichki qiymatini qamrab olish uchun insonga qaratilgan tashvishlardan tashqarida bo'lib, barcha tirik mavjudotlarning o'zaro bog'liqligini va ularning manfaatlarini axloqiy hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi.

Ekologik inqirozga axloqiy munosabat turli xil va ko'p qirrali bo'lib, ular ekologik axloq, ekologik adolat va chuqur ekologiya tamoyillariga asoslanadi. Atrof-muhit etikasi insonning atrof-muhit bilan o'zaro munosabatlarini boshqaradigan axloqiy tamoyillar va qadriyatlarni ifodalashga intiladi, boshqaruv, barqarorlik va biologik xilma-xillikni hurmat qilish kabi tushunchalarni ta'kidlaydi. Ekologik adolat harakati atrof-muhit resurslari va foydalarini adolatli taqsimlash

tarafdori bo'lib, atrof-muhit degradatsiyasining chekka va zaif jamoalarga nomutanosib ta'siriga qarshi kurashadi. Chuqur ekologiya ong va dunyoqarashni tubdan o'zgartirishni taklif qiladi, antropotsentrizmdan tashqarida barcha hayot shakllari va ekotizimlarning ichki qiymatini tan oladigan ekotsentrik nuqtai nazarga o'tadi.

Bundan tashqari, ekologik inqiroz atrof-muhit muammolarini hal qilishda shaxslar, jamoalar va hukumatlarning ma'naviy mas'uliyati haqida savollar tug'diradi. Atrof-muhit faollari va axloqshunoslar ekologik izni kamaytirish, tabiatni muhofaza qilish bo'yicha sa'y-harakatlarni rag'batlantirish va atrof-muhitni muhofaza qilish va barqarorlikni birinchi o'ringa qo'yadigan siyosat o'zgarishlarini himoya qilish uchun shaxsiy va jamoaviy harakatlarni ta'kidlaydilar. Iste'mol va chiqindilarni kamaytirish kabi turmush tarzini tanlashdan tortib, ekologik noroziliklarda qatnashish va qayta tiklanadigan energiya tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash kabi jamoaviy harakatlargacha, odamlar ekologik inqirozga axloqiy munosabatda bo'lishga hissa qo'shishlari mumkin.

Ekologik inqiroz inson mavjudligining tabiati va ekologik noaniqlik kontekstida hayotning mazmuni haqida chuqur ekzistensial izlanishlarni keltirib chiqaradi. Ekotizimlar tanazzulga uchragani, turlar yo'qolib borayotgani va iqlim o'zgarishi sayyoramiz barqarorligiga tahdid solayotgani sababli, odamlar kengroq hayot tarmog'idagi o'z o'rnini va Yerni boshqaruvchi roli bilan kurashishga majbur. Ushbu ekzistensial hisob-kitob inson manfaatlarini boshqa turlar va ekotizimlar manfaatlaridan ustun qo'yadigan antropotsentrik dunyoqarashni shubha ostiga qo'yadi, barcha tirik mavjudotlarning o'zaro bog'liqligi va cheklangan sayyoradagi hayotning zaifligi haqida fikr yuritishga undaydi.

Martin Xaydegger, Albert Kamyu va Joanna Meysi kabi ekzistensial faylasuflar atrof-muhit noaniqligi davrida inson va tabiatning o'zaro bog'liqligi, ekologik o'ziga xoslik va ma'no izlash mavzularini o'rgandilar. Xaydeggerning "dunyoda borliq" kontseptsiyasi insoniyat va tabiatning dualistik ajralishini rad etib, odamlar va ularning

atrof-muhit o'rtasidagi tub o'zaro bog'liqlikni ta'kidlaydi. Kamyuning absurd falsafasi odamlar borliqning o'ziga xos ma'nosizligi va oldindan aytib bo'lmaydiganligiga qarshi turishi, noaniqlik o'rtasida maqsad va amalga oshirishni topishi kerakligini ta'kidlaydi. Meysining chuqur ekologiya va tizimli fikrlash bo'yicha ishi barcha tirik mavjudotlar uchun ekologik ong va empatiya muhimligini ta'kidlaydi, ekologik o'ziga xoslik va mas'uliyat hissini uyg'otadi.

Ushbu ekzistensial so'rovlar tabiatning o'ziga xos qiymatini va inson farovonligi uchun ekologik yaxlitlikning ahamiyatini chuqurroq anglash orqali ekologik asoslarni shakllantirish haqida ma'lumot beradi. Ekologik inqiroz keltirib chiqaradigan ekzistensial muammolarga qarshi turish orqali shaxslar va jamiyatlar ekologik ong va sayyora va uning aholisiga nisbatan axloqiy mas'uliyat hissini tarbiyalashlari mumkin.

Atrof-muhit inqirozi atrofimizdagi dunyoni tushunish usullarini qiyinlashtiradi. Bilim olishning an'anaviy usullari ko'pincha inson va tabiat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni e'tibordan chetda qoldirdi. Bunga javoban, faqat ilmiy yondashuvlarga tayanish cheklovlari tobora ortib bormoqda. Arne Naess va Val Plumvud kabi atrof-muhit faylasuflari mahalliy donolik va tajribaviy o'rganish kabi turli xil bilim shakllarini birlashtiradigan yanada inklyuziv dunyoqarashni himoya qiladilar.

Misol uchun, Naess "chuqur ekologiya" ni taklif qildi, bu bizni insonga qaratilgan nuqtai nazardan chetga chiqishga va barcha tirik mavjudotlar va ekotizimlarning ichki qiymatini tan olishga undaydi. Bu nuqtai nazar tabiat va jamiyatni yaxlit tushunishga urg'u beradi, odamlarning atrof-muhitdan ajralib turadigan g'oyasini rad etadi. Plumwoodning "ekofeminizm" kontseptsiyasi gender, ekologiya va ijtimoiy adolatni birgalikda ko'rib chiqish muhimligini ta'kidlaydi. Unda ta'kidlanishicha, an'anaviy bilim tizimlari ko'pincha ayollar va marginallashtirilgan jamoalar ovozini e'tiborsiz qoldirib, ekologik adolatsizliklarga olib keladi.

Ushbu gnoseologik fikrlar bizni bilim haqidagi tushunchamizni kengaytirishga va turli nuqtai nazarlarni qamrab olishga undaydi. Turli xil bilish usullarini birlashtirib, biz atrof-muhit muammolariga yanada kengroq va kontekstga mos yechimlarni ishlab chiqishimiz mumkin.

Ushbu yondashuv kamtarlik va muqobil qarashlarga ochiqlikni rivojlantiradi, odamlar va atrof-muhit o'rtasidagi murakkab munosabatlar haqidagi tushunchamizni boyitadi.

Texnologiya atrof-muhit bilan o'zaro munosabatlarimizni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, bu faqat neytral vosita emas; u tabiat bilan munosabatlarimizga ta'sir etuvchi ma'lum qadriyatlar va e'tiqodlarni o'zida mujassam etgan. Neil Postman va Lengdon Winner kabi ekologiya faylasuflari texnologiyalarning o'ziga xos siyosat va ijtimoiy ta'sirga ega ekanligini ta'kidlaydilar.

Postman "texnopoliya" atamasini texnologiya hayotning barcha jabhalarida, ko'pincha madaniy qadriyatlar va ekologik donolik hisobiga hukmronlik qiladigan jamiyatni tasvirlash uchun kiritdi. Winnerning "siyosat bilan bog'liq artefaktlar" kontseptsiyasi texnologiyalar neytral emasligini, balki ma'lum ijtimoiy va siyosiy mafkuralarni aks ettiradi va davom ettiradi. Misol uchun, qazib olinadigan yoqilg'ining keng qo'llanilishi ekologik barqarorlikdan ko'ra qulaylik va iqtisodiy o'sishning ustuvorligini aks ettiradi.

Ushbu muammolarni hal qilish uchun ekologik mutafakkirlar texnologiyaga muqobil yondashuvlarni qo'llab-quvvatlaydilar. Ekologik dizayn tamoyillari butun hayot davomida atrof-muhitga ta'sirni kamaytiradigan mahsulotlar va tizimlarni ishlab chiqishga yordam beradi. Tegishli texnologiya tashabbuslari mahalliy jamoalar uchun madaniy va ekologik jihatdan mos yechimlarni loyihalashga qaratilgan. Yashil innovatsion strategiyalar qazib olinadigan yoqilg'iga bog'liqlikni kamaytiradigan va yanada barqaror kelajakka yordam beradigan toza va qayta tiklanadigan texnologiyalarni ishlab chiqishga qaratilgan.

Insonlar va texnologiya o'rtasidagi munosabatlarni qayta ko'rib chiqish orqali biz uning salohiyatini ekologik muammolarni hal qilish va barqarorlikni rivojlantirish uchun ishlatishimiz mumkin. Bu texnologik rivojlanish asosidagi taxminlarimiz va qadriyatlarimizni tanqidiy tekshirishni talab qiladi. Ekologik tamoyillarni texnologik dizayn va innovatsiyalarga integratsiyalash orqali biz odamlar va atrof-muhit o'rtasida yanada uyg'un munosabatlarni yaratib, yanada yashil va adolatli kelajakka yo'l ochib bera olamiz.

1.2. Uchinchi renezans poydevori yaratilishida yashil iqtisod kontseptsiasining nazariy metodologik asoslari

Tabiat va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunish Uchinchi renessansda yashil iqtisodiyot asoslarini yaratish uchun juda muhimdir. Ushbu bo'lim ushbu munosabatlar haqida tushuncha beradigan to'rtta asosiy nazariy asoslarni har tomonlama o'rganishga kirishadi: Ekologik iqtisod, Atrof-muhit sotsiologiyasi, Siyosiy ekologiya va Ekologik marksizm. Ushbu istiqbollarni chuqur o'rganish orqali biz yashil iqtisodiyotning metodologiyasi va kontseptualizatsiyasini qanday shakllantirishi haqida nozik tushuncha berishni maqsad qilganmiz.

1. Ekologik iqtisod:

Ekologik iqtisod iqtisodiy faoliyat va tabiiy muhit o'rtasidagi ichki bog'liqlikni tan olish orqali an'anaviy iqtisodiy paradigmalardan chekinishni ifodalaydi. Ko'pincha tabiatga tashqi omil sifatida qaraydigan neoklassik iqtisoddan farqli o'laroq, ekologik iqtisod inson iqtisodiyoti ekologik tizimlar ichida joylashganligini va ularga bog'liqligini tan oladi. Tabiiy resurslarning cheklanganligi va iqtisodiy o'sishning ekologik cheklovlarini tan olish bu istiqbolda markaziy o'rin tutadi. Ekologik iqtisodchilar barqarorlik va chidamlilikni ta'kidlab, ekologik tamoyillarni iqtisodiy qarorlar qabul qilish jarayonlariga kiritish tarafdori. Ekologik iqtisodning asosiy tushunchalari ekotizimlar tomonidan taqdim etiladigan imtiyozlarga iqtisodiy qiymat belgilashga intiladigan ekotizim xizmatlarini baholash va yalpi ichki mahsulotdan tashqari taraqqiyotni o'lchaydigan ko'rsatkichlarni ishlab chiqishni o'z ichiga oladi. Iqtisodiy tahlilga ekologik mulohazalar kiritgan holda, ekologik iqtisodiyot atrof-muhitni muhofaza qilish va inson farovonligini birinchi o'ringa qo'yadigan siyosat va amaliyotlarni ilgari surish orqali yashil iqtisodiyot asoslarini rivojlantirish haqida ma'lumot beradi.

2. Atrof-muhit sotsiologiyasi:

Atrof-muhit sotsiologiyasi atrof-muhit muammolarining ijtimoiy o'lchovlarini o'rganadi, jamiyat tuzilmalari, madaniy qadriyatlar va kuch dinamikasi insonning atrof-muhit bilan o'zaro munosabatlarini qanday

shakllantirishini o'rganadi. Bu istiqbol hukumatlar, korporatsiyalar va ommaviy harakatlar kabi institutlarning ekologik siyosat va amaliyotlarni shakllantirishdagi rolini ta'kidlaydi. Atrof-muhit sotsiologiyasi shuningdek, ijtimoiy tengsizliklarning ekologik muammolar bilan kesishish usullarini, resurslardan foydalanish va ekologik xavflarga ta'sir qilishni o'rganadi. Atrof-muhit sotsiologiyasining asosiy mavzulari atrof-muhitga bo'lgan manfaatlar va yuklarning turli ijtimoiy guruhlar o'rtasida teng bo'lmagan taqsimlanishini o'rganadigan ekologik adolat va atrof-muhitga nisbatan shaxslar va jamoalarning huquq va majburiyatlarini o'rganadigan ekologik fuqarolikni o'z ichiga oladi. Atrof-muhit muammolarining ijtimoiy jihatlarini ta'kidlab, atrof-muhit sotsiologiyasi atrof-muhitni boshqarishga inklyuziv va ishtirokchi yondashuvlarni qo'llab-quvvatlash orqali yashil iqtisodiyot asoslarini rivojlantirishga hissa qo'shadi. Ushbu istiqbol qarorlar qabul qilish jarayonlaridagi ijtimoiy adolatsizlik va tengsizliklarni tan olish va bartaraf etish, marginallashtirilgan jamoalarning imkoniyatlarini kengaytirish va jamoaviy sa'y-harakatlar sifatida ekologik barqarorlikni rag'batlantirishni talab qiladi.

3. Siyosiy ekologiya:

Siyosiy ekologiya atrof-muhit o'zgarishiga asos bo'lgan siyosiy va iqtisodiy jarayonlarni so'roq qiladi, asosiy e'tiborni jamiyat ichida kuch va resurslarning teng bo'lmagan taqsimlanishiga qaratadi. Ushbu nuqtai nazar siyosiy va iqtisodiy omillar atrof-muhitni ekspluatatsiya qilish va tanazzulga uchrash shakllarini qanday shakllantirishini tahlil qiladi, ko'pincha ijtimoiy tengsizliklar va ekologik zaiflikni kuchaytiradi. Siyosiy ekologlar kapitalizm va neoliberalizmning atrof-muhitni vayron qilishdagi rolini tanqid qilib, bozorga asoslangan yondashuvlar barqarorlikdan ko'ra foydani qanday ustuvorligini ta'kidlaydilar. Siyosiy ekologiyaning asosiy tushunchalari tabiiy resurslarga oid qarorlarni qabul qilish va amalga oshirish usullarini o'rganuvchi atrof-muhitni boshqarish va atrof-muhit resurslariga kirish va ularni nazorat qilishda yuzaga keladigan ijtimoiy ziddiyatlarni o'rganuvchi ekologik ziddiyatlarni o'z ichiga oladi. Atrof-muhit muammolarining siyosiy jihatlarini ta'kidlab, siyosiy ekologiya tarkibiy tengsizliklar va kuchlar

muvozanatini bartaraf etish zarurligini ta'kidlab, yashil iqtisodiyot asoslarini yaratish haqida ma'lumot beradi. Ushbu istiqbol barqarorlikka erishish va atrof-muhit resurslarining adolatli taqsimlanishini rag'batlantirish uchun iqtisodiy va siyosiy tizimlarni o'zgartiruvchi o'zgarishlarni talab qiladi.

4. Ekologik marksizm:

Ekologik marksizm kapitalistik ishlab chiqarish usullarini tanqid qilish va ekologik barqarorlikni targ'ib qilish uchun marksistik nazariya tushunchalarini ekologik istiqbollar bilan birlashtiradi. Bu nuqtai nazar kapitalizmning tovarlashtirish, xususiylashtirish va ekspluatatsiya kabi jarayonlar orqali ekologik inqirozlarni keltirib chiqarishdagi rolini ta'kidlaydi. Ekologik marksistlar kapitalizmning foyda olishga intilishi atrof-muhit degradatsiyasiga va ijtimoiy tengsizlikka olib keladi, deb ta'kidlab, bu muammolarni hal qilish uchun tizimli o'zgarishlarni talab qiladi. Ekologik marksizm ikkita muhim tushunchani o'z ichiga oladi: metabolik yorilish va ekologik imperializm.

1. Metabolik yorilish:

- Metabolik yorilish kapitalizm davrida sodir bo'lgan inson va tabiat o'rtasidagi uzilishni anglatadi.
- Oddiyroq qilib aytganda, bu sanoatlashtirish va iqtisodiy amaliyotlar tufayli odamlar va tabiiy dunyo o'rtasidagi ortib borayotgan tafovut.
- Jamiyatlar sanoatlashgani va urbanizatsiyalashgani sari tabiatdan ko'proq uzilib qoladi, bu esa atrof-muhit degradatsiyasiga va ekologik muvozanatning buzilishiga olib keladi.
- Ushbu kontseptsiya kapitalistik tizimlar ishlab chiqarish va foydani ekologik barqarorlikdan ko'ra qanday ustuvorligini ta'kidlaydi, bu esa odamlar va ularning tabiiy muhiti o'rtasidagi zararli ajralib chiqishga olib keladi.

2. Ekologik imperializm:

- Ekologik imperializm kapitalistik iqtisodlar kam rivojlangan mintaqalar, birinchi navbatda, Jahon janubidagi tabiiy resurslar va ishchi kuchidan qanday foydalanishini tekshiradi.
- Oddiyroq qilib aytganda, bu boy davlatlar va korporatsiyalar

iqtisodiy manfaatlar uchun kambag'al davlatlar va ularning resurslaridan foydalanadi, degan fikr.

- Bunday ekspluatatsiya ko'pincha atrof-muhitning buzilishiga olib keladi, chunki tabiiy resurslar haddan tashqari o'zlashtiriladi va ekotizimlar buziladi.

- Ekologik imperializm boy va qashshoq davlatlar o'rtasidagi tengsiz kuch dinamikasini ta'kidlaydi, birinchisi ikkinchisi va atrof-muhit hisobidan foyda ko'radi.

Umuman olganda, bu tushunchalar kapitalistik tizimlar global miqyosda atrof-muhit degradatsiyasiga va ijtimoiy tengsizlikka qanday hissa qo'shishini ko'rsatishga yordam beradi va barqarorlik va adolatni rivojlantirish uchun tizimli o'zgarishlar zarurligini ta'kidlaydi. Ekologik nuqtai nazarlarni marksistik tahlilga integratsiyalashgan holda, ekologik marksizm kapitalizmning asosiy tuzilmalarini o'zgartirish zarurligini ta'kidlab, yashil iqtisodiyot asoslarini rivojlantirish haqida ma'lumot beradi. Bu nuqtai nazar atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha bozorga asoslangan yondashuvlarni tanqid qiladi va davlat mulki va tabiiy resurslarni demokratik nazorat qilishni birinchi o'ringa qo'yadigan siyosatni talab qiladi.

Keyingi bo'limlarda biz ushbu nazariy asoslarning har birini batafsilroq ko'rib chiqamiz, ularning tarixiy ildizlari, asosiy tushunchalari, empirik qo'llanilishi va Uchinchi renessans doirasida yashil iqtisodiyot asoslarini yaratish oqibatlarini o'rganamiz. Ushbu keng qamrovli tahlil orqali biz tabiat-jamiyat munosabatlarining nazariy va uslubiy jihatlarini va ularning barqaror va adolatli kelajakni shakllantirishdagi ahamiyatini mustahkam tushunishni maqsad qilganmiz.

Uchinchi renessansda yashil iqtisodiyot nazariyasining paydo bo'lishi ko'pincha uzoq muddatli ekologik barqarorlikdan ko'ra qisqa muddatli iqtisodiy o'sishni birinchi o'ringa qo'yadigan an'anaviy iqtisodiy paradigmalardan sezilarli darajada uzoqlashishni anglatadi. Yashil iqtisodiyotning ildizlarini 20-asrdagi inson faoliyatining ekologik ta'siri haqida xabardorlikni oshirishga va atrof-muhitni muhofaza qilish va muhofaza qilishni rag'batlantiradigan siyosat va amaliyotlarni qo'llab-

quvvatlashga intilgan ekologik harakatga borib taqaladi.

Uchinchi renessansda siyosatchilar, akademiklar va fuqarolik jamiyati ishtirokchilari orasida ekologik muammolarni hal qilish iqtisodiyot va ekologiya o'rtasidagi munosabatlarni tubdan qayta ko'rib chiqishni talab qilishini e'tirof etish kuchaydi. Yashil iqtisodiyot kontseptsiyasi ushbu imperativga javob sifatida paydo bo'lib, iqtisodiy qarorlarni qabul qilish jarayonlariga ekologik fikrlarni integratsiya qilish uchun yangi asosni taklif qildi.

Uchinchi renessansda yashil iqtisodiyot nazariyasining rivojlanishidagi muhim bosqichlardan biri 1987 yilda Butunjahon atrof-muhit va rivojlanish komissiyasi tomonidan "Bizning umumiy kelajagimiz" nomli muhim ma'ruza nashr etilishi bo'ldi. Bu hujjat Brundtland hisoboti sifatida ham tanilgan. Barqaror rivojlanish kontseptsiyasini ommalashtirdi, u "kelajak avlodlarning o'z ehtiyojlarini qondirish qobiliyatiga putur etkazmasdan hozirgi kun ehtiyojlarini qondiradigan rivojlanish" deb ta'rifladi. Hisobotda ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy muammolarning o'zaro bog'liqligi ta'kidlab o'tildi va inson faoliyatining sayyoramizga uzoq muddatli ta'sirini hisobga olgan holda rivojlanishga yanada yaxlit yondashuv zarurligi ta'kidlandi. Olimlar va amaliyotchilar Brundtland hisoboti tushunchalariga asoslanib, barqaror rivojlanish tamoyillarini amalda joriy etish vositasi sifatida yashil iqtisodiyot kontseptsiyasini ishlab chiqishga kirishdilar. Ushbu ishning asosiy hissalaridan biri qaror qabul qilish jarayonlarida iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatlarni muvozanatlash zarurligini ta'kidlaydigan uch tomonlama yakuniy asosni ifodalash edi. Ushbu asos yashil iqtisodiyotning tabiati va maqsadi haqidagi ko'plab keyingi munozaralar va munozaralar uchun asos bo'lib xizmat qildi. Yashil iqtisodiyot kontseptsiyasi keng ommalashar ekan, u takomillashtirish va ishlab chiqish jarayonidan o'tdi, turli fanlardan olimlar va amaliyotchilar uning rivojlanishiga hissa qo'shdilar. Iqtisodchilar atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish bilan birga iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish uchun yashil o'sish va innovatsiyalar salohiyatini o'rganishdi. Ekolog olimlar xo'jalik faoliyatining ekologik chegaralari va bu chegaralardan oshib ketish oqibatlarini bo'yicha tadqiqotlar olib bordilar. Ijtimoiy olimlar

barqarorlikning ijtimoiy va madaniy jihatlarini, jumladan, tenglik, adolat va ishtirok etish masalalarini o'rganishdi.

So'nggi yillarda yashil iqtisodiyot atrofidagi nutqda sezilarli o'zgarishlar yuz berdi. Bir vaqtlar birinchi navbatda atrof-muhit barqarorligi va resurslarni tejashga qaratilgan bo'lsa, kontseptsiya atrof-muhitga ta'sirni yumshatishdan tashqari kengroq tushunchani qamrab olgan holda rivojlandi. Olimlar va amaliyotchilar yashil iqtisodiyot jamiyatlarda barqarorlik, tenglik va umumiy farovonlikni oshirish bilan chambarchas bog'liqligini tan olishadi. Ushbu kengaytirilgan istiqbol ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy nuqtai nazarlarni yanada yaxlit va tizimli tarzda birlashtirishga qaratilgan yangi nazariyalar va yondashuvlarni ishlab chiqishga turtki bo'ldi. Ushbu omillarning o'zaro bog'liqligini e'tirof etish orqali barqarorlikni rivojlantirishga qaratilgan sa'y-harakatlar yanada keng qamrovli va samarali bo'lishi mumkin.

Ushbu kontekstda e'tibor qozongan ana shunday nazariy asoslardan biri ekologik iqtisoddir. An'anaviy iqtisodiyotdan farqli o'laroq, ko'pincha iqtisodiy o'sishni ekologik oqibatlarini etarli darajada hisobga olmagan holda birinchi o'ringa qo'yadi, ekologik iqtisodiyot inson iqtisodiyotini ular bog'liq bo'lgan tabiiy tizimlar bilan uyg'unlashtirishga intiladi. Ushbu yondashuvning markazida iqtisodiyot kengroq ekotizim ichiga kiritilganligini tan olishdir va shuning uchun har qanday iqtisodiy faoliyat ekologik "yuk ko'tarish qobiliyati" doirasida amalga oshirilishi kerak.

Ekologik iqtisod ham barqarorlikka erishishda tenglik va ijtimoiy adolat muhimligini ta'kidlaydi. U atrof-muhitning tanazzulga uchrashi ko'pincha marginallashtirilgan jamoalarga nomutanosib ravishda ta'sir qilishini va bu nomutanosibliklarni bartaraf etish haqiqatan ham barqaror jamiyat qurish uchun muhim ekanligini tan oladi. Taqsimlovchi adolat va resurslarni adolatli taqsimlash tamoyillarini o'zida mujassam etgan holda, ekologik iqtisodiyot ham ekologik barqarorlikni, ham ijtimoiy tenglikni rag'batlantirish uchun asos yaratadi.

An'anaviy iqtisodiy modellarning kamchiliklariga javoban paydo bo'lgan yana bir kontseptsiya - degrowth. Cheksiz iqtisodiy o'sish cheklangan sayyora resurslari bilan mos kelmasligini tan olishdan kelib

chiqqan holda, o'sish umumiy iqtisodiy faollikni ataylab kamaytirish tarafdori. Ushbu pasayish jamiyatlarni qashshoqlashtirishga emas, balki boylik va farovonlikning nomoddiy shakllariga ustuvorliklarni qayta yo'naltirishga qaratilgan.

O'sish iqtisodiy o'sish taraqqiyotning sinonimi degan hukmron tushunchaga qarshi chiqadi va etarlilik, birdamlik va ekologik barqarorlikka asoslangan farovonlikning muqobil tasavvurini taklif qiladi. Yalpi ichki mahsulot o'sishidan ko'ra insonning rivojlanishini birinchi o'ringa qo'yib, "degrowth" ekologik jihatdan barqaror va ijtimoiy adolatli jamiyatlarni yaratishga intiladi.

So'nggi yillarda mashhurlikka erishgan tegishli tushuncha - bu "doughnut" iqtisodiyoti. Iqtisodchi Keyt Ravort tomonidan ishlab chiqilgan donut modeli sayyoralar chegaralaridagi "insoniyat uchun xavfsiz va adolatli makon"ning vizual tasvirini taqdim etadi. Doghnut iqtisodiyotining maqsadi inson jamiyatlarining "xavfsiz va adolatli makon" ichida rivojlanishini ta'minlash, ijtimoiy mahrumlik va ekologik ta'sirlardan qochishdir. Bu iqtisodiy ustuvorliklar va tuzilmalarni tubdan qayta ko'rib chiqishni, o'sishga yo'naltirilgan paradigmadan sayyoramiz imkoniyatlari doirasida barcha odamlarning ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan paradigмага o'tishni talab qiladi.

Birgalikda bu nazariyalar va yondashuvlar iqtisodiyot va uning atrof-muhit va jamiyat bilan aloqasini qanday kontseptsionalashda paradigma o'zgarishini ifodalaydi. Iqtisodiy o'sishni o'z-o'zidan maqsad sifatida ko'rishdan ko'ra, ular iqtisodiy faoliyatning umumiy maqsadlari sifatida barqarorlik, tenglik va farovonlik muhimligini ta'kidlaydilar. Bu g'oyalarni amalda tatbiq etish mahalliy hamjamiyatlardan tortib global institutlarga bo'lgan turli darajadagi dadil harakatni talab qiladi. Bu bizning iste'mol uslublarimizni qayta ko'rib chiqish, iqtisodiy tizimlarni qayta loyihalash va barqarorlik va adolatni ta'minlashda hukumat va biznesning rolini qayta ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi.

Oxir oqibat, yashil iqtisodiyotga o'tish nafaqat texnik, balki ma'naviy va siyosiy muammodir. Bu bizdan taraqqiyot va farovonlik tabiati haqidagi chuqur singib ketgan e'tiqodlarga qarshi turishni va ekologik yaxlitlik, ijtimoiy adolat va insoniyat gullab-yashnashi

tamoyillariga asoslangan muqobil kelajakni tasavvur qilishni talab qiladi.

Xulosa qilib aytganda, olimlar va amaliyotchilar o'rtasida yashil iqtisodiyot barqarorlik, tenglik va farovonlikni o'z ichiga olishi kerakligi haqidagi ortib borayotgan konsensus bizning iqtisodiy rivojlanish haqidagi fikrimizdagi muhim paradigma o'zgarishini anglatadi. Ekologik iqtisod, “degrowth” va “doughnut” iqtisodiyoti kabi tushunchalarni o'zlashtirib, biz hamma uchun yanada barqaror va adolatli kelajak sari yo'nalishni belgilashimiz mumkin.

1.3. Yashil iqtisodiyot asoslarini yaratishning ijtimoiy-falsafiy masalalari

Yashil iqtisodiyot nazariyasi iqtisodiy faoliyatning tabiati va maqsadi haqidagi an'anaviy fikirlashlikga qarshi chiqish va odamlar va tabiat o'rtasidagi munosabatlarga yangi istiqbollarni taklif qilish orqali ijtimoiy-falsafiy fikrga katta hissa qo'shdi. Yashil iqtisodiyot nazariyasining ijtimoiy-falsafiy tafakkurga qo'shgan asosiy jihatlari va hissalaridan ba'zilar quyidagilardan iborat:

1. *Iqtisodiyot va ekologiya munosabatlarini qayta ko'rib chiqish:* Yashil iqtisodiyot nazariyasi iqtisodiyotning tabiiy dunyodan alohida va undan ustun ekanligi haqidagi hukmron qarashga qarshi chiqadi. Buning o'rniga u iqtisodiy va ekologik tizimlarning o'zaro bog'liqligini va sayyoramizning cheklangan resurslari chegaralarini hurmat qilish zarurligini ta'kidlaydi. Bu istiqbol iqtisodiy faoliyatni qanday tushunishimiz va tashkil qilishimizga chuqur ta'sir ko'rsatadi, boshqaruv, barqarorlik va avlodlar o'rtasidagi tenglikning muhimligini ta'kidlaydi.

2. *Tizimli fikrlashni rag'batlantirish:* Yashil iqtisodiyot nazariyasi ekologik muammolarni tushunish va hal qilishda yanada yaxlit va tizimli yondashuvni rag'batlantiradi. U faqat tizimning alohida tarkibiy qismlariga, masalan, ifloslanish yoki o'rmonlarni kesishga e'tibor qaratish o'rniga, ekologik tizimlarni tavsiflovchi murakkab o'zaro ta'sirlar va teskari aloqa zanjirlarini ko'rib chiqadi. Ushbu tizimli fikrlash istiqboli barqarorlik va chidamlilikni rivojlantirish uchun siyosat, texnologiyalar va institutlarni qanday ishlab chiqishimizga ta'sir qiladi.

3. *Tenglik va adolatga urg'u*: Yashil iqtisodiyot nazariyasi atrof-muhitning tanazzulga uchrashi va resurslarning kamayishi mamlakatlar ichida ham, o'rtasida ham chegaralangan va zaif jamoalarga nomutanosib ravishda ta'sir qilishini tan oladi. Shunday qilib, u ijtimoiy tenglik va adolatni ta'minlovchi siyosat va amaliyotlarni qo'llab-quvvatlaydi, iqtisodiy faoliyatning foydalari va yuklari jamiyatning barcha a'zolari o'rtasida adolatli taqsimlanishini ta'minlaydi. Tenglik va adolatga urg'u berish qashshoqlik, tengsizlik va ekologik irqchilik kabi muammolarni qanday hal qilishimizga ta'sir qiladi.

4. *Ekologik fuqarolikni rivojlantirish*: Yashil iqtisodiyot nazariyasi fuqarolik tushunchasiga shunchaki davlat tomonidan berilgan huquqiy maqom sifatida qarshilik ko'rsatadi va buning o'rniga tabiiy dunyoga nisbatan mas'uliyat va boshqaruv hissini o'z ichiga olgan ekologik fuqarolik g'oyasini ilgari suradi. Bu kontseptsiyada barcha tirik mavjudotlarning o'zaro bog'liqligi va ekologik muammolarni hal qilishda jamoaviy harakatlar muhimligi ta'kidlanadi. Ekologik fuqarolikni tarbiyalash orqali yashil iqtisodiyot nazariyasi odamlar va jamoalarni yanada barqaror va bardoshli jamiyat qurishda faol o'zgarishlar agenti bo'lish imkoniyatini berishga intiladi.

Xulosa qilib aytganda, yashil iqtisodiyot nazariyasi ijtimoiy-falsafiy tafakkurda sezilarli muvaffaqiyat bo'lib, odamlar va tabiat o'rtasidagi munosabatlarni tushunish uchun yangi asosni taklif qiladi va yanada barqaror va adolatli kelajak uchun muqobil qarashlarni taklif qiladi. Yashil iqtisodiyot nazariyasi an'anaviy g'oyarga qarshi chiqish va yaxlit va tizimli fikrlashni targ'ib qilish orqali transformativ o'zgarishlarni katalizlash va 21-asrda insoniyat tsivilizatsiyasining yo'nalishini shakllantirish potentsialiga ega.

Ushbu bob yashil iqtisodiyot kontseptsiyasining asosini tashkil etuvchi metodologiya va uning Uchinchi renessans asoslarini shakllantirishdagi hal qiluvchi rolini keng o'rganib chiqdi. Uning nazariy asoslarini yoritib berishdan tortib, amaliy qo'llanilishi va empirik dalillarini o'rganishgacha, u yashil iqtisodiyot metodologiyasining ko'p qirrali xususiyatini va uning XXI asrda barqarorlik, chidamlilik va adolatni rivojlantirishga chuqur ta'sir ko'rsatishini ochib berdi.

1. Yashil iqtisodiyotga kirish:

- Yashil iqtisodiyot an'anaviy iqtisodiy paradigmalardan o'zgarib turuvchi o'zgarishlar sifatida joriy etildi va uning atrof-muhit barqarorligi, ijtimoiy tenglik va iqtisodiy farovonlikni birlashtirgan yaxlit yondashuviga urg'u berildi.

- Barqaror rivojlanish haqidagi kengroq nutq doirasida uning ahamiyati, iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi va ijtimoiy tengsizlik kabi dolzarb global muammolarni hal qilish salohiyati ta'kidlandi va shu bilan yanada barqaror va adolatli kelajak uchun zamin yaratildi.

2. Yashil iqtisodiyotning nazariy va uslubiy jihatlari:

- Chuqurroq o'rganib chiqsak, bob yashil iqtisodiyotning nazariy manzarasini ko'rib chiqdi, uning ekologik iqtisodiyot, ekologik axloq va tizimli tafakkurdagi falsafiy ildizlarini ochib berdi. Ushbu nazariy asos ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy tizimlarning o'zaro bog'liqligini tushunish uchun intellektual asos bo'lib xizmat qiladi va iqtisodiy qarorlar qabul qilish jarayonlariga ekologik mulohazalar integratsiyalashuvi imperativini ta'minlaydi.

- Uslubiy jihatdan u yashil iqtisodiyotning tamoyillarini amalda tatbiq etishga qaratilgan bir qator vositalar va metodologiyalarni o'z ichiga oluvchi vositalar to'plamini o'rganib chiqdi. Hayotiy tsiklni baholash va xarajat-foyda tahlilidan tortib, ko'p manfaatdor tomonlarning hamkorligi va ishtirokida qarorlar qabul qilishgacha, bu metodologiyalar manfaatdor tomonlarga o'zaro kelishuvlarni baholash, sinergiyalarni aniqlash va barqaror rivojlanishning murakkabliklarida harakat qilish imkonini beradi.

3. Yashil iqtisodiyot tamoyillarini amaliyotda qo'llash:

- Nazariyadan amaliyotga o'tish, bobda yashil iqtisodiyot tamoyillari turli sektorlar va kontekstlarda qanday qo'llanilishi ko'rib chiqildi va ularning transformatsion salohiyatiga aniq misollar keltirildi. Qayta tiklanadigan energiya manbalari va barqaror qishloq xo'jaligidan tortib yashil infratuzilma va aylanma iqtisodiyot amaliyotlarigacha, bu ilovalar yashil iqtisodiyotning iqtisodiy tizimlarni qayta shakllantirish va barqarorlikni rag'batlantirishning turli usullarini namoyish etadi.

- Vaziyatni o'rganish va real misollar orqali u yashil iqtisodiyot tashabbuslarining muvaffaqiyat hikoyalarini ko'rsatib, ularning atrof-muhitni muhofaza qilish, iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy inklyuziyaga qo'shgan hissasini ta'kidladi. Ushbu misollar yashil iqtisodiyot tamoyillarini qabul qilishga va Uchinchi renessansga yo'l ochishga intilayotgan siyosatchilar, biznes va jamoalar uchun ilhomlantiruvchi model bo'lib xizmat qiladi.

Asoslarni shakllantirishda yashil iqtisodiyot metodologiyasini tushunishning ahamiyati:

Yashil iqtisodiyot metodologiyasini tushunish Uchinchi renessans asoslarini yaratishda muhim ahamiyatga ega. Yuqorida muhokama qilingan asosiy fikrlar ushbu tushunchaga qanday hissa qo'shishi haqida batafsil ma'lumotlar:

1. *Falsafiy asoslar:* Yashil iqtisodiyotning falsafiy ildizlarini ochib berish orqali u barqarorlik, avlodlararo tenglik va ekologik yaxlitlik tamoyillariga asoslangan uning asosiy axloqini ochib beradi. Ushbu falsafiy asos qaror qabul qiluvchilarni insoniyat va tabiiy dunyo o'rtasidagi yanada uyg'un munosabatlarga yo'naltiradigan axloqiy kompas bo'lib xizmat qiladi va shu bilan Uchinchi renessansning axloqiy asoslarini shakllantiradi.

2. *Amaliy qo'llanmalar:* Amaliy qo'llanmalarni batafsil o'rganish orqali u real stsenariylarda yashil iqtisodiyot tamoyillarini amalga oshirishning murakkabliklari va nuanslari haqida tushuncha beradi. Ushbu pragmatik tushuncha barqarorlik va chidamlilikni rivojlantirishga qaratilgan siyosatni ishlab chiqish, biznes strategiyalari va jamiyat tashabbuslari haqida ma'lumot beradi va shu bilan Uchinchi renessansning qurilish bloklari bo'lib xizmat qiladi.

3. *Empirik dalillar va amaliy tadqiqotlar:* Nazariy tushunchalar va amaliy qo'llashlardan tashqari, empirik dalillar va amaliy tadqiqotlar yashil iqtisodiyotning transformatsion salohiyatiga aniq misollar keltiradi. Muvaffaqiyatli tashabbuslarni namoyish etish va ularning real dunyoga ta'sirini ko'rsatish orqali empirik dalillar yanada barqaror va adolatli iqtisodiy modelga o'tishning maqsadga muvofiqligini kuchaytiradi va shu bilan Uchinchi renessans asoslarini

mustahkamlaydi.

Aslini olganda, yashil iqtisodiyot metodologiyasi insoniyatning sayyora bilan munosabatlarini qayta aniqlash, takomillashgan ekologik bilim darajasi va ijtimoiy tenglikka asoslangan uyg'onish jarayonini tezlashtirish yo'lida yo'l xaritasini taklif qiladi. 21-asrning murakkabliklariga etibor qaratilganida, bu metodologiya bizni farovonlik nafaqat iqtisodiy nuqtai nazardan, balki ekotizimlar, jamiyatlar va kelajak avlodlar farovonligi bilan ham o'lchanadigan kelajak sari yetaklovchi umid chirog'i bo'lib xizmat qiladi. Kollektiv harakatlar va istiqbolli etakchilik orqali biz yashil iqtisodiyotning o'zgartiruvchi kuchidan hamma uchun yanada barqaror, adolatli va chidamli dunyoni qurish uchun foydalanishimiz mumkin.

II BOB: ATROF-MUHIT VA JAMIYAT MUNOSABATLARINI UYG'UNLASHTIRISH VA INSONPARVARLASHTIRISH: IJTIMOIY-FALSAFIY JIHATLAR

Uchinchi renessans kontekstida uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirish tushunchalari chuqur ahamiyatga ega bo'lib, barqaror va gullab-yashnayotgan jamiyat haqidagi tasavvurga asoslanadigan asosiy ustunlarni ifodalaydi. Uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirish o'z mohiyatiga ko'ra, insoniyat va atrof-muhit o'rtasidagi munosabatlarni qayta belgilashga intiladi, ekologik boshqaruv, ijtimoiy tenglik va axloqiy mas'uliyatni rag'batlantiradigan yanada muvozanatli va o'zaro manfaatli hamkorlikni targ'ib qiladi. Ushbu bobda ushbu tushunchalar, ularning falsafiy asoslari va Uchinchi renessans ijtimoiy-falsafiy nutqiga aloqadorligi chuqur o'rganiladi.

2.1. Uchinchi renessans kontekstida uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirish tushunchalarining falsafiy tahlili

Atrof-muhit falsafasi va barqarorligi kontekstida uyg'unlashtirish inson jamiyatlari va tabiiy dunyo o'rtasidagi muvozanat, izchillik va o'zaro hurmat holatiga erishish jarayonini anglatadi. Bu inson farovonligi ekotizimlarning salomatligi va hayotiyliги bilan chambarchas bog'liqligini va insoniyat tomonidan amalga oshiriladigan har qanday harakatlar hayot bog'liq bo'lgan kengroq ekologik tizimlar bilan uyg'un bo'lishi kerakligini tan oladi. Ushbu kontsepsiya turli falsafiy an'analardan, jumladan, mahalliy bilim tizimlaridan, Daoizm va Buddizm kabi Sharq falsafalaridan va G'arb ekologik tafakkuridan ilhom oladi.

O'z mohiyatiga ko'ra, uyg'unlashtirish ekspluatatsiya va qazib oluvchi munosabatlardan o'zaro, chidamlilik va tabiatga hurmat bilan ajralib turadigan munosabatlarga o'tishni nazarda tutadi. Bu biologik xilma-xillikni saqlash, buzilgan ekotizimlarni tiklash va tabiiy resurslardan barqaror foydalanishga yordam beradigan amaliyot va siyosatlarni qabul qilishni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, uyg'unlashtirish madaniy meros va ekologik farovonlik o'rtasidagi o'zaro

bog'liqlikni tan olgan holda madaniy xilma-xillikning muhimligini ta'kidlaydi.

Boshqa tomondan, insonparvarlashtirish insoniyat jamiyatlarini barcha shaxslarning farovonligi va qadr-qimmatini birinchi o'ringa qo'yadigan, o'zaro bog'liqlik, hamdardlik va hamjihatlik tuyg'usini tarbiyalash yo'li bilan qayta tasavvur qilish g'oyasiga qaratilgan. Gumanistik falsafalar va ijtimoiy adolat harakatlariga asoslangan insonparvarlashtirish irqi, jinsi, sinfi va millatidan qat'i nazar, har bir insonning o'ziga xos qadr-qimmatini va huquqlarini tan olishni himoya qiladi. U barcha shaxslarga o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish va mazmunli hayot kechirish imkoniyatini beradigan inklyuziv va adolatli jamiyatlarni yaratishga chaqiradi.

Uchinchi renessans kontekstida insonparvarlik insoniy bo'lmagan hayot shakllari va ekotizimlarning ichki qiymatini tan oladigan kengroq axloqiy doirani qamrab olish uchun antropotsentrizmdan tashqariga chiqadi. Bu insonning gullab-yashnashi sayyoramizning salomatligi va hayotiyligi bilan chambarchas bog'liqligini e'tirof etib, tabiat olam bilan o'zaro munosabatlarimizda kamtarlik, kamtarlik va kamtarlik zarurligini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, insonparvarlik jamiyat normalari va institutlarini adolat, rahm-shafqat va barqarorlik tamoyillariga mos kelishini ta'minlash uchun qayta ko'rib chiqishni talab qiladi.

Uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirish tushunchalari Uchinchi renessansning ijtimoiy-falsafiy nutqi bilan chuqur bog'langan bo'lib, zamonaviy davr murakkabliklarida harakat qilish uchun etakchi tamoyillarni taklif qiladi. Atrof-muhit degradatsiyasi, ijtimoiy tengsizlik va iqlim o'zgarishi kabi ekzistensial tahdidlar bilan tavsiflangan dunyoda bu tushunchalar yanada barqaror va adolatli kelajakni shakllantirish uchun axloqiy kompas beradi.

Barqaror amaliyotlarning oqibatlari tobora yaqqol namoyon bo'layotgan bir paytda, uyg'unlashtirish inson ehtiyojlari va intilishlarini ekologik yaxlitlik imperativlari bilan uyg'unlashtirish yo'lini taklif qiladi. Bu barqarorlikni, biologik xilma-xillikni saqlashni va tabiiy resurslarni qayta tiklashni ta'minlaydigan amaliyotlarga ijtimoiy ustuvorliklarni qayta yo'naltirishni talab qiladi. Bundan tashqari,

uyg'unlashtirish tabiatning o'ziga xos qiymatini va barcha hayot shakllarining o'zaro bog'liqligini chuqurroq tushunishga yordam beradi, sayyoraga nisbatan qo'rquv, hayrat va mas'uliyat hissini uyg'otadi.

Xuddi shunday, insonparvarlashtirish bizni insoniyat jamiyati asoslarini qayta ko'rib chiqishga, inson qadr-qimmati, tengligi va farovonligini ijtimoiy va siyosiy munozaralarda birinchi o'ringa qo'yishga chaqiradi. U marginallashtirilgan jamoalarga imkoniyat beradigan va ularning ovozi kuchaytiradigan inklyuziv va ishtirokchi qarorlar qabul qilish jarayonlarini yaratishga chaqiradi. Bundan tashqari, insonparvarlik global muammolarni hal qilishda birdamlik va hamkorlikning muhimligini ta'kidlaydi, hamdardlik, hamdardlik va o'zaro hurmatga asoslangan jamoaviy harakatlarni targ'ib qiladi.

Mohiyatan, uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirish ekologik barqarorlik, ijtimoiy adolat va axloqiy mas'uliyat bilan tavsiflangan Uchinchi renessans qarashlarini amalga oshirishning bir-birini to'ldiruvchi yo'llarini ifodalaydi. Ushbu tushunchalarni qabul qilish va ularni jamoaviy ongimizga integratsiyalash orqali biz hozirgi va kelajak avlodlar uchun yanada mustahkam, adolatli va ekologik barqaror jamiyatni shakllantirishimiz mumkin.

Uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirishning falsafiy asoslari qadimiy tushunchalar ta'limotlarini qamrab olgan turli intellektual an'analardan zamonaviy ekologik fikrga asoslanadi. Uyg'unlashtirish kontekstida chuqur ekologiya, ekofeminizm va mahalliy bilim tizimlari kabi falsafiy istiqbollar insoniyatning tabiiy dunyo bilan munosabati haqida qimmatli tushunchalarni beradi va ekologik yaxlitlikni targ'ib qilish uchun axloqiy asoslarni taklif qiladi.

Norvegiyalik faylasuf Arne Naess tomonidan asos solingan "chuqur ekologiya" barcha tirik mavjudotlar o'ziga xos qiymatga ega va ular hurmat va e'tiborga loyiq ekanligini ta'kidlaydi. U barcha hayot shakllarining o'zaro bog'liqligini ta'kidlab, "antropotsentrizm"dan "ekotsentrizm"ga - insoniy bo'lmagan hayot shakllari va ekotizimlarning ichki qadriyatini tan oladigan dunyoqarashga o'tishni targ'ib qiladi. "Chuqur ekologiya" insoniy qadriyatlar va ustuvorliklarni tubdan qayta ko'rib chiqishga chaqiradi va bizni ekologik barqarorlik va biologik

xilma-xillikni saqlashga yordam beradigan amaliyot va siyosatlarni qabul qilishga undaydi.

Ekofeminizm esa gender, ekologiya va ijtimoiy adolat o'rtasidagi kesishuvlarni o'rganib, patriarxal hukmronlik va ekspluatatsiya tizimlarining atrof-muhitning tanazzulga uchrashi bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Ayollarni bo'ysundirish va tabiatni ekspluatatsiya qilish o'rtasidagi o'xshashliklarni keltirib chiqaradigan ekofeminizm g'amxo'rlik, hamdardlik va o'zaro bog'liqlik kabi ayol qadriyatlarini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. U insonlar va sayyoramiz farovonligini birinchi o'ringa qo'yadigan yanada teng huquqli va barqaror jamiyatlarni yaratish tarafdori.

Mahalliy bilim tizimlari og'zaki urf-odatlar va hayot tajribasi orqali o'tgan asrlar davomidagi erishgan bilimga tayanib, insoniyatning tabiat olam bilan munosabatlari haqida chuqur tushuncha beradi. Mahalliy xalqlar falsafasi inson, hayvonlar, o'simliklar va yer o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'kidlab, tabiatni muqaddas va o'zaro bog'langan hayot tarmog'i sifatida ko'radi. Ushbu falsafalar barcha tirik mavjudotlarning o'ziga xos qiymatini hurmat qiladigan va hurmat qiladigan amaliyotlarni targ'ib qilib, tabiiy dunyo bilan o'zaro munosabatlarimizda o'zaro munosabat muhimligini ta'kidlaydi.

Insonparvarlashtirish kontekstida insonparvarlik, ijtimoiy adolat va tanqidiy nazariya kabi falsafiy qarashlar ijtimoiy tengsizlik va adolatsizlikning asosiy sabablarini tushunish va hal qilish uchun qimmatli asoslarni taqdim etadi. Uyg'onish davri an'analaridan kelib chiqqan gumanizm har bir insonning o'ziga xos qadr-qimmatini ulug'laydi, inson salohiyatini ro'yobga chiqarish, hayotning barcha jabhalarida yuksaklikka intilish tarafdori bo'ladi. U odamlarga o'z iste'dodlarini rivojlantirish va zulm va kamsitishlardan xoli hayot kechirish imkoniyatini beradigan jamiyatlarni yaratishga chaqiradi.

Ijtimoiy adolat esa jamiyat ichida resurslar, kuch va imkoniyatlarning taqsimlanishini o'rganadi, tizimli tengsizliklar ijtimoiy chetlanish va marginallashtirishni davom ettirish yo'llarini ko'rsatadi. Adolat, tenglik va hamjihatlik tamoyillariga tayangan holda, ijtimoiy adolat harakati adolatsizlikning asosiy sabablarini bartaraf etishga va

yanada inklyuziv va adolatli jamiyatlarni yaratishga intiladi. Bundan tashqari, tanqidiy nazariya hukmron kuch tuzilmalari va mafkuralarni tahlil qilish va ularga qarshi chiqish, zulm va ekspluatatsiyani davom ettirish usullarini ochib berish uchun tanqidiy ob'ektivni taklif qiladi.

Uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirish tushunchalari Uchinchi renessans asoslarini shakllantirish va mahalliy, milliy va global miqyosdagi transformatsion harakatlarga rahbarlik qilish uchun chuqur amaliy ahamiyatga ega. Siyosat va boshqaruv darajasida uyg'unlashtirish barqaror amaliyot va investitsiyalarni rag'batlantiruvchi me'yoriy-huquqiy baza va rag'batlarni qabul qilishni talab qiladi. Bunga uglerod narxini belgilash, biologik xilma-xillikni qoplash va iqtisodiy qarorlarni qabul qilish jarayonlarida ekologik xarajatlar va foydalarni o'z ichiga olgan ekotizimga asoslangan boshqaruv yondashuvlari kabi chora-tadbirlar kiradi.

Bundan tashqari, uyg'unlashtirish barqaror va chidamli shaharlar va landshaftlarni yaratishga yordam beradigan shaharsozlik, infratuzilmani rivojlantirish va erdan foydalanishni boshqarishda ekologik nuqtai nazarlarni integratsiyalashni talab qiladi. Bu yashil infratuzilma loyihalari, shahar o'rmonlarini qayta tiklash dasturlari va atrof-muhitga ta'sirni minimallashtirish bilan birga shahar aholisi uchun hayot sifatini oshiradigan barqaror transport tizimlari kabi tashabbuslarni o'z ichiga olishi mumkin.

Ta'lim va aholining xabardorligi darajasida uyg'unlashtirish ekologik savodxonlik, ekologik ong va qadriyatlarga asoslangan ta'limning muhimligini ta'kidlaydi, bu esa tabiat bilan chuqurroq bog'lanishni ta'minlaydi va ekologik fuqarolik tuyg'usini rivojlantiradi. Bu atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha ta'lim dasturlari, eko-maktablar tashabbuslari va jamiyatga asoslangan tabiatni muhofaza qilish loyihalari kabi tashabbuslarni o'z ichiga olishi mumkin, bu odamlar va jamoalarga o'zlarining mahalliy atrof-muhit boshqaruvchisi bo'lish imkoniyatini beradi.

Xuddi shunday, insonparvarlashtirish marginallashtirish jamoalarning ovozini kuchaytiradigan va ularning ehtiyojlari va intilishlarini birinchi o'ringa qo'yadigan inklyuziv va ishtirokchi qarorlar

qabul qilish jarayonlarini yaratishni talab qiladi. Bu jamiyat boshchiligidagi rivojlanish loyihalari, birgalikda byudjetlashtirish jarayonlari va jamiyatlarga o'z kelajagini shakllantirishga imkon beradigan ijtimoiy va ekologik adolat uchun ommaviy harakatlar kabi tashabbuslarni o'z ichiga olishi mumkin.

Bundan tashqari, insonparvarlashtirish ijtimoiy xavfsizlik tarmoqlarini, universal sog'liqni saqlash tizimlarini yaratishni, shuningdek, barcha odamlarning to'liq va munosib hayot kechirish imkoniyatini ta'minlaydigan ta'lim va ish bilan ta'minlash imkoniyatlaridan teng foydalanishni talab qiladi. Bu umumiy asosiy daromad, arzon uy-joy dasturlari va tizimli tengsizliklarni bartaraf etuvchi va ijtimoiy inklyuziyani rag'batlantiruvchi ijobiy chora-tadbirlar kabi siyosatlarni o'z ichiga olishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirish tushunchalari Uchinchi renessans asoslarini shakllantirish va zamonaviy davrning murakkabliklarida harakat qilish uchun qimmatli rahbarlik tamoyillarini taklif qiladi. Ushbu tushunchalarni qabul qilish va ularni jamoaviy ongimizga integratsiyalash orqali biz hozirgi va kelajak avlodlar uchun yanada barqaror, adolatli va rahmdil jamiyatni tarbiyalashimiz mumkin.

2.2. Yangi O'zbekistonda ekologik va axloqiy munosabatlarni insonparvarlashtirishning innovatsion mexanizmlari

Dunyo Uchinchi renessansning o'zgaruvchan davrini bosib o'tayotgan bir paytda, O'zbekiston o'zining ijtimoiy taraqqiyotiga ekologik va axloqiy tamoyillarni singdirishga tayyor bo'lgan noyob chorrahada turibdi. O'zbekistonda ekologik munosabatlarni insonparvarlashtirish barqaror rivojlanish, ijtimoiy tenglik va axloqiy mas'uliyatni rag'batlantiradigan innovatsion mexanizmlarni qabul qilishni nazarda tutadi. Ushbu bo'lim yangi, insonparvarlashtirilgan O'zbekistonning shakllanishiga asos bo'lgan innovatsion strategiyalarni o'rganib, ushbu transformatsion jarayonlarning ekologik va axloqiy jihatlarini o'rganadi.

O'zbekistonning hozirgi rivojlanish traektoriyasini tushunish

uchun uning tarixiy kelib chiqishi va ijtimoiy-ekologik muammolarini kontekstuallashtirish zarur. Markaziy Osiyodagi dengizga chiqish imkoni bo'lmagan O'zbekiston ming yilliklarni o'z ichiga olgan boy tarixga ega bo'lib, qadimiy Ipak yo'li bo'ylab o'zining strategik o'rnini bilan ajralib turadi. Bu tarix O'zbekistonni rang-barang madaniy meros, fan, san'at va falsafiy yutuqlar merosi bilan sug'ordi. Shu bilan birga, u, ayniqsa, Sovet Ittifoqi davrida mintaqaning ekologik va ijtimoiy tuzilishiga doimiy ta'sir ko'rsatgan muhim ijtimoiy-ekologik muammolarga duch keldi.

Sovet Ittifoqining qishloq xo'jaligining intensiv siyosati, ayniqsa paxta etishtirish uchun keng ko'lamli irrigatsiya loyihalari atrof-muhitning jiddiy buzilishiga olib keldi. Buning eng dahshatli oqibati bir paytlar dunyodagi eng yirik ichki ko'llardan biri bo'lgan Orol dengizining keskin qisqarishi bo'ldi. Orol dengizini sug'orish maqsadida to'yintiruvchi daryolarning burilishi suv sathining halokatli pasayishiga olib keldi, bu esa keng cho'llanishga, biologik xilma-xillikning yo'qolishiga va qurigan dengiz tubidan havoga kiruvchi ifloslantiruvchi moddalar tufayli mahalliy aholi salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatdi.

Mustaqillikka erishgandan so'ng O'zbekiston iqtisodiy o'tish, boshqaruv va ijtimoiy tengsizlik bilan bog'liq bo'lgan ushbu ekologik muammolarni meros qilib oldi. Barqaror rivojlanish va atrof-muhitni tiklash zarurati hayot darajasini yaxshilash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga qaratilgan sa'y-harakatlar bilan bir qatorda muhim ahamiyat kasb etdi. Ushbu muammolarni hal qilish ekologik barqarorlikni ijtimoiy va axloqiy mulohazalar bilan birlashtiradigan kompleks yondashuvni talab qildi.

O'zbekiston sharoitida insonparvarlashtirish ijtimoiy tuzilmalarni va munosabatlarni qayta ko'rib chiqishni, shu bilan birga atrof-muhit bilan uyg'un munosabatlarni mustahkamlash orqali shaxslarning farovonligi va qadr-qimmatini birinchi o'ringa qo'yishni nazarda tutadi. Bu kontseptsiya gumanistik falsafalardan kelib chiqqan bo'lib, inson huquqlari, ijtimoiy tenglik va ekologik barqarorlikning o'zaro bog'liqligini ta'kidlaydi. O'zbekistonda insonparvarlashtirish Uchinchi renessans tamoyillari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u taraqqiyotga

mutanosib va axloqiy yondashishni targ'ib qiladi.

O'zbekistondagi insonparvarlashtirish jarayoni tizimli tengsizliklarni bartaraf etish, inklyuziv boshqaruvni rag'batlantirish va rivojlanish tashabbuslari jamiyatning barcha qatlamlari, ayniqsa, marginallashtirilgan va ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlariga foyda keltirishini ta'minlashga qaratilgan. Bu ishtirokchi qarorlar qabul qilish jarayonlarini yaratish, ijtimoiy hamjihatlikni qo'llab-quvvatlash va ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlarga moslasha oladigan barqaror jamoalarni yaratishni o'z ichiga oladi.

O'zbekistonda ekologik munosabatlarni insonparvarlashtirishda atrof-muhitni muhofaza qilishning axloqiy jihati markaziy o'rin tutadi. Bu tabiatning o'ziga xos qiymatini va hozirgi va kelajak avlodlar uchun ekologik tizimlarni himoya qilish va saqlashning axloqiy majburiyatini tan olishni o'z ichiga oladi. O'zbekistonda atrof-muhitni axloqiy nazorat qilish bir necha asosiy tamoyillarni o'z ichiga oladi:

1. *Avlodlararo tenglik*: kelajak avlodlar sog'lom va barqaror muhitni meros qilib olishlarini ta'minlash asosiy axloqiy mas'uliyatdir. Ushbu tamoyil tabiiy resurslarni saqlash, ifloslanishni kamaytirish va iqlim o'zgarishi ta'sirini yumshatishga qaratilgan siyosat va amaliyotlarni boshqaradi.

2. *Biologik xilma-xillikka hurmat*: biologik xilma-xillik ekotizim salomatligi va barqarorligini saqlash uchun juda muhimdir. Axloqiy boshqaruv turli xil turlarni va ularning yashash joylarini himoya qilishni, tabiatni muhofaza qilish bo'yicha sa'y-harakatlarni rag'batlantirishni va buzilgan ekotizimlarni tiklashni o'z ichiga oladi.

3. *Barqaror resurslardan foydalanish*: tabiiy resurslardan kelajak avlodlarning o'z ehtiyojlarini qondirish qobiliyatiga putur etkazmasdan, hozirgi ehtiyojlarni qondiradigan tarzda foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bu barqaror qishloq xo'jaligi amaliyotlarini, suvni samarali boshqarishni va qayta tiklanadigan energiya manbalarini o'z ichiga oladi.

4. *Ekologik adolat*: Marginallashtirilgan jamoalarga nomutanosib ravishda ta'sir ko'rsatadigan ekologik adolatsizliklarni bartaraf etish asosiy axloqiy tashvishdir. Bu toza suv, havo va yerdan adolatli foydalanishni ta'minlash, shuningdek, mahalliy hamjamiyatlarni

ekologik qarorlar qabul qilish jarayonlariga jalb qilishni o'z ichiga oladi.

Yashil iqtisodiyotga o'tish O'zbekistonning barqaror rivojlanish strategiyasining asosidir. Yashil iqtisodiyot kam uglerodli, resurslarni tejaydigan va ijtimoiy inklyuziv iqtisodiy o'sishni ta'kidlaydi. O'zbekistonning yashil iqtisodiyot tashabbuslari bir necha asosiy yo'nalishlarga qaratilgan:

1. *Qayta tiklanadigan energiya:* quyosh, shamol va gidroenergetika kabi qayta tiklanadigan energiya manbalariga sarmoya kiritish issiqxona gazlari emissiyasini kamaytirish va energiya xavfsizligini oshirish uchun ustuvor vazifa hisoblanadi. O'zbekistonning geografik joylashuvi quyosh energiyasi uchun katta salohiyatga ega va hukumat bu manbadan foydalanish uchun bir qancha loyihalarni amalga oshirdi.

2. *Barqaror qishloq xo'jaligi:* Barqaror qishloq xo'jaligi amaliyotlarini targ'ib qilish suv tanqisligi, tuproq degradatsiyasi va oziq-ovqat xavfsizligi muammolarini hal qilish uchun muhim ahamiyatga ega. Tashabbuslar tomchilatib sug'orish tizimlarini joriy etish, organik dehqonchilikni rivojlantirish va biologik xilma-xillik va tuproq salomatligini yaxshilaydigan agroo'rmonchilik amaliyotlarini qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga oladi.

3. *Ekologik turizm:* O'zbekistonning boy madaniy va tabiiy merosidan ekoturizmni rivojlantirish uchun foydalanish atrof-muhitni muhofaza qilishni rag'batlantirish bilan birga iqtisodiy foyda keltirishi mumkin. Ekologik turizm tashabbuslari atrof-muhitga ta'sirni minimallashtiradigan va mahalliy hamjamiyatlarni qo'llab-quvvatlovchi barqaror turizm amaliyotlariga qaratilgan.

4. *Aylanma iqtisod:* Chiqindilarni kamaytirish, materiallarni qayta ishlatish va qayta ishlashga urg'u beradigan aylanma iqtisod tamoyillarini qabul qilish atrof-muhit izlarini minimallashtirish va resurslar samaradorligini oshirish uchun juda muhimdir. O'zbekistonda aylanma iqtisodiyot amaliyotini sanoat va shahar rivojlanishiga integratsiya qilish yo'llari o'rganilmoqda.

Barqaror rivojlanish tashabbuslarini amalga oshirish va atrof-muhitni axloqiy nazorat qilishni ta'minlash uchun samarali boshqaruv va

institutsional islohotlar juda muhimdir. O'zbekistondagi asosiy islohotlar quyidagilardan iborat:

1. *Atrof-muhit qonunchiligi*: tabiiy resurslar va biologik xilmaxillikni muhofaza qilish uchun ekologik qonunlar va qoidalarni mustahkamlash. Bu ifloslanish ustidan nazoratni kuchaytirish, muhofaza qilinadigan hududlarni tashkil etish va yerdan barqaror foydalanish amaliyotini targ'ib qilishni o'z ichiga oladi.

2. *Ishtirokchi boshqaruv*: Atrof-muhitga oid qarorlarni qabul qilish jarayonlarida jamoatchilik ishtirokini kuchaytirish. Bu davlat organlari, fuqarolik jamiyati tashkilotlari va mahalliy hamjamiyat o'rtasida muloqot va hamkorlik platformalarini yaratishni o'z ichiga oladi.

3. *Imkoniyatlarni oshirish*: Barqaror rivojlanish tamoyillari va amaliyotlarini tushunishlarini kuchaytirish uchun hukumat amaldorlari, mahalliy hamjamiyatlari va boshqa manfaatdor tomonlarning salohiyatini oshirishga sarmoya kiritish. Bunga o'quv dasturlari, seminarlar va bilim almashish tashabbuslari kiradi.

Texnologik innovatsiyalar barqaror rivojlanish va ekologik muammolarni hal qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'zbekiston turli texnologik yechimlarni o'rganmoqda, jumladan:

1. *Aqlli qishloq xo'jaligi*: resurslardan foydalanishni optimallashtirish, ekinlar hosildorligini oshirish va atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish uchun masofadan zondlash, GPS va ma'lumotlar tahlili kabi nozik qishloq xo'jaligi texnologiyalarini joriy etish.

2. *Toza texnologiya*: ifloslanishni kamaytiradigan va energiya samaradorligini oshiradigan toza texnologiyalarni ishlab chiqish va qabul qilishni rag'batlantirish. Bu chiqindilarni boshqarish, suvni tozalash va qayta tiklanadigan energiya kabi sohalarda tadqiqot va ishlanmalarni qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga oladi.

3. *Raqamlashtirish*: atrof-muhit monitoringi, ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilishni yaxshilash uchun raqamli texnologiyalardan foydalanish. Raqamli vositalar qaror qabul qilish jarayonlarini yaxshilashi va resurslarni yanada samarali boshqarishni osonlashtirishi mumkin.

O'zbekiston va boshqa mamlakatlardagi amaliy tadqiqotlar va

ilg'or tajribalarni o'rganish barqaror rivojlanishning innovatsion mexanizmlarini muvaffaqiyatli amalga oshirish bo'yicha qimmatli fikrlarni beradi. Asosiy misollarga quyidagilar kiradi:

O'zbekistonning quyosh energetikasi bo'yicha ulkan loyihalari barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun qayta tiklanadigan energiya salohiyatini namoyish etadi. Mamlakat o'zining mo'l-ko'l quyosh resurslaridan foydalangan holda bir nechta yirik quyosh elektr stantsiyalarini ishga tushirdi. Bu loyihalar nafaqat issiqxona gazlari emissiyasini kamaytiradi, balki ish o'rinlarini ham yaratadi va energiya xavfsizligini oshiradi. Ushbu tashabbuslardan olingan saboqlar qo'llab-quvvatlovchi siyosat, xalqaro hamkorlik va tadqiqot va ishlanmalarga sarmoya kiritish muhimligini ta'kidlaydi.

O'zbekistonda tabiatni muhofaza qilish bo'yicha hamjamiyat tomonidan amalga oshirilayotgan loyihalar atrof-muhitni muhofaza qilishga mahalliy hamjamiyatlarni jalb qilish qanchalik muhimligini ko'rsatadi. Orol dengizi atrofidagi ekotizimlarni tiklash kabi tashabbuslar o'simliklar ekish, suv resurslarini boshqarish va biologik xilma-xillikni kuzatishda mahalliy manfaatdor tomonlarni jalb qiladi. Ushbu sa'y-harakatlar jamiyat a'zolarida mulkchilik va mas'uliyat hissini kuchaytiradi, bu esa yanada barqaror va bardoshli natijalarga olib keladi.

Toshkent shahrida yashash qulayligini oshirish va atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish uchun barqaror shaharsozlik amaliyotlari o'rganilmoqda. Loyihalar parklar va yashil maydonlarni rivojlantirish kabi yashil infratuzilma tashabbuslarini, shuningdek, velosiped va jamoat transporti kabi barqaror transport imkoniyatlarini rivojlantirishga qaratilgan sa'y-harakatlarni o'z ichiga oladi. Ushbu tashabbuslar havo sifatini yaxshilashga, shahar issiqlik orollari ta'sirini kamaytirishga va aholi uchun hayot sifatini yaxshilashga yordam beradi.

Muhim yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, O'zbekiston ekologik munosabatlarni uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirish yo'lida bir qancha muammolarga duch kelmoqda. Asosiy qiyinchiliklarga quyidagilar kiradi:

1. *Resurs cheklovlari:* moliyaviy va texnik resurslarning cheklanganligi barqaror rivojlanish tashabbuslarini amalga oshirishga

to'sqinlik qilishi mumkin. Ushbu muammoni hal qilish innovatsion moliyalashtirish mexanizmlarini, xalqaro hamkorlikni va salohiyatni oshirishni talab qiladi.

2. *Institutsional to'siqlar*: institutsional inertsia va o'zgarishlarga qarshilik taraqqiyotga to'sqinlik qilishi mumkin. Boshqaruv tizimini mustahkamlash, shaffoflikni rag'batlantirish va innovatsiyalar madaniyatini yuksaltirish ushbu to'siqlarni bartaraf etishda muhim ahamiyatga ega.

3. *Iqlim o'zgarishining ta'siri*: Iqlim o'zgarishi O'zbekistonning atrof-muhit va iqtisodiyotiga jiddiy xavf tug'diradi. Ushbu ta'sirlarga moslashish iqlim barqarorligini rivojlanishni rejalashtirishga birlashtiradigan keng qamrovli strategiyalarni talab qiladi.

4. *Aholining xabardorligi va faolligi*: jamoatchilikning xabardorligini oshirish va atrof-muhitni muhofaza qilish madaniyatini oshirish xulq-atvorni o'zgartirish uchun juda muhimdir. Barqaror amaliyotlarni ilgari surish va jamiyatni qo'llab-quvvatlashda ta'lim va targ'ibot tashabbuslari muhim rol o'ynaydi.

O'zbekistonning barqaror rivojlanishining istiqboldagi yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

1. *Qayta tiklanadigan energiyani kengaytirish*: qayta tiklanadigan energiya loyihalarini kengaytirish va energiya barqarorligini oshirish uchun batareyalarni saqlash va tarmoq integratsiyasi kabi yangi texnologiyalarni o'rganish.

2. *Hamkorlikni mustahkamlash*: ekspertiza, resurslar va innovatsiyalardan foydalanish uchun xalqaro tashkilotlar, tadqiqot institutlari va xususiy sektor bilan mustahkam hamkorlik aloqalarini o'rnatish.

3. *Iqlimga chidamlilikni oshirish*: zaif jamoalar va ekotizimlarni iqlim ta'siridan himoya qilish uchun iqlimga moslashish strategiyalarini ishlab chiqish va amalga oshirish.

4. *Doiraviy iqtisodiyotni targ'ib qilish*: chiqindilarni kamaytirish, resurslarni tejash va iqtisodiy imkoniyatlarni yaratish uchun turli sektorlarda aylanma iqtisodiyot amaliyotini rivojlantirish.

O'zbekistonda ekologik munosabatlarni insonparvarlashtirish ko'p

qirrali jarayon bo'lib, u ekologik barqarorlik, ijtimoiy tenglik va axloqiy mas'uliyatni birlashtiradi. Barqaror rivojlanishning innovatsion mexanizmlarini o'zlashtirib, O'zbekiston inson faoliyatini tabiiy dunyo bilan uyg'unlashtiradigan yangi, insonparvarlashgan jamiyat poydevorini qo'yimoqda. Ushbu bo'limda ushbu transformatsion jarayonning tarixiy konteksti, axloqiy jihatlari va amaliy oqibatlari o'rganilib, asosiy tashabbuslar, amaliy tadqiqotlar va kelajakdagi yo'nalishlar yoritilgan. O'zbekiston Uchinchi renessans murakkabliklari bo'ylab sayr qilishda davom etar ekan, uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirish tamoyillari barcha uchun barqaror va adolatli kelajak sari yo'lni yorituvchi chiroq bo'lib xizmat qiladi.

2.3. Yashil makonning milliy kontsepsiyasini ta'minlashda tabiat va jamiyat: munosabatlarni muvofiqlashtirish jarayoni

Tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar barqaror rivojlanish va atrof-muhitni muhofaza qilishda muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonda yashil maydon milliy konsepsiyasi shaharsozlik va rivojlanish strategiyalariga ekologik masalalarni kiritish orqali ushbu munosabatlarni uyg'unlashtirishga qaratilgan sa'y-harakatlarni o'zida mujassam etgan. Ushbu bob ushbu milliy kontsepsiyani shakllantirishda tabiat va jamiyat munosabatlarini muvofiqlashtirish, ushbu transformatsion jarayonda yuzaga keladigan muammolar va imkoniyatlarni ko'rib chiqadi.

Yashil joylar, jumladan, parklar, bog'lar, o'rmonlar va shahar va qishloqlardagi boshqa tabiiy hududlar barqaror rivojlanish uchun zarurdir. Ular biologik xilma-xillikni saqlash, iqlimni tartibga solish va hayot sifatini yaxshilashga hissa qo'shadigan bir qator ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy imtiyozlarni taqdim etadi. O'zbekistonda yashil maydon milliy konsepsiyasi mazkur hududlarni saqlash va kengaytirish, ularning jamiyat va atrof-muhit farovonligiga hissa qo'shishini ta'minlashga ustuvor ahamiyat beradigan yagona asos yaratishga intiladi.

Ekologik ahamiyati: yashil maydonlar ekologik muvozanatni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Ular karbonat angidridni o'zlashtiradigan va iqlim o'zgarishi ta'sirini yumshatib, uglerod cho'kma vazifasini

bajaradi. Bundan tashqari, yashil maydonlar biologik xilma-xillikni qo'llab-quvvatlaydi, turli o'simlik va hayvonlar turlari uchun yashash joylarini ta'minlaydi, ekotizim salomatligi va barqarorligiga hissa qo'shadi. Shaharlarda yashil maydonlar shahar issiqlik orolining ta'sirini kamaytirishga, havo sifatini yaxshilashga va bo'ron suvlarini boshqarishga yordam beradi, ekologik barqarorlikni oshiradi.

Ijtimoiy imtiyozlar: Yashil joylar katta ijtimoiy imtiyozlar, jumladan, dam olish imkoniyatlari, estetik qiymat va ruhiy salomatlik afzalliklarini taklif qiladi. Yashil joylarga kirish jismoniy faollikni rag'batlantiradi, stressni kamaytiradi va ijtimoiy o'zaro munosabatlarni rivojlantiradi, odamlar va jamoalarning umumiy farovonligiga hissa qo'shadi. Bundan tashqari, yashil maydonlar turli millat vakillari yig'ilishi va madaniy va ijtimoiy faoliyat bilan shug'ullanishi mumkin bo'lgan kommunal hududlarni ta'minlash orqali ijtimoiy hamjihatlikni kuchaytirishi mumkin.

Iqtisodiy hissalar: yashil maydonlarning iqtisodiy foydalari ko'p qirrali. Ular mulk qiymatini oshirishi, turizmni jalb qilishi va obodonlashtirish, parvarishlash va ekoturizm kabi sohalarda ish o'rinlari yaratishi mumkin. Bundan tashqari, yashil maydonlar sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish va atrof-muhit ifloslanishining salbiy oqibatlarini yumshatish orqali sog'liqni saqlash xarajatlarini kamaytirishi mumkin.

Tabiat va jamiyat munosabatlarini muvofiqlashtirish jamiyat taraqqiyoti jarayonlariga ekologik mulohazalar integratsiyasini, inson faoliyatining barqarorlik va atrof-muhitni muhofaza qilish tamoyillariga mos kelishini ta'minlashni o'z ichiga oladi. Ushbu muvofiqlashtirish yashil maydonning milliy kontseptsiyasini shakllantirish uchun muhim bo'lib, siyosat, rejalashtirish va jamoatchilik ishtirokini o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab qiladi.

Siyosat asoslari: mustahkam siyosat asosini ishlab chiqish tabiat va jamiyat munosabatlarini muvofiqlashtirishda birinchi muhim qadamdir. Ushbu tizim yashil maydonlarni saqlash va kengaytirishga ustuvor ahamiyat beradigan qonunlar, qoidalar va ko'rsatmalarni o'z ichiga olishi kerak. Siyosatning asosiy yo'nalishlariga erdan foydalanishni rejalashtirish, atrof-muhitni muhofaza qilish va shaharlarni rivojlantirish

kiradi. Samarali siyosat yashil maydonlarni shahar va qishloqlarni rejalashtirish jarayonlariga integratsiyalashuviga ko'maklashishi, bu hududlarning saqlanishi va kelajak avlodlar uchun kengaytirilishini ta'minlashi kerak.

Shahar va qishloq rejalashtirish: yashil maydonlarni shahar va qishloq rejalashtirish jarayonlariga integratsiya qilish barqaror va yashash uchun qulay muhit yaratish uchun muhim ahamiyatga ega. Bu yashil maydonlarni rivojlantirish uchun hududlarni aniqlash, bog'lar va qo'riqxonalar uchun yer ajratish va yashil infratuzilmani shahar dizayniga kiritishni o'z ichiga oladi. Rejachilar yashil maydonlarning jamiyatning barcha qatlamlari uchun ochiq va foydali bo'lishini ta'minlash bilan rivojlanish ehtiyojlarini ekologik muhofaza qilish bilan muvozanatlashi kerak.

Jamiyat ishtiroki: Yashil maydonlarni rejalashtirish va boshqarishda mahalliy hamjamiyatlarni jalb qilish ularning muvaffaqiyati uchun juda muhimdir. Jamiyatning ishtiroki egalik va mas'uliyat hissini uyg'otadi, yashil maydonlardan barqaror foydalanish va parvarish qilishni rag'batlantiradi. Qarorlarni qabul qilish jarayonlarida jamoatchilik ishtiroki yashil maydon tashabbuslari jamiyatning ehtiyojlari va afzalliklarini aks ettiradi, ularning dolzarbligi va ta'sirini oshiradi.

Ekologik ta'lim: Ekologik ta'limni targ'ib qilish yashil maydonlarning ahamiyati haqida xabardorlikni oshirish va barqarorlik madaniyatini rivojlantirish uchun juda muhimdir. Ta'lim dasturlari fuqarolarga yashil maydonlarning afzalliklari, ularning ekologik salomatlikdagi o'rni va odamlarning ularni saqlashga hissa qo'shish usullari haqida ma'lumot berishi mumkin. Maktablar, jamoat tashkilotlari va davlat idoralari ushbu dasturlarni amalga oshirish uchun keng qamrovli ta'sir va ta'sirni ta'minlash uchun hamkorlik qilishi mumkin.

Texnologik innovatsiyalar: Texnologik innovatsiyalardan foydalanish yashil maydonlarni rejalashtirish, rivojlantirish va boshqarishni yaxshilashi mumkin. Geografik axborot tizimlari (GAT), masofaviy zondlash va boshqa texnologiyalar yashil maydonlarni

rivojlantirish uchun mos hududlarni aniqlashga, atrof-muhit sharoitlarini kuzatishga va resurslardan foydalanishni optimallashtirishga yordam beradi. Bundan tashqari, texnologiya fuqarolarga rejalashtirish jarayonlarida ishtirok etish va fikr-mulohazalarni taqdim etish imkonini beruvchi raqamli platformalar orqali hamjamiyat ishtirokini osonlashtirishi mumkin.

Yashil maydon milliy kontseptsiyasini shakllantirishda tabiat va jamiyat munosabatlarini muvofiqlashtirish jarayoni bir qator muammolarga duch keladi. Ushbu muammolarni hal qilish yashil maydon tashabbuslarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi va barqarorligi uchun juda muhimdir.

Resurs cheklovlari: Cheklangan moliyaviy va texnik resurslar yashil maydonlarni rivojlantirish va saqlashga to'sqinlik qilishi mumkin. Yashil maydon loyihalarini moliyalashtirishni ta'minlash, ayniqsa, iqtisodiy ustuvorliklar ekologik muammolarga soya solishi mumkin bo'lgan kontekstlarda ko'pincha jiddiy muammo hisoblanadi. Davlat-xususiy sheriklik, yashil obligatsiyalar va xalqaro yordam kabi innovatsion moliyalashtirish mexanizmlari ushbu resurslar cheklovlarini hal qilishga yordam beradi.

Institutsional to'siqlar: Institutsional inertsia va o'zgarishlarga qarshilik yashil maydonlarni rejalashtirish jarayonlariga integratsiya qilishda muvaffaqiyatga to'sqinlik qilishi mumkin. Byurokratik to'siqlar, davlat idoralari o'rtasida muvofiqlashtirishning yo'qligi va siyosatning etarli darajada amalga oshirilmasligi yashil maydon tashabbuslariga putur etkazishi mumkin. Boshqaruv tizimini mustahkamlash, idoralararo hamkorlikni rag'batlantirish va siyosatning uyg'unligini ta'minlash ushbu to'siqlarni bartaraf etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Urbanizatsiya bosimi: Tez urbanizatsiya yashil maydonlarni saqlash va kengaytirish uchun jiddiy muammo tug'diradi. Shaharlar o'sib borishi bilan uy-joy, infratuzilma va iqtisodiy faoliyat uchun yerga bo'lgan talab yashil hududlarning tajovuzkorligiga olib kelishi mumkin. Shahar rejalashtirish barqaror va mustahkam shaharlarni yaratish uchun yashil maydonlarni shahar dizayniga kiritish bilan rivojlanish ehtiyojlarini ekologik muhofaza qilish bilan muvozanatlashi kerak.

Iqlim o'zgarishining ta'siri: Iqlim o'zgarishi yashil maydonlarga katta xavf tug'diradi, ularning salomatligi va chidamliligiga ta'sir qiladi. Ekstremal ob-havo hodisalari, yog'ingarchilikning o'zgarishi va haroratning ko'tarilishi yashil maydonlarni buzishi va ularning ekologik foydasini kamaytirishi mumkin. Yashil maydonni rejalashtirish va boshqarishni iqlim o'zgarishi ta'sirini hisobga olish uchun moslashtirish ularning barqarorligini ta'minlash uchun juda muhimdir.

Aholining xabardorligi va ishtiroki: jamoatchilik xabardorligi va faolligining past darajasi yashil maydon tashabbuslarining muvaffaqiyatini cheklashi mumkin. Jamiyatning keng ko'magisiz yashil maydonlarni rivojlantirish va saqlashga qaratilgan harakatlar qarshilik yoki e'tiborsizlikka duch kelishi mumkin. Jamoatchilikni qo'llab-quvvatlash va atrof-muhitni muhofaza qilish madaniyatini oshirish uchun keng qamrovli tushuntirish va ta'lim kampaniyalari zarur.

Qiyinchiliklarga qaramay, yashil maydon milliy kontseptsiyasini shakllantirishda tabiat va jamiyat munosabatlarini muvaffaqiyatli muvofiqlashtirish uchun ko'plab imkoniyatlar mavjud. Ushbu imkoniyatlardan yashil maydon tashabbuslarining samaradorligi va barqarorligini oshirish uchun foydalanish mumkin.

Siyosat innovatsiyasi: Innovatsion siyosat yondashuvlari yashil maydonlarni rivojlantirish va kengaytirishga yordam beradi. Yashil infratuzilmani rag'batlantiradigan, erdan barqaror foydalanishni rag'batlantiradigan va ekologik masalalarni shahar rejalashtirishga integratsiyalashgan siyosat yashil maydon tashabbuslari uchun qulay muhit yaratishi mumkin. Siyosat innovatsiyasi, shuningdek, yashil qurilish standartlarini qabul qilishni, shahar o'sishi chegaralarini belgilashni va xususiy er egalarini tabiiy hududlarni saqlab qolish uchun rag'batlantirishni ham o'z ichiga olishi mumkin.

Hamjamiyat boshchiligidagi tashabbuslar: Yashil maydon tashabbuslariga rahbarlik qilish uchun jamoalarni kuchaytirish ularning ahamiyati va ta'sirini oshirishi mumkin. Shahar bog'lari, mahalla bog'lari va tabiatni muhofaza qilish kabi jamiyatlar tomonidan olib borilayotgan loyihalar mahalliy resurslarni safarbar qilishi va mulkchilik tuyg'usini rivojlantirishi mumkin. Jamoat tashkilotlarini qo'llab-

quvvatlash va boshlang'ich tashabbuslar uchun resurslar bilan ta'minlash ularning yashil maydonni rivojlantirishga qo'shgan hissasini oshirishi mumkin.

Hamkorlik bilan ishlash: Turli manfaatdor tomonlar, jumladan, davlat idoralari, nodavlat tashkilotlar, biznes va ilmiy muassasalar bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatish yashil maydon tashabbuslari uchun mavjud imkoniyatlar va resurslarni oshirishi mumkin. Hamkorlikdagi sa'y-harakatlar turli xil tajribalarni qo'llashi, bilim almashinuvini osonlashtirishi va loyihalarni moliyalashtirishni ta'minlashi mumkin. Xalqaro hamkorlik ham ilg'or tajribalar va innovatsion yechimlardan foydalanish imkonini beradi.

Texnologik yutuqlar: Texnologiyadagi yutuqlar yashil maydonlarni rejalashtirish, rivojlantirish va boshqarish uchun yangi vositalarni taklif qiladi. Aqlli shahar texnologiyalari, Internet qurilmalari va ma'lumotlar tahlili resurslardan foydalanishni optimallashtirish, atrof-muhit sharoitlarini kuzatish va fuqarolarni yashil maydonlarni boshqarishga jalb qilishi mumkin. Texnologiya, shuningdek, real vaqt rejimida fikr-mulohaza va jamoatchilikni jalb qilish imkonini beruvchi raqamli platformalar orqali jamoatchilik ishtirokini kuchaytirishi mumkin.

Barqaror shahar dizayni: Yashil joylarni shahar dizayniga kiritish yanada yashashga yaroqli va bardoshli shaharlarni yaratishi mumkin. Biofilik dizayn, yashil tomlar va vertikal bog'lar kabi barqaror shahar dizayni tamoyillari tabiatni qurilgan muhitga birlashtirishi mumkin. Ushbu yondashuvlar shahar biologik xilma-xilligini oshirishi, mikroiqlimni yaxshilashi va estetik va rekreatsion imtiyozlar berishi mumkin.

Iqtisodiy imkoniyatlar: Yashil joylar ekoturizm, barqaror qishloq xo'jaligi va yashil ish o'rinlari orqali iqtisodiy imkoniyatlar yaratishi mumkin. Tabiat yo'llari, tashrif buyuruvchilar markazlari va ta'lim dasturlari kabi ekoturizm infratuzilmasini rivojlantirish sayyohlarni jalb qilishi va daromad keltirishi mumkin. Shahar fermalari va bog'lar kabi barqaror qishloq xo'jaligi tashabbuslari yangi mahsulotlar bilan ta'minlashi va mahalliy ish joylarini yaratishi mumkin. Yashil ish

o'rinlari, jumladan, obodonlashtirish, tabiatni muhofaza qilish va ekologik ta'lim iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shishi mumkin.

Yashil maydon milliy konsepsiyasini shakllantirishda tabiat va jamiyat munosabatlarini muvofiqlashtirish kompleks va ko'p qirrali jarayon bo'lib, yaxlit yondashuvni talab qiladi. Ushbu bo'lim yashil maydonlarning kontsepsiyasini, tabiat va jamiyat munosabatlarini muvofiqlashtirishdagi muammolar va imkoniyatlarni hamda barqaror rivojlanishni ta'minlovchi innovatsion mexanizmlarni o'rganib chiqdi.

Yashil maydonlar ekologik muvozanatni saqlash, ijtimoiy imtiyozlar berish va iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, yashil maydonlarni rejalashtirish va rivojlantirishga integratsiyalash jarayoni resurslar cheklovlari, institutsional to'siqlar, urbanizatsiya bosimi, iqlim o'zgarishi ta'siri va aholining xabardorligi va faolligining pastligi kabi muhim muammolarga duch kelmoqda.

Ushbu qiyinchiliklarga qaramay, tabiat va jamiyat munosabatlarini muvaffaqiyatli muvofiqlashtirish uchun ko'plab imkoniyatlar mavjud. Innovatsion siyosat yondashuvlari, jamoatchilik tashabbuslari, hamkorlik bilan ishlash, texnologik yutuqlar, barqaror shahar dizayni va iqtisodiy imkoniyatlar yashil maydon tashabbuslarining samaradorligi va barqarorligini oshirishi mumkin.

O'zbekistondagi yashil maydon milliy konsepsiyasi Uchinchi renessans tamoyillarini o'zida mujassam etgan bo'lib, ekologik barqarorlik, ijtimoiy tenglik va axloqiy mas'uliyatni ta'kidlaydi. Ushbu tamoyillarni o'zlashtirib, mavjud imkoniyatlardan unumli foydalangan holda O'zbekiston ham insonlar, ham sayyoramiz farovonligini birinchi o'ringa qo'yadigan barkamol va barqaror jamiyatni yaratishi mumkin. Kollektiv sa'y-harakatlar, innovatsion fikrlash va qat'iy sadoqat tufayli O'zbekiston barqaror rivojlanish yo'lida yetakchi va kelajak avlodlar uchun umid chirog'i bo'lib chiqishi mumkin.

2.4. Polietnik jamiyat jarayonlarida insonning ekologik ongi va madaniyatining shakllanishi

Barqaror rivojlanish va atrof-muhitni muhofaza qilishga erishish uchun ekologik ong va madaniyatni shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Turli xil madaniy, etnik va ijtimoiy kelib chiqishi yonma-yon yashaydigan polietnik jamiyatlarda bu jarayon murakkab va boyitib boradi. Ushbu bobda bunday jamiyatlarda ekologik ong va madaniyat qanday shakllanganligi ko'rib chiqiladi va bu jarayonlarni shakllantirishda polietnik dinamikaning roli tahlil qilinadi. Madaniy xilma-xillik va atrof-muhitni bilish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tushunish orqali biz barqarorlikka jamoaviy sadoqatni kuchaytiradigan strategiyalarni ishlab chiqishimiz mumkin.

Atrof-muhit ongi: Atrof-muhit ongi odamlar va jamoalarning tabiiy muhit va ularning unga ta'siri to'g'risida xabardorligi va tushunishini anglatadi. Bu atrof-muhit muammolari, tabiatni muhofaza qilishning ahamiyati va inson faoliyati va ekologik salomatlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tan olish haqidagi bilimlarni o'z ichiga oladi. Atrof-muhit ongiga munosabat, xulq-atvor va qaror qabul qilish jarayonlariga ta'sir qiladi, odamlar va jamiyatlarni yanada barqaror amaliyotga undaydi.

Atrof-muhit madaniyati: Ekologik madaniyat jamiyatda atrof-muhitni muhofaza qilish bilan bog'liq qadriyatlar, e'tiqodlar, an'analar va amaliyotlarni o'z ichiga oladi. Bu jamoalarning tabiiy dunyoni qanday idrok etishi va o'zaro ta'sirini aks ettiradi, ularning barqarorlikka jamoaviy yondashuvini shakllantiradi. Ekologik madaniyat tarixiy, madaniy va ijtimoiy omillar ta'sirida bo'lib, u jamiyatlarning o'zgaruvchan ekologik sharoit va muammolarga moslashishi bilan rivojlanadi.

Polietnik jamiyatlar: Polietnik jamiyatlar bir necha etnik, madaniy va til guruhlari birgalikda yashashi bilan tavsiflanadi. Ushbu jamiyatlar ko'pincha boy madaniy xilma-xillikni namoyish etadilar, har bir guruh o'ziga xos istiqbollar, an'analar va amaliyotlarga hissa qo'shadi. Ushbu xilma-xil guruhlar o'rtasidagi dinamik o'zaro ta'sir ekologik ong va madaniyatning shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin,

madaniyatlararo ta'lim va hamkorlik uchun imkoniyatlar yaratadi.

Madaniy ta'sirlar: Madaniy e'tiqod va amaliyotlar ekologik ongni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Polietnik jamiyatlarda turli madaniy guruhlar tabiatga va atrof-muhitni muhofaza qilishga turlicha munosabatda bo'lishi mumkin. Misol uchun, ba'zi madaniyatlar resurslardan barqaror foydalanishni rag'batlantiradigan an'anaviy ekologik bilim va amaliyotlarga ega bo'lishi mumkin, boshqalari esa atrof-muhitni muhofaza qilishdan ko'ra iqtisodiy rivojlanishni birinchi o'ringa qo'yishi mumkin. Bu xilma-xil madaniy istiqbollarni tushunish va hurmat qilish jamoaviy ekologik ongni shakllantirish uchun zarurdir.

Ta'lim va xabardorlik: Ta'lim - bu atrof-muhit haqida xabardorlikni oshirish va ongni tarbiyalash uchun kuchli vositadir. Polietnik jamiyatlarda ta'lim dasturlari har xil madaniy guruhlarining o'ziga xos ehtiyojlari va istiqbollarini hisobga olgan holda inklyuziv va madaniy jihatdan sezgir bo'lishi kerak. Atrof-muhit ta'limi rasmiy o'quv dasturlari, jamoatchilik bilan bog'liq dasturlar va ommaviy axborot vositalaridagi kampaniyalarga birlashtirilishi mumkin, bu turli xil aholi o'rtasida bilim va xabardorlikni oshirishga yordam beradi. Ko'p tilli o'quv materiallari va madaniy ahamiyatga ega bo'lgan kontent bu sa'y-harakatlarning samaradorligini oshirishi mumkin.

Jamiyat ishtiroki: Atrof-muhitga oid tashabbuslarga jamoalarni jalb qilish ekologik ongni shakllantirish uchun juda muhimdir. Polietnik jamiyatlarda hamjamiyatni jalb qilish strategiyalari atrof-muhitga oid qarorlarni qabul qilish jarayonlarida barcha madaniy guruhlarining ovozga ega bo'lishini ta'minlovchi inklyuziv va ishtirokchi bo'lishi kerak. Shahar bog'lari, tabiatni muhofaza qilish va atrof-muhitni tozalash kabi jamoalar tomonidan boshqariladigan loyihalar mahalliy resurslarni safarbar qilishi va mulkchilik va mas'uliyat hissini rivojlantirishi mumkin. Ushbu tashabbuslar, shuningdek, madaniyatlararo o'zaro ta'sir va hamkorlikni osonlashtirishi, ijtimoiy hamjihatlikni va barqarorlikka jamoaviy sadoqatni kuchaytirishi mumkin.

O'rnak namunalari va etakchilar: Ta'sirchan namunalari va etakchilar jamoalarda ekologik ongni ilhomlantirishi mumkin. Polietnik jamiyatlarda bu yetakchilar turli etnik guruhlar va ijtimoiy tarmoqlar

vakillari bo'lgan turli madaniy kelib chiqishi bo'lishi mumkin. Atrof-muhit sabablarini qo'llab-quvvatlash va barqaror amaliyotlarni namoyish qilish orqali bu namunalar boshqalarni shunga o'xshash xatti-harakatlarni qabul qilishga undashi mumkin. Turli xil ekologik yetakchilarning hissalarini e'tirof etish va nishonlash barqarorlikni rag'batlantirishda madaniy xilma-xillik qiymatini ham kuchaytirishi mumkin.

Ommaviy axborot vositalari va aloqa: OAV va aloqa atrof-muhit ongini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Polietnik jamiyatlarda media-kampaniyalar turli auditoriyalarni qamrab olish uchun bir nechta tillar va madaniy jihatdan tegishli kontentdan foydalangan holda inklyuziv va ochiq bo'lishi kerak. Ijtimoiy tarmoqlar, televideniye, radio va bosma ommaviy axborot vositalaridan atrof-muhit muammolari haqida xabardorlikni oshirish, barqaror amaliyotlarni targ'ib qilish va inson faoliyati va ekologik salomatlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'kidlash uchun foydalanish mumkin.

Madaniy meros va an'analar: Madaniy meros va an'analar ekologik madaniyatga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Polietnik jamiyatlarda turli madaniy guruhlar o'zlarining tarixiy va madaniy kontekstlariga asoslangan noyob ekologik amaliyot va qadriyatlarga ega bo'lishi mumkin. Misol uchun, mahalliy jamoalar ko'pincha chuqur ekologik bilimga va avloddan-avlodga o'tadigan barqaror amaliyotga ega. Ushbu an'anaviy amaliyotlarni tan olish va zamonaviy ekologik strategiyalarga integratsiyalash ekologik madaniyatni boyitishi va barqarorlikni rivojlantirishi mumkin.

Madaniyatlararo muloqot: Madaniyatlararo muloqot turli madaniy guruhlar o'rtasida o'zaro tushunish va hurmatni rivojlantirish uchun zarurdir. Polietnik jamiyatlarda muloqot va almashinuvni rag'batlantirish madaniy tafovutlarni bartaraf etishga va umumiy ekologik madaniyatni yaratishga yordam beradi. Madaniyatlararo muloqot jamoat tadbirlari, madaniy festivallar, ta'lim dasturlari va hamkorlikdagi loyihalar orqali amalga oshirilishi mumkin, bu esa atrof-muhitni muhofaza qilish bilan bog'liq g'oyalar va amaliyotlar almashinuvini osonlashtiradi.

Siyosat va boshqaruv: Siyosat va boshqaruv ekologik madaniyatni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Polietnik jamiyatlarda madaniy xilma-xillikni tan oladigan va hurmat qiladigan inklyuziv siyosat atrof-muhitni muhofaza qilishni rivojlantirishi mumkin. Siyosatchilar turli xil madaniy guruhlar bilan aloqada bo'lishlari, ularning istiqbollari va ehtiyojlarini ekologik qarorlar qabul qilish jarayonida hisobga olinishini ta'minlashlari kerak. Madaniy merosni, an'anaviy amaliyotlarni va jamoatchilik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlovchi siyosatlar ekologik madaniyatni mustahkamlashi va barqarorlikka jamoaviy sadoqatni kuchaytirishi mumkin.

Ijtimoiy me'yorlar va xatti-harakatlar: Ijtimoiy me'yorlar va xatti-harakatlar ekologik madaniyatning muhim tarkibiy qismidir. Polietnik jamiyatlarda bu me'yor va xulq-atvorga madaniy e'tiqodlar, qadriyatlar va amaliyotlar ta'sir ko'rsatadi. Qayta ishlash, saqlash va barqaror iste'mol kabi ijobiy ijtimoiy me'yorlarni targ'ib qilish ekologik madaniyatni oshirishi mumkin. Jamiyatga asoslangan kompaniyalar, jamoatchilikni xabardor qilish dasturlari va ta'lim tashabbuslari bu normalar va xatti-harakatlarni shakllantirishga, barqarorlik madaniyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Atrof-muhitga oid adolat: Ekologik adolat ekologik madaniyatning muhim jihati bo'lib, barcha madaniy guruhlarining atrof-muhitning afzalliklaridan adolatli foydalanishini ta'minlaydi va atrof-muhitning zarariga nomutanosib ta'sir ko'rsatmaydi. Polietnik jamiyatlarda ekologik adolat masalalarini hal qilish inklyuziv va teng huquqli ekologik madaniyatni shakllantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Siyosatchilar, jamoat rahbarlari va atrof-muhitni muhofaza qilish tashkilotlari ekologik adolatsizliklarni aniqlash va bartaraf etish, atrof-muhitga oid qarorlarni qabul qilish jarayonlarida adolat va tenglikni ta'minlash uchun birgalikda ishlashi kerak.

Madaniy xilma-xillik kuch sifatida: Madaniy xilma-xillik ekologik ong va madaniyatni shakllantirishda muhim kuch bo'lishi mumkin. Turli madaniy guruhlar atrof-muhitni boshqarish bilan bog'liq keng ko'lamli istiqbollar, bilim va amaliyotlarni olib keladi. Bu xilma-xillik ekologik tashabbuslarni boyitishi, innovatsion yechimlarni ilgari surishi va

chidamlilikni oshirishi mumkin. Madaniy xilma-xillikni qabul qilish va nishonlash ekologik ong va madaniyatni oshirishi, barqarorlikka jonli va inklyuziv yondashuvni yaratishi mumkin.

Madaniyatlararo ta'lim: Madaniyatlararo ta'lim ekologik ong va madaniyatni oshirish uchun qimmatli imkoniyatdir. Polietnik jamiyatlarda turli madaniy guruhlar atrof-muhitni muhofaza qilish bilan bog'liq bilim, amaliyot va tajriba almashishi, bir-biridan o'rganishi mumkin. Madaniyatlararo ta'lim jamoat tadbirlari, ta'lim dasturlari va hamkorlikdagi loyihalar orqali o'zaro tushunish va hurmatni rag'batlantirish orqali amalga oshirilishi mumkin. Ushbu g'oyalar va amaliyotlar almashinuvi yanada samarali va inklyuziv ekologik strategiyalarga olib kelishi mumkin.

Hamkorlik va hamjihatlik: Turli madaniy guruhlar o'rtasidagi hamkorlik va birdamlik ekologik ong va madaniyatni rivojlantirish uchun zarurdir. Polietnik jamiyatlarda hamkorlikdagi sa'y-harakatlar resurslarni safarbar qilishi, ijtimoiy hamjihatlikni o'rnatishi va ekologik tashabbuslar samaradorligini oshirishi mumkin. Madaniy guruhlar, jamoat tashkilotlari, davlat idoralari va korxonalar o'rtasidagi hamkorlik barcha manfaatdor tomonlarning kuchli tomonlari va hissalaridan foydalangan holda barqarorlikka jamoaviy yondashuvni yaratishi mumkin.

Madaniy tafovutlarni bartaraf etish: Madaniy farqlarni bartaraf etish polietnik jamiyatlarda ekologik ong va madaniyatni shakllantirish uchun juda muhimdir. Madaniy farqlar tabiatga turlicha munosabat, turli xil ekologik amaliyotlar va resurslardan foydalanish bo'yicha yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nizolar kabi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Ushbu farqlarni tan olish va hurmat qilish va umumiy til topish barqarorlikni ta'minlash bo'yicha jamoaviy majburiyatni rivojlantirish uchun juda muhimdir. Inklyuziv muloqot, vositachilik va nizolarni hal qilish strategiyalari madaniy tafovutlarni bartaraf etish va uyg'un munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi.

Madaniy moslashuv: Madaniy moslashuv polietnik jamiyatlarda ekologik ong va madaniyatning muhim jihati hisoblanadi. Atrof-muhit sharoitlari o'zgarib, yangi muammolar paydo bo'lganda, madaniy

guruhlar barqarorlikni ta'minlash uchun o'z amaliyotlari va xatti-harakatlarini moslashtirishi kerak bo'lishi mumkin. Ushbu moslashuv an'anaviy bilimlarni zamonaviy amaliyotlar bilan integratsiyalash, yangi texnologiyalarni o'zlashtirish va innovatsion echimlarni ishlab chiqishni o'z ichiga olishi mumkin. Madaniy moslashuvni ta'lim, siyosat va jamoatchilik ishtiroki orqali qo'llab-quvvatlash ekologik ong va madaniyatni oshirishi, chidamlilik va barqarorlikni rivojlantirishi mumkin.

Lotin Amerikasidagi mahalliy aholining atrof-muhitni muhofaza qilish amaliyoti: Lotin Amerikasining ko'pgina mamlakatlarida mahalliy jamoalar o'zlarining madaniy e'tiqodlari va amaliyotlariga asoslangan atrof-muhitni muhofaza qilishning boy tarixiga ega. Ushbu jamoalar ko'pincha chuqur ekologik bilimlarga va avlodlar o'rtasida o'tib kelayotgan barqaror resurslarni boshqarish amaliyotiga ega. Ushbu an'anaviy bilimlarni tan olish va milliy ekologik strategiyalarga integratsiyalash bo'yicha sa'y-harakatlar ekologik ong va madaniyatni boyitib, barqarorlik va chidamlilikni rag'batlantirdi.

Kanadadagi ko'p madaniyatli atrof-muhit tashabbuslari: Kanada turli xil aholi, jumladan, mahalliy xalqlar, immigrantlar va turli madaniy jamoalarga ega polietnik jamiyatdir. Mamlakat madaniyatlararo ta'lim va hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan ko'p madaniyatli ekologik tashabbuslarni amalga oshirdi. Jamoa bog'lari, madaniy festivallar va o'quv seminarlari kabi dasturlar ekologik bilim va tajriba almashish, ekologik ong va madaniyatni yuksaltirishga yordam berdi.

Singapurdagi shahar yashil maydon loyihalari: Singapur yuqori darajada urbanizatsiyalashgan va rang-barang shahar-davlat bo'lib, yashil maydonlarni o'zining shaharsozlik rejasiga muvaffaqiyatli kiritgan. Shaharning "Bog'dagi shahar" g'oyasi parklar, bog'lar va yashil yo'laklarni rivojlantirish orqali ekologik ong va madaniyatni rivojlantiradi. Ushbu tashabbuslar jamiyatning keng qamrovli ishtirokini, jumladan, turli madaniy guruhlarni, barqarorlik va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha jamoaviy majburiyatni rag'batlantirishni o'z ichiga oldi.

Xulosa qilib aytganda, Polietnik jamiyatlarda ekologik ong va

madaniyatning shakllanishi murakkab va dinamik jarayon bo'lib, madaniy xilma-xillik, ta'lim, jamoatchilik ishtiroki, siyosat va ijtimoiy me'yorlar ta'sirida bo'ladi. Polietnik dinamika ushbu jarayonlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi, barqarorlikka jamoaviy sadoqatni kuchaytirish uchun qiyinchiliklar va imkoniyatlarni taqdim etadi. Madaniy xilma-xillik ekologik ong va madaniyatni boyitib, atrof-muhitni muhofaza qilish bilan bog'liq keng ko'lamli istiqbollar, bilim va amaliyotlarni olib kelishi mumkin. Madaniyatlararo ta'lim, hamkorlik va hamjihatlik bu xilma-xillikdan foydalanish va innovatsion yechimlarni ilgari surish uchun zarurdir. Madaniy farqlarni bartaraf etish va madaniy moslashuvni qo'llab-quvvatlash uyg'un va bardoshli jamiyatlarni qurish uchun juda muhimdir.

Inklyuziv ta'lim, jamoatchilik ishtiroki, siyosat innovatsiyasi va ommaviy axborot vositalari bilan aloqa qilish polietnik jamiyatlarda ekologik xabardorlikni oshirish va ongni rivojlantirish uchun muhim strategiyalardir. An'anaviy ekologik bilim va amaliyotlarni tan olish va birlashtirish ekologik madaniyatni oshirish, barqarorlik va chidamlilikni rag'batlantirishi mumkin.

Madaniy xilma-xillikni qabul qilish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha jamoaviy majburiyatni rag'batlantirish orqali polietnik jamiyatlar ham odamlar, ham sayyoramiz farovonligini birinchi o'ringa qo'yadigan jonli va inklyuziv ekologik madaniyatlarni qurishlari mumkin. Bu yondashuv Ekologik barqarorlik, ijtimoiy tenglik va axloqiy mas'uliyatni ta'kidlab, Uchinchi renessans tamoyillarini o'zida mujassam etgan. Kollektiv sa'y-harakatlar, innovatsion fikrlash va qat'iy sadoqat tufayli polietnik jamiyatlar barcha uchun barqaror va mustahkam kelajak yaratish yo'lida etakchilik qilishi mumkin.

Atrof-muhit va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlar zamonaviy davrda, ayniqsa Uchinchi renessansda barqaror rivojlanishning asosini tashkil qiladi. Bu bobda ijtimoiy-falsafiy jihatlariga urg'u berilgan holda atrof-muhit-jamiyat munosabatlarini uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirishning turli jihatlari ko'rib chiqildi. Ushbu xulosa olingan asosiy tushunchalarni umumlashtiradi va barqaror va adolatli kelajakni ta'minlash uchun kengroq oqibatlarni

o'rganadi.

Atrof-muhit va jamiyat munosabatlarini uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirish bo'yicha asosiy tushunchalar

Ijtimoiy-falsafiy istiqbollarning integratsiyasi:

Atrof-jamiyat munosabatlarining uyg'unlashuvi va insonparvarlashuvi ijtimoiy-falsafiy qarashlarning chuqur integratsiyalashuvini taqozo etadi. Ushbu integratsiya inson va ekologik tizimlarning o'zaro bog'liqligini tan olishni, insoniyatning tabiiy dunyodagi rolini axloqiy va yaxlit tushunishni o'z ichiga oladi. Chuqur ekologiya, ekofeminizm va atrof-muhit etikasi kabi falsafiy asoslar antropotsentrik paradigmalardan ekotsentrik paradigmalarga o'tishni targ'ib qilib, atrof-muhitni boshqarishning axloqiy jihatlari haqida tanqidiy tushunchalarni beradi.

Madaniy xilma-xillik va atrof-muhitni boshqarish:

Madaniy xilma-xillik ekologik ong va madaniyatni shakllantirishda ham muammo, ham imkoniyat sifatida yuzaga keladi. Turli madaniy guruhlar atrof-muhitni muhofaza qilish bilan bog'liq noyob istiqbollar, bilim va amaliyotlarni olib keladi. Ushbu xilma-xillikni qamrab olish va integratsiya qilish innovatsion yechimlar va chidamlilikni rag'batlantirish, ekologik tashabbuslarni boyitishi mumkin. Madaniyatlararo ta'lim va hamkorlik madaniy xilma-xillikdan foydalanish, o'zaro tushunishni rivojlantirish va inklyuziv va samarali ekologik strategiyalarni yaratish uchun zarurdir.

Ta'lim va jamoatchilik ishtirokidagi roli:

Ta'lim va jamoatchilikning faolligi atrof-muhitga oid xabardorlikni oshirish va ongni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Inklyuziv va madaniy jihatdan sezgir ta'lim dasturlari turli xil madaniy guruhlarining o'ziga xos ehtiyojlari va istiqbollarini ko'rib chiqishi mumkin, turli xil aholi orasida bilim va xabardorlikni oshirishga yordam beradi. Jamiyat boshchiligidagi loyihalar va tashabbuslar mahalliy resurslarni safarbar qiladi, egalik va mas'uliyat hissini uyg'otadi, madaniyatlararo o'zaro ta'sir va hamkorlikni osonlashtiradi. Ushbu sa'y-harakatlar barqarorlik uchun jamoaviy majburiyatni shakllantirish uchun zarurdir.

Siyosat va boshqaruv:

Inklyuziv siyosat va boshqaruv tuzilmalari ekologik madaniyatni

shakllantirish va ekologik adolatni targ'ib qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Turli madaniy guruhlarini ekologik qarorlar qabul qilish jarayonlariga jalb qilish ularning istiqbollari va ehtiyojlarini hisobga olishni ta'minlaydi. Madaniy merosni, an'anaviy amaliyotlarni va jamoatchilik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlovchi siyosatlar ekologik madaniyatni mustahkamlaydi va barqarorlikka jamoaviy sadoqatni kuchaytiradi. Atrof-muhit adolati masalalarini hal qilish adolat va tenglikni ta'minlash, barcha madaniy guruhlarining ekologik manfaatlardan teng foydalanishini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Ijtimoiy normalar va xatti-harakatlar:

Ijtimoiy me'yorlar va xatti-harakatlar ekologik madaniyatning muhim tarkibiy qismidir. Qayta ishlash, saqlash va barqaror iste'mol kabi ijobiy ijtimoiy me'yornlarni rag'batlantirish ekologik madaniyatni oshiradi va barqarorlik madaniyatini rivojlantiradi. Jamiyatga asoslangan kampaniyalar, jamoatchilikni xabardor qilish dasturlari va ta'lim tashabbuslari ushbu normalar va xatti-harakatlarning shakllanishiga hissa qo'shadi. Turli xil ekologik yetakchilar va namunalarning hissalarini e'tirof etish va nishonlash barqarorlikni rag'batlantirishda madaniy xilma-xillik qiymatini ham kuchaytirishi mumkin.

Madaniyatlararo muloqot va hamkorlik:

Madaniyatlararo muloqot va hamkorlik turli madaniy guruhlar o'rtasida o'zaro tushunish va hurmatni rivojlantirish uchun zarurdir. Muloqot va almashinuvni rag'batlantirish madaniy tafovutlar va umumiy ekologik madaniyatni yaratishi mumkin. Hamkorlikdagi sa'y-harakatlar resurslarni safarbar qilishi, ijtimoiy hamjihatlikni o'rnatishi va ekologik tashabbuslar samaradorligini oshirishi mumkin. Madaniy guruhlar, jamoat tashkilotlari, davlat idoralari va korxonalar o'rtasidagi hamkorlik barcha manfaatdor tomonlarning kuchli tomonlari va hissalaridan foydalangan holda barqarorlikka jamoaviy yondashuvni yaratishi mumkin.

Madaniy farqlarni hal qilish:

Madaniy farqlarni hal qilish polietnik jamiyatlarda ekologik ong va madaniyatni shakllantirish uchun juda muhimdir. Ushbu farqlarni tan olish va hurmat qilish va umumiy til topish barqarorlikni ta'minlash

bo'yicha jamoaviy majburiyatni rivojlantirish uchun juda muhimdir. Inklyuziv muloqot, vositachilik va nizolarni hal qilish strategiyalari madaniy tafovutlarni bartaraf etish va uyg'un munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Madaniy moslashuvni ta'lim, siyosat va jamoatchilik ishtiroki orqali qo'llab-quvvatlash ekologik ong va madaniyatni oshirishi, chidamlilik va barqarorlikni rivojlantirishi mumkin.

Axloqiy talablar:

Atrof-muhit va jamiyat munosabatlarini uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirish barqaror rivojlanishning axloqiy va axloqiy imperativlarini ta'kidlaydi. Tabiatning o'ziga xos qiymatini va ekologik tizimlarni himoya qilish va saqlash uchun axloqiy mas'uliyatni tan olish barqarorlik madaniyatini rivojlantirish uchun juda muhimdir. Atrof-muhit adolati va eko-etika kabi axloqiy me'yorlar odamlar va sayyoramiz farovonligini birinchi o'ringa qo'yadigan siyosat va amaliyotlarni ishlab chiqish uchun muhim ko'rsatmalar beradi.

Chidamlilik va moslashish:

Madaniy xilma-xillik va madaniyatlararo ta'lim ekologik muammolarga chidamlilik va moslashishni kuchaytiradi. Turli madaniy guruhlar atrof-muhitni muhofaza qilish, innovatsion echimlar va chidamlilikni targ'ib qilish bilan bog'liq keng ko'lamli istiqbollar, bilim va amaliyotlarni olib keladi. An'anaviy ekologik bilim va amaliyotlarni zamonaviy ekologik strategiyalarga qo'llash va integratsiyalash ekologik madaniyatni boyitishi va barqarorlikni rag'batlantirishi mumkin. Madaniy moslashuvni ta'lim, siyosat va jamoatchilik ishtiroki orqali qo'llab-quvvatlash barqarorlikni oshiradi va barqarorlikka jamoaviy sadoqatni kuchaytiradi.

Inklyuziv va adolatli rivojlanish:

Ekologik ong va madaniyatni rivojlantirish uchun inklyuziv va adolatli rivojlanish muhim ahamiyatga ega. Madaniy xilma-xillikni tan oladigan va hurmat qiladigan siyosat va boshqaruv tuzilmalari ekologik adolatni targ'ib qiladi va barcha madaniy guruhlarining ekologik manfaatlardan teng foydalanishini ta'minlaydi. Atrof-muhit masalalari bo'yicha qarorlar qabul qilish jarayonlariga turli madaniy guruhlarini jalb

qilish ularning istiqbollari va ehtiyojlarini hisobga olishni ta'minlaydi, adolat va tenglikni ta'minlaydi. Atrof-muhit adolati masalalarini hal qilish inklyuziv va adolatli rivojlanishni rag'batlantirish, barcha madaniy guruhlarining kelajakni shakllantirishda ovozga ega bo'lishini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Inson va ekologik tizimlarning o'zaro bog'liqligi:

Atrof-jamiat munosabatlarini uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirish inson va ekologik tizimlarning o'zaro bog'liqligini ta'kidlaydi. Inson faoliyati va ekologik salomatlik o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlikni tan olish barqarorlikka yaxlit va integratsiyalashgan yondashuvlarni ishlab chiqish uchun muhim ahamiyatga ega. Chuqur ekologiya va ekofeminizm kabi falsafiy asoslar antropotsentrik paradigmalardan ekotsentrik paradigmalarga o'tishni targ'ib qilib, atrof-muhitni boshqarishning axloqiy va axloqiy jihatlarini haqida tanqidiy tushunchalar beradi. Ushbu o'zaro bog'liqlikni qabul qilish insoniyatning tabiiy dunyodagi rolini yaxlit tushunishga yordam beradi va barqaror rivojlanishga yordam beradi.

Kollektiv harakatlar va global hamkorlik:

Kollektiv harakatlar va global hamkorlik ekologik muammolarni hal qilish va barqaror rivojlanishni rag'batlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi va ifloslanish kabi ekologik muammolar milliy chegaralardan oshib ketadi va muvofiqlashtirilgan global sa'y-harakatlarni talab qiladi. Xalqaro shartnomalar, hukumatlar, biznes va fuqarolik jamiyati tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlik va madaniyatlararo almashinuv dasturlari kabi hamkorlik tashabbuslari jamoaviy harakatni rag'batlantiradi va atrof-muhitni muhofaza qilish tashabbuslari samaradorligini oshiradi. Barcha manfaatdor tomonlarning kuchli tomonlari va hissalaridan foydalanish barqarorlik uchun jamoaviy majburiyatni kuchaytiradi va global hamkorlikni rag'batlantiradi.

Texnologiya va innovatsiyalarning roli:

Texnologiya va innovatsiyalar barqarorlik va atrof-muhitni boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Qayta tiklanadigan energiya, barqaror qishloq xo'jaligi va yashil infratuzilma kabi texnologik yutuqlar atrof-

muhit muammolariga innovatsion yechimlarni taqdim etadi. An'anaviy ekologik bilim va amaliyotlarni zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiyalash barqarorlikni oshiradi va barqaror rivojlanishga yordam beradi. Ilmiy-tadqiqot va ishlanmalarni qo'llab-quvvatlash, yashil texnologiyalarga sarmoya kiritish va innovatsiyalar madaniyatini yuksaltirish barqaror rivojlanishni rag'batlantirish hamda ekologik ong va madaniyatni yuksaltirish uchun muhim ahamiyatga ega.

Ta'lim va salohiyatni oshirish:

Ta'lim va salohiyatni oshirish ekologik xabardorlikni oshirish va ongni rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Inklyuziv va madaniy jihatdan sezgir ta'lim dasturlari turli xil madaniy guruhlarining o'ziga xos ehtiyojlari va istiqbollari ko'rib chiqadi, turli aholi orasida bilim va xabardorlikni oshiradi. Jamiyat boshchiligidagi loyihalar va tashabbuslar mahalliy resurslarni safarbar qiladi, egalik va mas'uliyat hissini uyg'otadi, madaniyatlararo o'zaro ta'sir va hamkorlikni osonlashtiradi. Ta'lim va salohiyatni oshirishga sarmoya kiritish ekologik ong va madaniyatni oshiradi, barqarorlikka jamoaviy sadoqatni rivojlantiradi.

Atrof-muhit va jamiyat munosabatlarini uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirish zamonaviy davrda barqaror rivojlanishga erishish uchun juda muhimdir. Ushbu bobda ijtimoiy-falsafiy istiqbollarni integratsiyalash, madaniy xilma-xillikni qamrab olish, ta'lim va jamoatchilik ishtirokini rag'batlantirish, inklyuziv siyosat va boshqaruv tuzilmalarini ishlab chiqish, madaniyatlararo muloqot va hamkorlikni rivojlantirish muhimligi ta'kidlangan.

Madaniy xilma-xillik ekologik ong va madaniyatni shakllantirishda qiyinchilik va imkoniyatdir. Turli madaniy guruhlar atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik tashabbuslarni boyitish va chidamlilikni rag'batlantirish bilan bog'liq noyob istiqbollar, bilim va amaliyotlarni olib keladi. Madaniyatlararo ta'lim va hamkorlik madaniy xilma-xillikdan foydalanish, o'zaro tushunishni rivojlantirish va inklyuziv va samarali ekologik strategiyalarni yaratish uchun zarurdir.

Ta'lim va jamoatchilikning ishtiroki atrof-muhit haqida xabardorlikni oshirish va ongni rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Inklyuziv va madaniy jihatdan sezgir ta'lim dasturlari, jamoatchilik

tomonidan boshqariladigan loyihalar va tashabbuslar mahalliy resurslarni safarbar qiladi, egalik va mas'uliyat hissini rivojlantiradi va madaniyatlararo o'zaro ta'sir va hamkorlikni osonlashtiradi. Ushbu sa'y-harakatlar barqarorlik uchun jamoaviy majburiyatni shakllantirish uchun zarurdir.

Inklyuziv siyosat va boshqaruv tuzilmalari ekologik madaniyatni shakllantirish va ekologik adolatni targ'ib qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Turli madaniy guruhlarini ekologik qarorlar qabul qilish jarayonlariga jalb qilish ularning istiqbollari va ehtiyojlarini hisobga olishni ta'minlaydi. Madaniy merosni, an'anaviy amaliyotlarni va jamoatchilik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlovchi siyosatlar ekologik madaniyatni mustahkamlaydi va barqarorlikka jamoaviy sadoqatni kuchaytiradi. Atrof-muhit adolati masalalarini hal qilish adolat va tenglikni ta'minlash, barcha madaniy guruhlarining ekologik manfaatlardan teng foydalanishini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Barqaror rivojlanishning axloqiy imperativlari, inson va ekologik tizimlarning o'zaro bog'liqligi, jamoaviy harakatlar va global hamkorlikning ahamiyati ekologik ong va madaniyatni rivojlantirish uchun juda muhimdir. Madaniy xilma-xillikni qamrab olish, ta'lim va salohiyatni oshirishni rag'batlantirish, texnologiya va innovatsiyalardan foydalanish barqaror rivojlanishga erishish uchun muhim strategiyalardir.

Ushbu tamoyillarni qabul qilish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha jamoaviy majburiyatni rag'batlantirish orqali polietnik jamiyatlar ham odamlar, ham sayyoramiz farovonligini birinchi o'ringa qo'yadigan jonli va inklyuziv ekologik madaniyatlarni qurishlari mumkin. Bu yondashuv Ekologik barqarorlik, ijtimoiy tenglik va axloqiy mas'uliyatni ta'kidlab, Uchinchi renessans tamoyillarini o'zida mujassam etgan. Kollektiv sa'y-harakatlar, innovatsion fikrlash va qat'iy sadoqat tufayli polietnik jamiyatlar barcha uchun barqaror va mustahkam kelajak yaratish yo'lida etakchilik qilishi mumkin.

III BOB: IJTIMOIIY HUQUQIIY DAVLATNI SHAKLLANTIRISH JARAYONIDA EKOLOGIK MUVOZANAT: TIZIMNI TAKOMILLASHTIRISH ZARURATI

Hozirgi davrda ekologik muvozanat tushunchasi ijtimoiy huquqiy davlat doirasida barqaror rivojlanishning muhim tarkibiy qismi sifatida paydo bo'ldi. Ushbu bobda ekologik muvozanatning ahamiyati va uning ijtimoiy huquqiy davlatni shakllantirishdagi oqibatlari o'rganilib, ekologik muammolarni samarali hal etish uchun mavjud tizimlarni takomillashtirish zarurligi ta'kidlanadi.

3.1. Ekologik muvozanatning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati

Atrof-muhit muvozanati inson faoliyati va tabiiy muhit o'rtasidagi muvozanat va uyg'unlikni anglatadi. Bu tabiiy resurslardan mas'uliyatli va barqaror foydalanish, biologik xilma-xillikni saqlash va atrof-muhitning buzilishini yumshatishni o'z ichiga oladi. Ekologik muvozanatga erishish ekologik yaxlitlikni saqlash, insonlar farovonligini oshirish va ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Ijtimoiy huquqiy davlat: huquqlar, majburiyatlar va tartibga solish muvozanati

Ijtimoiy huquqiy davlat tushunchasi demokratik asosda adolat, tenglik va qonun ustuvorligi tamoyillarini o'zida mujassam etgan. Unda shaxs huquqlarini himoya qilish, ijtimoiy farovonlikni oshirish, ijtimoiy muammolarni hal etishning huquqiy mexanizmlarini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilgan. Atrof-muhitni boshqarish kontekstida ijtimoiy huquqiy davlat barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun shaxslar, korxonalar va hukumatlarning huquq va majburiyatlarini muvozanatlash muhimligini tan oladi.

Ijtimoiy-huquqiy davlat doirasidagi ekologik muvozanatning ahamiyati

Ekologik adolat va tenglik: Atrof-muhit muvozanati jamiyatda ekologik adolat va tenglikni ta'minlash uchun zarurdir. Ijtimoiy huquqiy davlatda barcha shaxslar, ularning ijtimoiy-iqtisodiy holati va kelib

chiqishidan qat'i nazar, toza va sog'lom muhitga ega bo'lish huquqiga ega. Atrof-muhit muvozanatini ta'minlash atrof-muhitni nomutanosib ravishda ta'sir qiladigan ifloslanish yuklari kabi ekologik adolatsizliklarning oldini olishga yordam beradi va ekologik manfaatlar va resurslardan teng foydalanishga yordam beradi.

Qonun ustuvorligi va atrof-muhitni tartibga solish: Ijtimoiy huquqiy davlat ekologik standartlarni qo'llab-quvvatlash va ekologik muammolarni hal qilish uchun qonun ustuvorligi va samarali ekologik tartibga tayanadi. Atrof-muhitga oid qonunlar va qoidalar tabiiy resurslarni muhofaza qilish, ifloslanishni yumshatish va barqaror rivojlanishni rag'batlantirishning huquqiy asoslarini ta'minlaydi. Ijtimoiy huquqiy davlat atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalarini amalga oshirish orqali jismoniy shaxslar va korxonalarni atrof-muhitga ta'siri uchun javobgarlikka tortishi va ekologik standartlarga rioya etilishini ta'minlashi mumkin.

Jamoatchilik ishtiroki va atrof-muhitni boshqarish: Atrof-muhit muvozanati barcha manfaatdor tomonlar, jumladan, fuqarolar, fuqarolik jamiyati tashkilotlari, biznes va davlat idoralarining faol ishtiroki va ishtirokini talab qiladi. Ijtimoiy huquqiy davlat tizimida jamoatchilik ishtiroki demokratik qarorlar qabul qilish jarayonlari, shaffoflik va atrof-muhitni boshqarishda javobgarlik uchun muhim ahamiyatga ega. Atrof-muhit bo'yicha qarorlar qabul qilishda turli manfaatdor tomonlarni jalb qilish orqali ijtimoiy huquqiy davlat konsensusni shakllantirishga yordam berishi, ishonchni mustahkamlashi va atrof-muhit siyosati va dasturlarining qonuniyligini oshirishi mumkin.

Barqaror rivojlanish maqsadlari va atrof-muhitni muhofaza qilish: Atrof-muhit muvozanati qashshoqlik, tengsizlik va atrof-muhit degradatsiyasini o'z ichiga olgan global muammolarni hal qilishga qaratilgan Barqaror rivojlanish maqsadlariga (BRMLar) mos keladi. Ijtimoiy-huquqiy davlat doirasida ekologik muvozanatga erishish barqaror rivojlanish, tabiiy ekotizimlarni muhofaza qilish va ekologik xavf-xatarlarga chidamlilikni oshirish orqali BRMLarning bajarilishiga yordam beradi. Atrof-muhit masalalarini siyosat ishlab chiqish va rivojlanishni rejalashtirishga integratsiyalashgan holda, ijtimoiy huquqiy

davlat BRM sari olg'a siljishi va barcha uchun yanada barqaror kelajak yaratishi mumkin.

Tizimni takomillashtirish zarurati: muammolar va imkoniyatlar

Ijtimoiy huquqiy davlat doirasida ekologik muvozanat muhimligiga qaramay, uni samarali amalga oshirishga to'sqinlik qiluvchi jiddiy muammolar saqlanib qolmoqda. Bu muammolar atrof-muhitga oid qonunlarning yetarli darajada ijro etilmayotganligi, atrof-muhitni muhofaza qilish dasturlarini moliyalashtirishning yetarli emasligi, aholining xabardorligi va ishtirokining cheklanganligi hamda manfaatdor tomonlar o'rtasidagi ziddiyatli manfaatlarni o'z ichiga oladi. Bu muammolarni hal etish mavjud tizimni keng qamrovli isloh qilish va takomillashtirishni taqozo etadi.

Atrof-muhitni boshqarishni takomillashtirish: Atrof-muhitni boshqarishni takomillashtirish ijtimoiy huquqiy davlat doirasida ekologik muvozanatga erishish uchun muhim ahamiyatga ega. Bu institutsional salohiyatni mustahkamlash, davlat organlari o'rtasida muvofiqlashtirishni kuchaytirish, shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlash, atrof-muhitga oid qarorlar qabul qilish jarayonlarida jamoatchilik ishtirokini oshirishni nazarda tutadi. Hamkorlik va hamkorlik madaniyatini yuksaltirish orqali ijtimoiy huquqiy davlat boshqaruv muammolarini yengib chiqishi va ekologik natijalarni yaxshilashi mumkin.

Ekologik ta'lim va xabardorlikka sarmoya kiritish: Ekologik ta'lim va xabardorlikka sarmoya kiritish ekologik ongni rivojlantirish va jamiyatda barqarorlik madaniyatini rivojlantirish uchun juda muhimdir. Ijtimoiy huquqiy davlat doirasida ta'lim dasturlari, aholini xabardor qilish kampaniyalari va jamoatchilik tashabbuslari atrof-muhit muammolari haqida xabardorlikni oshirish, fuqarolarni harakatga jalb qilish va ekologik mas'uliyatli xatti-harakatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Ekologik ta'limga sarmoya kiritib, ijtimoiy huquqiy davlat atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha sa'y-harakatlarda faol ishtirok etadigan bilimdon va faol fuqarolarni shakllantirishi mumkin.

Atrof-muhitni tartibga solish va qo'llashni kuchaytirish: Atrof-muhitni tartibga solish va qo'llash mexanizmlarini kuchaytirish ekologik

standartlarga rioya qilish va ifloslantiruvchilarni javobgarlikka tortish uchun muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy-huquqiy davlat doirasida atrof-muhitga oid qonunlarni samarali tatbiq etish uchun yetarli mablag‘, o‘qitilgan kadrlar, mustahkam monitoring va ijro mexanizmlari talab etiladi. Ijtimoiy huquqiy davlat atrof-muhitni muhofaza qilishni birinchi o‘ringa qo‘yish va qonunbuzarliklarni jazolash orqali atrof-muhitga zarar etkazuvchi faoliyatning oldini olishi va atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalariga rioya qilishni rag‘batlantirishi mumkin.

Barqaror rivojlanish siyosatini ilgari surish: Barqaror rivojlanish siyosatini ilgari surish atrof-muhitni muhofaza qilish masalalarini qarorlar qabul qilish jarayonlariga integratsiya qilish va ekologik muvozanatga erishish uchun muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy huquqiy davlat tizimida barqaror rivojlanish siyosati atrof-muhitni muhofaza qilish, ijtimoiy tenglik va iqtisodiy farovonlikka ustuvor ahamiyat berishi kerak. Atrof-muhit, ijtimoiy va iqtisodiy maqsadlarni muvozanatlashtiradigan rivojlanishga yaxlit yondashuvni qabul qilish orqali ijtimoiy huquqiy davlat hozirgi va kelajak avlodlar uchun manfaatli bo‘lgan inklyuziv va barqaror rivojlanishga yordam berishi mumkin.

Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish: Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish transchegaraviy ekologik muammolarni hal qilish va global ekologik barqarorlikni rag‘batlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy-huquqiy davlat doirasida mamlakatlar, xalqaro tashkilotlar va nodavlat sub'ektlar o‘rtasidagi hamkorlik atrof-muhitni muhofaza qilish bo‘yicha bilim, resurslar va ilg‘or tajriba almashishga yordam beradi. Umumiy ekologik muammolarni hal qilish uchun birgalikda ishlash orqali ijtimoiy huquqiy davlat ekologik muvozanatga erishish va yanada barqaror dunyoni qurish bo‘yicha global sa‘y-harakatlarga hissa qo‘shishi mumkin.

Xulosa qilib aytkada ekologik muvozanat ijtimoiy huquqiy davlat doirasida barqaror rivojlanishning zaruriy shartidir. Ekologik adolatni targ‘ib qilish, qonun ustuvorligini ta‘minlash, jamoatchilik ishtirokini rag‘batlantirish va Barqaror rivojlanish maqsadlarini ilgari surish orqali ijtimoiy huquqiy davlat ekologik muvozanatga erishish va yanada

barqaror va adolatli jamiyatni yaratishga hissa qo'shishi mumkin. Biroq, noadekvat boshqaruv, cheklangan jamoatchilik xabardorligi, tartibga solish va ijro etishning etarli emasligi kabi muhim muammolar saqlanib qolmoqda. Ushbu muammolarni hal qilish uchun mavjud tizimni keng qamrovli isloh qilish va takomillashtirish, jumladan, atrof-muhitni boshqarishni takomillashtirish, ta'lim va xabardorlikka sarmoya kiritish, tartibga solish va nazoratni kuchaytirish, barqaror rivojlanish siyosatini ilgari surish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirishni taqozo etadi. Ushbu muammolarni hal qilish va ekologik muvozanatga erishish uchun birgalikda harakat qilish orqali ijtimoiy huquqiy davlat barqaror rivojlanishga yordam berishi va kelajak avlodlar uchun sayyorani himoya qilishi mumkin.

3.2. Tabiat va jamiyat munosabatlari uyg'unligida nodavlat notijorat tashkilotlari: tashkilotlarning roli

Ijtimoiy huquqiy davlat doirasida tabiat va jamiyat o'rtasidagi uyg'unlikni mustahkamlashda nodavlat notijorat tashkilotlari (NNT) hal qiluvchi o'rin tutadi. Ularning ko'p qirrali roli va hissasi ekologik siyosatni shakllantirish, barqarorlikni ta'minlash va ijtimoiy huquqiy davlat maqsadlarini ilgari surishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu bo'limda nodavlat notijorat tashkilotlarining ekologik uyg'unlikni ta'minlashdagi murakkab roli va ularning ijtimoiy huquqiy davlatni shakllantirishga qo'shgan hissasi ko'rib chiqiladi.

Nodavlat notijorat tashkilotlarining roli

1. Ekologik targ'ibot va xabardorlik:

Nodavlat notijorat tashkilotlari atrof-muhitni muhofaza qilish va barqarorlikni ta'minlash, dolzarb ekologik muammolar haqida xabardorlikni oshirish va tabiatni muhofaza qilish bo'yicha sa'y-harakatlar uchun jamoatchilikni qo'llab-quvvatlashni safarbar etish bo'yicha ovozli himoyachilar sifatida xizmat qiladi. Ommaviy targ'ibot kampaniyalari, ta'lim dasturlari va ommaviy axborot vositalari tashabbuslari orqali nodavlat notijorat tashkilotlari tabiiy ekotizimlarni saqlash, ifloslanishni yumshatish va barqaror amaliyotni targ'ib qilish muhimligi to'g'risida jamiyatlarga ma'lumot beradi. Axborotni tarqatish

va ekologik savodxonlikni oshirish orqali NNTlar odamlarga ongli tanlov qilish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha birgalikda harakat qilish imkoniyatini beradi.

2. Jamiyatning imkoniyatlarini kengaytirish va salohiyatini oshirish:

Nodavlat notijorat tashkilotlari mahalliy hamjamiyatlarga atrof-muhit bo'yicha qarorlar qabul qilish jarayonlarida faol ishtirok etish va tabiatni muhofaza qilish tashabbuslarini ko'tarish imkoniyatini beradi. Ta'lim, resurslar va texnik yordam ko'rsatish orqali NNTlar tabiiy resurslarni barqaror boshqarish, tabiatni muhofaza qilish loyihalarini amalga oshirish va atrof-muhit o'zgarishlariga moslashish uchun jamoalarning salohiyatini oshiradi. Nodavlat notijorat tashkilotlari yordam beradigan jamoat tashkilotlari tabiatni muhofaza qilish va atrof-muhitni boshqarishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Nodavlat notijorat tashkilotlari salohiyatni oshirish dasturlari orqali mahalliy etakchilikni qo'llab-quvvatlaydi, jamiyatning barqarorligini ta'minlaydi va marginal guruhlariga o'z huquq va manfaatlarini himoya qilish imkoniyatini beradi.

3. Siyosat targ'iboti va islohotlar:

Nodavlat notijorat tashkilotlari ekologik barqaror amaliyotlarni ilgari surish va tabiatni muhofaza qilish va barqarorlikni ta'minlashga yordam beruvchi qonunchilik asoslarini shakllantirish uchun siyosatni targ'ib qilish va islohotlar bilan shug'ullanadi. Tadqiqotlar, siyosiy tahlillar va lobbichilik harakatlari orqali NNTlar atrof-muhitni muhofaza qilish, resurslarni boshqarish va barqaror rivojlanish bilan bog'liq hukumat siyosati va qoidalariga ta'sir qiladi. Nodavlat notijorat tashkilotlari ekologik jihatdan mas'uliyatli siyosat va amaliyotlarni qabul qilishni targ'ib qilish orqali ekologik muvozanatni qo'llab-quvvatlovchi huquqiy bazani shakllantirishga hissa qo'shadilar. Ularning sa'y-harakatlari siyosat innovatsiyalarini rag'batlantiradi, atrof-muhitni boshqarishni kuchaytiradi va hukumatlarni atrof-muhitga oid majburiyatlari uchun javobgarlikka tortadi.

4. Hamkorlikdagi sherikchilik va network:

Nodavlat notijorat tashkilotlari turli manfaatdor tomonlar,

jumladan, davlat idoralari, biznes, ilmiy muassasalar va fuqarolik jamiyati tashkilotlari o'rtasida hamkorlikdagi sheriklik va networkni rivojlantirishga yordam beradi. Ko'p manfaatdor tomonlar ishtirokidagi platformalar, koalitsiyalar va hamkorlik tashabbuslari orqali NNTlar murakkab ekologik muammolarni hal qilish uchun axborot almashish, resurslarni safarbar qilish va jamoaviy harakatlarni osonlashtiradi. Tarmoqlar NNTlarga tajribadan foydalanish, yordamni safarbar qilish va kattaroq ta'sir ko'rsatish uchun tabiatni muhofaza qilish bo'yicha sa'y-harakatlarni kengaytirish imkonini beradi. Nodavlat notijorat tashkilotlari sheriklik va ittifoqlarni rivojlantirish orqali konsensusni mustahkamlaydi, ishonchni mustahkamlaydi va ekologik tashabbuslar samaradorligini oshiradi.

5. Innovatsion yechimlar va tajriba loyihalari:

Nodavlat notijorat tashkilotlari atrof-muhitni muhofaza qilish va barqarorlikni ta'minlash bo'yicha yangi yondashuvlarni sinab ko'rish uchun innovatsion echimlar va tajriba loyihalarini ishlab chiqadi. Innovatsion texnologiyalar, tabiatni muhofaza qilish strategiyalari va jamoatchilik tashabbuslarini sinovdan o'tkazish orqali NNTlar atrof-muhitni boshqarishga muqobil yondashuvlarning maqsadga muvofiqligi va samaradorligini namoyish etadi. Muvaffaqiyatli pilot loyihalar takrorlash va kengaytirish uchun namuna bo'lib xizmat qiladi, barqaror amaliyotlarni kengroq o'zlashtirishga ilhomlantiradi. Innovatsiyalar va eksperimentlar orqali NNTlar transformativ o'zgarishlarni katalizlaydi, mahalliy innovatsiyalarni rag'batlantiradi va ekologik barqarorlik yo'lida jamoaviy harakatlarni ilhomlantiradi.

Ijtimoiy huquqiy davlatni shakllantirishga NNTlarning hissalari:

1. Fuqarolarning ishtiroki:

Nodavlat notijorat tashkilotlari fuqarolarning atrof-muhitni boshqarishda ishtirok etishi va sayi harakatlarini rag'batlantiradi, odamlarga ijtimoiy huquqiy davlat doirasida faol fuqarolar sifatida o'z huquq va majburiyatlarini amalga oshirish imkoniyatini beradi. Nodavlat notijorat tashkilotlari jamoatchilik ishtiroki, advokatlik kampaniyalari va ommaviy tashkillashtirish uchun platformalar taqdim etish orqali fuqarolar ishtiroki va demokratik boshqaruv madaniyatini rivojlantiradi.

Fuqarolarning ishtiroki atrof-muhitga oid qarorlar qabul qilish jarayonlarida shaffoflik, javobgarlik va qonuniylikni kuchaytiradi, ijtimoiy inklyuziv va sezgir huquqiy davlatni shakllantirishga yordam beradi.

2. Ekologik adolat va tenglik:

Nodavlat notijorat tashkilotlari ijtimoiy huquqiy davlat doirasida ekologik adolat va tenglikni himoya qiladi, ekologik yuklarni adolatsiz taqsimlashga qarshi chiqadi va marginallashtirilgan jamoalar huquqlarini himoya qiladi. Nodavlat notijorat tashkilotlari aholining zaif qatlamlari manfaatlarini ifodalash, atrof-muhit resurslaridan adolatli foydalanishni himoya qilish va ekologik adolatsizliklarni bartaraf etish orqali atrof-muhitni boshqarishda adolat va ijtimoiy tenglikni ta'minlaydi. Ularning sa'y-harakatlari ekologik huquqlarni ro'yobga chiqarishga, jamiyatning eng zaif qatlamlarini himoya qilishga xizmat qilmoqda.

3. Siyosat innovatsiyasi va islohoti:

Nodavlat notijorat tashkilotlari ijtimoiy-huquqiy davlat doirasida siyosat innovatsiyalari va islohotlarini olib boradi, ekologik muammolarga dalillarga asoslangan yechimlarni taklif qiladi va qonunchilik va me'yoriy hujjatlarga o'zgartirishlar kiritishni targ'ib qiladi. Tadqiqotlar, siyosat tahlillari va manfaatdor tomonlar bilan maslahatlashuvlar orqali NNTlar mavjud siyosatdagi kamchiliklarni aniqlaydi va atrof-muhitni boshqarish tizimini mustahkamlash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqadi. Ularning targ'ibot harakatlari siyosat nutqiga ta'sir qiladi, jamoatchilik fikrini shakllantiradi va atrof-muhit siyosati va amaliyotidagi transformativ o'zgarishlarni katalizlaydi.

4. Imkoniyatlarni oshirish va institutsional mustahkamlash:

Nodavlat notijorat tashkilotlari ekologik muammolarni samarali hal etish va barqaror yechimlarni amalga oshirish uchun davlat va nodavlat institutlarining salohiyatini oshiradi. O'quv dasturlari, texnik yordam va institutsional hamkorlik orqali NNTlar atrof-muhit bo'yicha amaliyotchilar va qaror qabul qiluvchilarning ko'nikmalari, bilimlari va resurslarini oshiradi. Imkoniyatlarni oshirish tashabbuslari ijtimoiy huquqiy davlatning institutsional asoslarini mustahkamlaydi, hukumatlar va fuqarolik jamiyati tashkilotlariga ekologik maqsadlarga erishishda

yanada samarali hamkorlik qilish imkonini beradi.

5. Xalqaro hamkorlik va birdamlik:

NNTlar atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishda xalqaro hamkorlik va birdamlikka yordam beradi, mamlakatlar, mintaqalar va global ishtirokchilar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantiradi. Transmilliy tarmoqlar, advokatlik kompaniyalari va hamkorlikdagi loyihalar orqali NNTlar global ekologik muammolarni hal qilishda bilim almashish, texnologiyalarni rivojlantirish va o'zaro yordamni targ'ib qiladi. Ularning sa'y-harakatlari ittifoqlar qurish, umumiy qadriyatlarni ilgari surish va ekologik barqarorlikka intilishda umumiy maqsadlarni ilgari surishga hissa qo'shadi.

Xulosa sitarist shuni takidlash kerak nodavlat notijorat tashkilotlari tabiat va jamiyat o'rtasidagi uyg'unlikni mustahkamlash, ijtimoiy huquqiy davlatni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Nodavlat notijorat tashkilotlari o'z targ'ibotlari, jamiyatning imkoniyatlarini kengaytirish, siyosiy faollik, hamkorlikdagi sheriklik va innovatsion tashabbuslar orqali atrof-muhit muvozanati, ijtimoiy adolat va demokratik boshqaruvga hissa qo'shadilar. Ularning sa'y-harakatlari barqaror rivojlanishga ko'maklashish va kelajak avlodlar uchun sayyorani himoya qilishda hukumat institutlari, fuqarolik jamiyati ishtirokchilari va xalqaro tashkilotlarning rolini to'ldiradi va kuchaytiradi. NNTlarning qimmatli hissalarini e'tirof etgan holda, ularning faoliyatini qo'llab-quvvatlash, ularning salohiyatini kuchaytirish va atrof-muhitni boshqarishda ishtirok etishlari uchun qulay muhitni yaratish zarur. Nodavlat notijorat tashkilotlari, hukumatlar va fuqarolik jamiyatining jamoaviy sa'y-harakatlaridan foydalanish orqali biz ijtimoiy huquqiy davlat doirasida yanada adolatli, barqaror va mustahkam jamiyat qurishimiz mumkin.

3.3. Shaxsning ekologik madaniyatini yuksaltirishda islom dinining o'rni

Islom keng qamrovli hayot tarzi sifatida atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror hayot haqida chuqur tushuncha va ko'rsatmalar beradi. Ushbu bo'limda Islom dinining ekologik mas'uliyat haqidagi ta'limotlari o'rganiladi va islom tamoyillari ijtimoiy huquqiy davlat doirasida

shaxsiy ekologik madaniyatni yaxshilashga qanday hissa qo'shishi o'rganiladi.

Atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha Islom ta'limotlari

1. Yerni boshqarish:

Islom xalifalik yoki boshqaruv tushunchasiga urg'u beradi, unda odamlarga Alloh (Xudo) Yerni va uning boyliklarini mas'uliyat bilan boshqarish va saqlashni ishonib topshiradi. Islomning muqaddas kitobi Qur'on Yerni uning muvozanati va uyg'unligini saqlash mas'uliyati bilan insoniyatga berilgan omonat sifatida tasvirlaydi (Quron 6:165). Musulmonlar Yerning tabiiy go'zalligini asrash, biologik xilma-xilligini muhofaza qilish, hozirgi va kelajak avlodlar farovonligini ta'minlash uchun boshqaruvchi sifatida harakat qilishga chaqiriladi.

2. Ijodga hurmat:

Islom ta'limoti barcha mavjudotlarning, jumladan, o'simliklar, hayvonlar va tabiiy muhitning o'ziga xos qadriyati va muqaddasligini ta'kidlaydi. Musulmonlar Xudoning yaratganiga hurmat va ehtirom ko'rsatishga, hayvonlarga mehr bilan munosabatda bo'lishga, tabiiy boyliklarni asrashga va isrofgarchilikdan qochishga da'vat etiladi. Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) tabiatga bo'lgan bunday hurmat-ehtiromning namunasi bo'lib, daraxtlarni asossiz ravishda yo'q qilishni taqiqlab, hayvonlarga insonparvar munosabatda bo'lishni, atrof-muhitni asrashni targ'ib qilgan.

3. Balans va Moderatsiya:

Islom hayotning barcha jabhalarida, jumladan, atrof-muhit xulq-atvorida muvozanat (Mizon) va mo'tadillik (Vasatiyya) tamoyillarini targ'ib qiladi. Musulmonlar iste'molga mutanosib va mo'tadil yondashishga, ortiqcha va isrofgarchilikka yo'l qo'ymaslikka, tabiiy resurslarni saqlashga ustuvor ahamiyat berishga da'vat etiladi. Qur'on tabiiy dunyoda muvozanatni saqlash muhimligini ta'kidlab, ekotizimlarning nozik muvozanatini buzadigan harakatlardan ogohlantiradi (Qur'on 55:7-9).

4. Atrof-muhit etikasi:

Islom axloqi atrof-muhit masalalarida axloqiy xatti-harakatlar uchun asos bo'lib, musulmonlarni atrof-muhitga nisbatan adolat, rahm-shafqat va mas'uliyat bilan harakat qilishga yo'naltiradi. Adl (adolat),

Rahma (rahm-shafqat) va Amana (ishonchlilik) kabi tushunchalar atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishga nisbatan munosabat va xulq-atvorni shakllantirib, islomning ekologik axloqini asoslaydi. Musulmonlar Xudo va kelajak avlodlar oldidagi mas'uliyatni inobatga olgan holda, o'zlarining ekologik mas'uliyatlarini samimiylik va halollik bilan bajarishga da'vat etiladi.

Islom tamoyillarining shaxsiy ekologik madaniyatga qo'shgan hissasi

1. Ekologik ong:

Islom ta'limotlari musulmonlarda ekologik habardorlik va ongni rivojlantiradi, ularni tabiat olamining go'zalligi va murakkabligi, ularning yaratilish boshqaruvchisi sifatidagi roli haqida fikr yuritishga ilhomlantiradi. Namoz, ro'za tutish va tafakkur kabi ma'naviy amaliyotlar orqali musulmonlar tabiat bilan chuqurroq bog'lanish va atrof-muhitni muhofaza qilish uchun mas'uliyat hissini rivojlantiradilar. Ushbu yuqori darajadagi xabardorlik atrof-muhitga e'tibor berish madaniyatini rivojlantiradi, odamlarni ongli tanlov qilishga va barqaror turmush tarzini qabul qilishga undaydi.

2. Barqaror hayot amaliyotlari:

Islomiy tamoyillar musulmonlarga atrof-muhitga ta'sirni minimal-lashtiradigan va ekologik muvozanatni rag'batlantiradigan barqaror hayot amaliyotlarini qabul qilishda rahbarlik qiladi. Tejamkorlik (Zuhd), topqirlik (Iqtisad), soddalik (Basata) kabi tushunchalar musulmonlarni tabiat bilan hamnafas yashashga, resurslarni asrashga, isrofgarchilikni kamaytirishga, moddiy iste'moldan ko'ra sayyoramiz farovonligini birinchi o'ringa qo'yishga undaydi. "Halol" va "Tayyib" kabi islomiy parhez qonunlari axloqiy va barqaror oziq-ovqat ishlab chiqarishni rag'batlantiradi, sog'lom, axloqiy manbalardan olingan oziq-ovqatlarni iste'mol qilishni rag'batlantiradi va tana va ruhni oziqlantiradi.

3. Ekologik faollik va targ'ibot:

Islom ta'limotlari musulmonlarga atrof-muhitni muhofaza qilish va barqarorlikni targ'ib qiluvchi siyosat va amaliyotlarni qo'llab-quvvatlab, atrof-muhit faolligi va himoyasi bilan shug'ullanish imkonini beradi. Adolat va rahm-shafqat kabi islomiy qadriyatlardan ilhom olib,

musulmon atrof-muhit faollari dolzarb ekologik muammolar haqida xabardorlikni oshirish, atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha harakatlarga jamoalarni safarbar qilish va hukumatlar va korporatsiyalarni ularning atrof-muhitga ta'siri uchun javobgarlikka tortish uchun ishlaydi. Islomiy ekologik tashkilotlar va tashabbuslar atrof-muhit sabablarini ilgari surish, tabiatni muhofaza qilish loyihalarini ilgari surish va turli manfaatdor tomonlar o'rtasida hamkorlikni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

4. Jamiyatning ishtiroki va birdamligi:

Islomiy tamoyillar jamiyatning atrof-muhitni muhofaza qilish harakatlarida ishtirok etishi va birdamligiga yordam beradi, musulmonlar o'rtasida jamoaviy mas'uliyat va o'zaro yordam tuyg'usini rivojlantiradi. Islom ta'limotlari umumiy muammolarni, jumladan, atrof-muhitning degradatsiyasi va iqlim o'zgarishini hal qilishda hamkorlik (Taa'awan) va hamkorlikning muhimligini ta'kidlaydi. Musulmonlar qo'shnilar, hamkasblar va vatandoshlar bilan atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik adolatsizliklarni bartaraf etish va barqarorlik va ijtimoiy adolatni birinchi o'ringa qo'yadigan mustahkam jamiyatlar qurish uchun hamkorlik qilishga da'vat etiladi.

Islom atrof-muhitni muhofaza qilish, insonning tabiiy dunyo bilan o'zaro munosabatida mas'uliyat, hurmat, muvozanat va axloq tamoyillarini targ'ib qilish bo'yicha qimmatli tushuncha va ko'rsatmalar beradi. Islom ta'limotlarini shaxsiy e'tiqod va xulq-atvoriga singdirish orqali musulmonlar ekologik ong madaniyatini tarbiyalashi, ekologik barqarorlik va adolatni qadrlaydigan ijtimoiy huquqiy davlat shakllanishiga hissa qo'shishi mumkin. Shaxsiy ekologik madaniyatni shakllantirishda islom tamoyillarining ahamiyatini e'tirof etgan holda, ushbu ta'limotlardan ijobiy ekologik harakatlarni ilhomlantirish, barqaror hayot amaliyotini qo'llab-quvvatlash va jamiyatni yanada adolatli va ekologik barqaror jamiyat qurish uchun jamoaviy sa'y-harakatlarni rag'batlantirish uchun ijtimoiy huquqiy davlat doirasida foydalanish juda muhimdir.

3.4. Ekologik ta'lim, shaxsiy ekologik madaniyat, innovatsion ta'limning roli

Ekologik ta'lim va innovatsiyalar shaxsiy ekologik madaniyatni shakllantirish va ijtimoiy huquqiy davlat doirasida barqaror rivojlanishga ko'maklashishning muhim tarkibiy qismidir. Ushbu bobda ekologik ta'lim va innovatsiyalarning odamlar va jamoalar o'rtasida ekologik ongi va mas'uliyatini tarbiyalashdagi ahamiyati o'rganiladi. Shuningdek, u barqarorlik va atrof-muhitni boshqarish madaniyatini rivojlantirish uchun ushbu elementlarni ta'lim tizimlariga integratsiya qilish strategiyalarini muhokama qiladi.

Shaxsning ekologik madaniyatini shakllantirishda ekologik tarbiyaning ahamiyati:

1. Ekologik xabardorlikni oshirish:

Ekologik ta'lim odamlarning ekologik madaniyatini oshirishda, ularga ekologik tizimlarning murakkabligini va inson faoliyatining atrof-muhitga ta'sirini tushunishda muhim rol o'ynaydi. Strukturaviy ta'lim dasturlari orqali odamlar iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi, ifloslanish va resurslarning kamayishi kabi asosiy ekologik muammolar haqida bilib olishadi. Bu bilimlar mas'uliyat va shoshilinchlik tuyg'usini rivojlantiradi, odamlarni barqaror amaliyotlarni qabul qilishga va atrof-muhitni muhofaza qilishni himoya qilishga undaydi.

2. Barqaror turmush tarzini targ'ib qilish:

Ekologik ta'lim odamlarga ekologik ongli tanlov qilish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni berish orqali barqaror turmush tarzini qabul qilishni rag'batlantiradi. Ta'lim dasturlari chiqindilarni kamaytirish, energiyani tejash va ekologik izni minimallashtirish muhimligini ta'kidlaydi. Barqarorlik tamoyillarini tushunib, odamlar kundalik hayotlarida barqaror mahsulotlarni tanlash, suv va energiya sarfini kamaytirish va qayta ishlash dasturlarida ishtirok etish kabi ongli qarorlar qabul qilish huquqiga ega.

3. Atrof-muhitni muhofaza qilishni rivojlantirish:

Ekologik ta'lim insonlarni tabiiy resurslarni muhofaza qilish va asrashda faol ishtirok etishga undab, atrof-muhitni muhofaza qilish

tuygʻusini uygʻotadi. Ekskursiyalar, tabiatni muhofaza qilish loyihalari va jamoat joylarini tozalash tadbirlari kabi amaliy oʻrganish tajribasi orqali odamlar atrof-muhit bilan shaxsiy aloqani va unga gʻamxoʻrlik qilish majburiyatini rivojlantiradilar. Boshqaruvning ushbu tafakkuri individual harakatlardan tashqari jamoaviy saʼy-harakatlarga, atrof-muhitni muhofaza qilish tashabbuslarida jamoatchilikni jalb qilishga va hamkorlikka ilhomlantiradi.

4. Tanqidiy fikrlash va muammolarni yechish koʻnikmalarini rivojlantirish:

Ekologik taʼlim insonlarni murakkab ekologik muammolarni tahlil qilish va barqaror yechimlarni ishlab chiqishga jalb qilish orqali tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish koʻnikmalarini oshiradi. Taʼlim dasturlari talabalarni ekologik muammolarni oʻrganishga, turli harakatlar taʼsirini baholashga va yumshatish va moslashish uchun innovatsion strategiyalarni taklif qilishga undaydi. Bu koʻnikmalar ekologik barqarorlikni taʼminlashning koʻp qirrali muammolarini hal qilish va xabardor va faol fuqarolar avlodini tarbiyalash uchun zarurdir.

5. Manaviy va axloqiy rivojlanishni kuchaytirish:

Ekologik taʼlim tabiatning oʻziga xos qiymatini va atrof-muhitning buzilishining axloqiy oqibatlarini koʻrsatish orqali shaxslarning manaviy va axloqiy rivojlanishiga yordam beradi. Taʼlim dasturlarida barcha hayot shakllarining oʻzaro bogʻliqligi va hozirgi va kelajak avlodlar uchun atrof-muhitni muhofaza qilish boʻyicha insonlarning maʼnaviy javobgarligi taʼkidlangan. Ushbu axloqiy nuqtai nazar odamlarni atrof-muhit va barcha tirik mavjudotlarga nisbatan rahm-shafqat, hurmat va masʼuliyat bilan harakat qilishga undaydi.

Ekologik taʼlimda innovatsiyaning ahamiyati

1. Ekologik texnologiyalarni rivojlantirish:

Ekologik taʼlimdagi innovatsiyalar oʻquv jarayoniga ilgʻor ekologik texnologiyalar va amaliyotlarni integratsiyalashni nazarda tutadi. Talabalarni qayta tiklanadigan energiya, barqaror qishloq xoʻjaligi, chiqindilarni boshqarish va saqlash sohasidagi soʻnggi yutuqlar bilan tanishtirish orqali taʼlim dasturlari ularni atrof-muhit muammolariga innovatsion yechimlarni ishlab chiqish va amalga oshirish

uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar bilan jihozlaydi. Texnologik innovatsiyalarga bo'lgan bunday e'tibor ijodkorlik va tadbirkorlik madaniyatini rivojlantirib, barqaror kelajak sari olg'a siljiydi.

2. Ta'lim tajribasini oshirish:

Tajribali ta'lim, loyihaga asoslangan ta'lim va raqamli vositalardan foydalanish kabi innovatsion ta'lim yondashuvlari o'quvchilarning o'rganish tajribasini oshiradi va ularning ekologik tushunchalarni chuqurroq tushunishiga yordam beradi. Tajribali o'rganish o'quvchilarga daraxt ekish, yovvoyi tabiatni kuzatish yoki suv sifati testlarini o'tkazish kabi atrof-muhit bilan bevosita shug'ullanish imkonini beruvchi amaliy mashg'ulotlarni o'z ichiga oladi. Loyihaga asoslangan ta'lim talabalarni mahalliy muammolarni hal qilish uchun bilim va ko'nikmalarini qo'llagan holda, haqiqiy dunyodagi ekologik loyihalarda hamkorlik qilishga undaydi. Virtual simulyatsiyalar, interaktiv xaritalar va onlayn platformalar kabi raqamli vositalar ishtirok etish va tushunishni kuchaytiradigan dinamik va immersiv o'rganish tajribasini taqdim etadi.

3. Fanlararo ta'limni rag'batlantirish:

Ekologik ta'limdagi innovatsiyalar fan, texnologiya, muhandislik, matematika, ijtimoiy va gumanitar fanlar kabi turli sohalardagi bilim va istiqbollarni integratsiyalashgan holda fanlararo ta'limga yordam beradi. Ushbu fanlararo yondashuv talabalarga atrof-muhit muammolarining ko'p qirrali mohiyatini va yaxlit yechimlar zarurligini tushunishga yordam beradi. Ekologiya, iqtisod, siyosat, madaniyat va axloq o'rtasidagi chorrahalarni o'rganish orqali talabalar barqarorlik haqida to'liq tushunchaga ega bo'ladilar va murakkab ekologik muammolarni hal qilish uchun yaxshi jihozlanadilar.

4. Global istiqbollarni rivojlantirish:

Innovatsion ekologik ta'lim talabalarni butun dunyo bo'ylab atrof-muhit muammolari va yechimlari bilan bog'lash orqali global istiqbollarni rivojlantiradi. Global amaliy tadqiqotlar, xalqaro hamkorlik va almashinuv dasturlarini o'z ichiga olgan ta'lim dasturlari talabalarni turli xil ekologik kontekstlar va amaliyotlarga ochib beradi. Ushbu global istiqbol talabalarga ekologik muammolarning o'zaro bog'liqligini

va iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi va ifloslanish kabi global muammolarni hal qilishda xalqaro hamkorlikning ahamiyatini tushunishga yordam beradi.

5. Uzlüksiz ta'limni rivojlantirish:

Ekologik ta'limdagi innovatsiyalar atrof-muhit muammolari bilan uzluksiz shug'ullanishni va barqaror amaliyotlarni rivojlantirishni rag'batlantirish orqali umrbod ta'limga yordam beradi. O'z-o'zini boshqarish, tanqidiy fikrlash va doimiy kasbiy rivojlanishni ta'kidlaydigan ta'lim dasturlari odamlarga atrof-muhitning yangi tendentsiyalari va texnologiyalari haqida xabardor bo'lishga yordam beradi. Butun umr bo'yi ta'lim olish bo'yicha ushbu majburiyat odamlarning hayoti davomida ekologik barqarorlikka intilishda faol va xabardor ishtirokchilar bo'lib qolishlarini ta'minlaydi.

Ekologik ta'lim va innovatsiyalarni ta'lim tizimlariga integratsiyalash strategiyasi

1. O'quv dasturlari integratsiyasi:

Ekologik ta'limni ta'lim muassasalarining asosiy o'quv dasturiga kiritish o'quvchilarda ekologik ong va mas'uliyatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu fan, geografiya, ijtimoiy tadqiqotlar va til san'ati kabi fanlarga atrof-muhit mavzulari va barqarorlik tamoyillarini kiritishni o'z ichiga oladi. O'quv dasturlarini integratsiyalashuvi o'quvchilarning atrof-muhitni muhofaza qilish muhimligini ta'kidlaydigan keng qamrovli ta'lim olishini ta'minlaydi va ularni ekologik muammolarni hal qilish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar bilan qurollantiradi.

2. Pedagoglarning malakasini oshirish:

Pedagoglarning malakasini oshirish imkoniyatlarini yaratish ekologik ta'lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. O'quv dasturlari, seminarlar va konferentsiyalar o'qituvchilarga eng yangi ekologik muammolar, o'qitish usullari va ta'lim texnologiyalari haqida xabardor bo'lishga yordam beradi. Pedagoglarni ekologik tushunchalarni samarali o'rgatish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar bilan qurollantirgan holda, malaka oshirish dasturlari o'quvchilarning yuqori sifatli ekologik ta'lim olishini ta'minlaydi.

3. Tajribali va loyihaga asoslangan ta'lim:

Ekologik ta'lim dasturlariga eksperimental va loyiha asosidagi ta'limni kiritish talabalarining faolligini va atrof-muhit muammolarini tushunishini oshiradi. Ekologik kontseptsiyalarni hayotga tatbiq etuvchi eksperimental ta'lim faoliyati, masalan, ekskursiyalar, ochiq havoda sinflar va jamoat loyihalari. Loyihaga asoslangan ta'lim talabalarni mahalliy muammolarni hal qilish uchun bilim va ko'nikmalarini qo'llagan holda, haqiqiy dunyodagi ekologik loyihalarda hamkorlik qilishga undaydi. Bunday yondashuvlar atrof-muhit bilan chuqurroq bog'lanish va uni muhofaza qilish uchun mas'uliyat hissini uyg'otadi.

4. Raqamli asboblari va texnologiyalardan foydalanish:

Raqamli vositalar va texnologiyalardan foydalanish ekologik ta'limning yetkazilishi va ta'sirini kuchaytirishi mumkin. Onlayn platformalar, virtual simulyatsiyalar, interfaol xaritalar va raqamli hikoya qilish vositalari o'quvchilarni o'ziga jalb qiladigan va ularning ekologik tushunchalar haqidagi tushunchalarini chuqurlashtiradigan dinamik va immersiv o'rganish tajribasini taqdim etadi. Raqamli vositalar, shuningdek, talabalar, o'qituvchilar va atrof-muhitni muhofaza qilish tashkilotlari o'rtasida hamkorlik va ma'lumot almashishni osonlashtiradi, atrof-muhitga e'tiborli shaxslarning global tarmog'ini rivojlantiradi.

5. Atrof-muhitni muhofaza qilish tashkilotlari bilan hamkorlik:

Nodavlat notijorat tashkilotlari, davlat idoralari va jamoat guruhlariga kabi atrof-muhitni muhofaza qilish tashkilotlari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish ekologik ta'lim dasturlarini boyitishi va talabalarga real dunyoda o'rganish va jalb qilish imkoniyatlarini taqdim etishi mumkin. Atrof-muhit tashkilotlari sinfda o'rganishni to'ldiradigan va talabalarni atrof-muhit masalalari bo'yicha harakat qilishga ilhomlantiradigan tajriba, resurslar va amaliy tajribalarni taklif qilishi mumkin. Hamkorlik, shuningdek, talabalarga tabiatni muhofaza qilish bo'yicha loyihalar, targ'ibot kampaniyalari va jamoatchilik tashabbuslarida ishtirok etish imkoniyatini beradi, bu esa fuqarolik faolligi va atrof-muhitni boshqarish hissini uyg'otadi.

6. Yashil maktablar va kampuslarni rivojlantirish:

Barqaror amaliyotlarni modellashtiradigan yashil maktablar va kampuslarni yaratish ekologik ta'limning ta'sirini kuchaytirishi va o'quvchilarni ekologik toza xatti-harakatlarni qabul qilishga ilhomlantirishi mumkin. Yashil maktablar infratuzilmasiga energiya tejaydigan binolar, qayta tiklanadigan energiya tizimlari, suvni tejash choralari va yashil maydonlar kabi barqaror dizayn tamoyillarini o'z ichiga oladi. Ushbu amaliyotlar nafaqat ta'lim muassasalarining atrof-muhitga ta'sirini kamaytiradi, balki o'quvchilarning harakatdagi barqarorlikni o'rganishi uchun tirik laboratoriya bo'lib xizmat qiladi.

7. Ekologik axloq va qadriyatlarni kiritish:

Ekologik ta'lim dasturlariga ekologik axloq va qadriyatlarni kiritish talabalarga atrof-muhitni muhofaza qilishning axloqiy va manaviy asoslarini shakllantirishga yordam beradi. Ta'lim dasturlari tabiatning o'ziga xos qiymatini, barcha hayot shakllarining o'zaro bog'liqligini va atrof-muhitning buzilishining axloqiy oqibatlarini ta'kidlashi mumkin. Atrof-muhitga nisbatan rahm-shafqat, hurmat va mas'uliyat hissini tarbiyalash orqali ekologik ta'lim o'quvchilarni sayyoramizning axloqiy boshqaruvchilari sifatida harakat qilishga undashi mumkin.

8. Talabalar boshchiligidagi tashabbuslarni rag'batlantirish:

Talabalar tomonidan boshqariladigan ekologik tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash talabalarga o'z ta'limini egallashga va ularning jamoalariga ijobiy ta'sir ko'rsatishga yordam beradi. Maktablar va universitetlar talabalarga o'zlarining ekologik loyihalarini ishlab chiqish va amalga oshirish uchun resurslar, murabbiylik va platformalar taqdim etishi mumkin, masalan, jamoat bog'lari, qayta ishlash dasturlari yoki xabardorlik kampaniyalari. Ushbu tashabbuslar talabalarni ekologik barqarorlikka intilishda faol ishtirokchilarga aylanishga undab, yetakchilik qobiliyatlari, ijodkorlik va vakolatlilik tuyg'usini rivojlantiradi.

9. Ekologik ta'lim dasturlarini baholash va tahlil qilish:

Ekologik ta'lim dasturlarini baholash va tahlil qilish mexanizmlarini joriy etish ularning o'z maqsadlariga samarali erishishini va doimiy ravishda takomillashib borishini ta'minlaydi. So'rovlar, intervyular va samaradorlik ko'rsatkichlari kabi baholash vositalari ta'lim dasturlarining o'quvchilar bilimi, munosabati va xulq-

atvoriga ta'sirini o'lchashi mumkin. Baholash jarayonlari yanada samarali va ta'sirchan ekologik ta'lim tashabbuslarini ishlab chiqishga rahbarlik qilib, kuchli tomonlar va takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlashi mumkin.

10. Ekologik ta'limni qo'llab-quvvatlash siyosatini rag'batlantirish:

Mahalliy, milliy va xalqaro miqyosda siyosatni qo'llab-quvvatlashni targ'ib qilish ekologik ta'limni keng joriy etish va integratsiyalashuvi uchun muhim ahamiyatga ega. Ekologik ta'limni maktab o'quv dasturlariga kiritish, ta'lim dasturlarini moliyalashtirish va o'qituvchilar malakasini oshirishni qo'llab-quvvatlashni talab qiluvchi siyosat ekologik ta'lim uchun qulay muhit yaratishi mumkin. Siyosatni qo'llab-quvvatlash, shuningdek, ekologik ta'lim ta'lim tizimlarida ustuvor ahamiyatga ega bo'lib qolishini va muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur resurslar va e'tiborni qaratishini ta'minlaydi.

Ekologik ta'lim va innovatsiyalar shaxsiy ekologik madaniyatni shakllantirish va ijtimoiy huquqiy davlat maqsadlarini ilgari surishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Atrof-muhit haqida xabardorlikni oshirish, barqaror turmush tarzini targ'ib qilish, atrof-muhitni muhofaza qilishni rag'batlantirish va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini oshirish orqali ekologik ta'lim odamlarga bilimdon va faol ekologik fuqaro bo'lishga imkon beradi. Ekologik ta'lim sohasidagi innovatsiyalar ilg'or texnologiyalar, fanlararo ta'lim, global istiqbollar va umrbod ta'lim yondashuvlarini integratsiyalash orqali ekologik ta'limning ta'sirini yanada kuchaytiradi.

Ekologik ta'lim va innovatsiyalarni ta'lim tizimlariga samarali integratsiya qilish uchun o'quv dasturlarini integratsiyalashuvi, o'qituvchilarning malakasini oshirish, tajriba va loyiha asosida o'qitish, raqamli vositalardan foydalanish, atrof-muhitni muhofaza qilish tashkilotlari bilan hamkorlik, yashil texnologiyalarni rivojlantirishni o'z ichiga olgan kompleks strategiyalarni qabul qilish zarur. maktablar, atrof-muhit etikasini kiritish, o'quvchilar boshchiligidagi tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash, baholash va tahlil qilish mexanizmlari va siyosatni qo'llab-quvvatlash. Ushbu strategiyalar barqarorlik va atrof-muhitni

boshqarish madaniyatini rivojlantiruvchi yaxlit va dinamik ta'lim muhitini yaratadi.

Ta'lim muassasalari ekologik ta'lim va innovatsiyalarga ustuvor ahamiyat berish orqali ekologik muvozanat, barqarorlik va adolatni qadrlaydigan ijtimoiy huquqiy davlatni shakllantirishga hissa qo'shishi mumkin. Ekologik ta'limga bo'lgan bunday majburiyat shaxslar XXI asrning murakkab ekologik muammolarini hal qilish va barcha uchun yanada barqaror va adolatli kelajakni qurish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va axloqiy asoslar bilan jihozlanishini ta'minlaydi.

Ijtimoiy huquqiy davlat doirasida ekologik muvozanatni o'rganish global barqarorlikka tahdid soluvchi ekologik inqirozlarni tushunish va hal qilishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu bobda turli jihatlar, jumladan, nodavlat notijorat tashkilotlarining o'rni, shaxsiy ekologik madaniyatni oshirishda islom ta'limotlari, ekologik ta'lim va innovatsiyalarning ahamiyati ko'rib chiqildi. Ushbu yakuniy bo'limda ushbu xulosalar umumlashtirilib, ekologik muvozanat tizimini takomillashtirish, barqarorlik va adolat tamoyillari ijtimoiy huquqiy davlatning uzviyligini ta'minlash bo'yicha keng qamrovli tavsiyalar berilgan.

Barqaror rivojlanishga erishish, hozirgi va kelajak avlodlar farovonligini ta'minlashda ijtimoiy-huquqiy davlat asoslari doirasida ekologik muvozanat tizimini takomillashtirish zarurati muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu bobda nodavlat notijorat tashkilotlari, islom tamoyillari, ekologik ta'lim va innovatsiyalarning ekologik barqarorlikni ta'minlashdagi muhim roli yoritilgan.

Atrof-muhit muvozanatini mustahkamlash uchun siyosat asoslarini mustahkamlash, notijorat tashkilotlarning rolini oshirish, islom tamoyillarini ekologik ta'limga integratsiya qilish, ekologik ta'lim yondashuvlarini innovatsiya qilish, umrbod ta'limni rivojlantirish, yashil innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash, yashil maktablar va kampuslarni qurish, atrof-muhitni muhofaza qilishni rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega. axloq, talabalar tashabbuslarini kuchaytirish va ekologik ta'limni siyosat bilan qo'llab-quvvatlashni ta'minlash.

Ushbu keng qamrovli tavsiyalarni qabul qilish orqali jamiyatlar

barqarorlik va atrof-muhitni muhofaza qilish madaniyatini rivojlantirishi, atrof-muhitni qadrlaydigan va himoya qiladigan ijtimoiy huquqiy davlatni yaratishi mumkin. Ekologik muvozanatga bo'lgan bunday sadoqat 21-asrning murakkab ekologik muammolarini hal qilish va barcha uchun yanada barqaror va adolatli kelajakni barpo etish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va axloqiy asoslar bilan ta'minlangan shaxslar va jamoalarni ta'minlaydi.

3.5. Orol dengizi inqirozining sabablari va ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari

Orol dengizi haqidagi fojiali doston atrof-muhitga noto'g'ri munosabatda bo'lishning halokatli oqibatlari haqida yorqin eslatma bo'lib xizmat qiladi. Bir paytlar dunyodagi eng yirik ichki suv havzalaridan biri bo'lgan Orol dengizi irmoq daryolaridan qishloq xo'jaligida sug'orish uchun haddan tashqari foydalanish tufayli tez qisqargan. Ushbu pasayishning ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlari chuqur bo'lib, biologik xilma-xillikning yo'qolishi va cho'llanishdan tortib, sog'liqni saqlash inqirozlari va ijtimoiy-iqtisodiy inqirozlargacha.

O'rganilgan saboqlar:

1. Integratsiyalashgan yondashuvlar: Orol dengizi inqirozi atrof-muhitni boshqarishga yaxlit va yaxlit yondashuvlar muhimligini ta'kidlaydi. Parchalangan siyosat va sohaviy manfaatlar ekologik tanazzulni kuchaytirib, hukumat idoralari, fuqarolik jamiyati tashkilotlari va xalqaro manfaatdor tomonlarning muvofiqlashtirilgan sa'y-harakatlarini talab qiladi.

2. Texnologik innovatsiyalar: tomchilatib sug'orish, sun'iy yo'ldosh monitoringi va tuzsizlantirish texnologiyalari kabi suvni boshqarish sohasidagi innovatsiyalar qurg'oqchil hududlarda suv tanqisligini yumshatish va resurslardan foydalanishni optimallashtirish uchun istiqbolli echimlarni taklif etadi. Barqaror texnologiyalarni tadqiq qilish va rivojlantirishga sarmoya kiritish suv tanqisligi va iqlim o'zgarishi bilan bog'liq murakkab muammolarni hal qilishda muhim ahamiyatga ega.

3. Siyosat islohoti: samarali boshqaruv tuzilmalari va me'yoriy-

huquqiy bazalar ekologik muammolarni hal qilishda muhim ahamiyatga ega. Barqaror suv resurslarini boshqarish, ekotizimlarni tiklash va tabiatni muhofaza qilish amaliyotlarini rag'batlantirishga qaratilgan siyosatni amalga oshirish inson faoliyatining tabiiy ekotizimlarga salbiy ta'sirini yumshata oladi.

4. Jamiyatning ishtiroki: Mahalliy hamjamiyatlarga qaror qabul qilish jarayonlarida va barqaror resurslarni boshqarish tashabbuslarida ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytirish uzoq muddatli ekologik barqarorlikka erishish uchun juda muhimdir. Hamjamiyatga asoslangan yondashuvlar, masalan, suv resurslarini birgalikda boshqarish va ekotizimlarni tiklash loyihalari, mahalliy manfaatdor tomonlar o'rtasida tabiiy resurslarga egalik qilish va ularni boshqarishni rag'batlantirish.

Janubiy Koreyaning chiqindilarni yo'q qilish tizimi: muvaffaqiyat modeli

Orol dengizining ekologik fojiasidan farqli o'laroq, Janubiy Koreyaning chiqindilarni yo'q qilish tizimi umid va ilhom nuridir. Strategik siyosat islohotlari, texnologik innovatsiyalar va jamoatchilikni jalb qilish sa'y-harakatlari orqali Janubiy Koreya chiqindilarni boshqarish, poligonlardan foydalanishni sezilarli darajada qisqartirish, resurslarni qayta tiklash va ekologik barqarorlikni oshirishda ajoyib muvaffaqiyatlarga erishdi.

O'rganilgan saboqlar:

1. Chiqindilarni integratsiyalashgan boshqarish: Janubiy Koreyada chiqindilarni ajratish, qayta ishlashni rag'batlantirish va ishlab chiqaruvchilarning kengaytirilgan mas'uliyati (EPR) tamoyillariga e'tibor qaratilishi chiqindilarni boshqarishga kompleks yondashuvlar muhimligini ta'kidlaydi. Chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlashni rag'batlantirish orqali Janubiy Koreya resurslarni tejash va chiqindilarni minimallashtirishga qaratilgan aylanma iqtisodiyot modeliga samarali o'tdi.

2. Texnologik innovatsiyalar: Aqlli chiqindi qutilari, IoT sensorlari va chiqindilarni energiyaga aylantiruvchi zavodlar kabi ilg'or texnologiyalardan foydalanish Janubiy Koreyada chiqindilarni boshqarish jarayonlarini inqilob qildi. Ushbu innovatsiyalar resurslardan foydalanishni optimallashtiradi, chiqindilarni yig'ishni soddalashtiradi va

atrof-muhitga ta'sirni kamaytiradi, barqarorlik maqsadlarini ilgari surishda texnologiyaning o'zgaruvchan salohiyatini namoyish etadi.

3. Siyosatni amalga oshirish: Janubiy Koreyaning Hajmiga asoslangan chiqindi to'lovi (VBWF) tizimi va majburiy qayta ishlash maqsadlari kabi siyosatlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish xatti-harakatni o'zgartirish va barqaror iste'mol modellarini rag'batlantirishda kuchli me'yoriy-huquqiy bazalarning muhimligini ta'kidlaydi. Siyosatning aniq maqsadlari va samarali ijro mexanizmlari chiqindilarni boshqarishda muhim yutuqlarga erishish uchun zarurdir.

4. Jamoatchilik ishtiroki: Janubiy Koreyaning chiqindilarni boshqarish strategiyasida jamoatchilik ishtiroki va ekologik ta'lim muhim rol o'ynaydi. Ta'lim dasturlari, aholini xabardor qilish kampaniyalari va chiqindilarni to'g'ri yo'q qilish bo'yicha rag'batlantirish orqali Janubiy Koreya chiqindilarni boshqarish masalalariga jamoaviy egalik tuyg'usini kuchaytirib, ekologik mas'uliyat va fuqarolarning ishtiroki madaniyatini rivojlantirdi.

O'zbekiston suv tanqisligi va yerning degradatsiyasidan tortib, chiqindilarni boshqarish bo'yicha noto'g'ri amaliyotlarga bo'lgan o'ziga xos ekologik muammolar bilan kurashayotgan bir paytda, mamlakatning tabiiy resurslarini asrash va barqaror rivojlanishga ko'maklashish bo'yicha faol choralar ko'rish zarurati tug'iladi. Orol dengizi inqirozi va Janubiy Koreyadagi chiqindilarni utilizatsiya qilish tizimidan olingan saboqlarga tayangan holda, O'zbekiston yanada toza, sog'lom va mustahkam kelajak sari yo'lni belgilay oladi.

Asosiy strategiyalar:

1. Yashil iqtisodiyot tamoyillari: Resurslarni barqaror boshqarish, qayta tiklanadigan energiya manbalarini o'zlashtirish va ekologik toza ishlab chiqarish amaliyotiga urg'u beradigan yashil iqtisodiyot asosiga o'tish O'zbekistonning rivojlanish kun tartibida yetakchi tamoyil bo'lib xizmat qilishi mumkin. Atrof-muhitni muhofaza qilish masalalarini iqtisodiy siyosat va investitsiya strategiyalariga kiritish uzoq muddatli ekologik barqarorlikka erishish uchun muhim ahamiyatga ega.

2. Chiqindilarni boshqarishning ilg'or tizimlari: Chiqindilarni boshqarishning zamonaviy infratuzilmasiga, jumladan, qayta ishlash inshootlari, kompostlash zavodlari va chiqindilarni energiyaga

aylantiruvchi texnologiyalarga sarmoya kiritish O'zbekistonning turli chiqindi oqimlarini boshqarish va atrof-muhit ifloslanishini minimallashtirish salohiyatini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Janubiy Koreya kabi jahon yetakchilarining innovatsion texnologiyalari va ilg'or tajribalarini o'zlashtirib olish aylanma iqtisodiyot modeli sari olg'a siljishni tezlashtirishi mumkin.

3. Barqaror rivojlanish amaliyotlari: Yerdan foydalanishni barqaror rejalashtirish, suvni saqlash choralari va ekotizimlarni tiklash tashabbuslarini ilgari surish O'zbekiston tabiiy ekotizimlari va inson jamoalariga atrof-muhit degradatsiyasining salbiy ta'sirini yumshata oladi. Iqtisodiy rivojlanishni atrof-muhitni muhofaza qilish bilan muvozanatlashtiruvchi siyosatni amalga oshirish barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish uchun juda muhimdir.

4. Xalqaro hamkorlik: Xalqaro hamkorlik va bilim almashish tashabbuslarida qatnashish atrof-muhitni boshqarish bo'yicha texnik ekspertiza, moliyaviy resurslar va ilg'or tajribalardan foydalanishni osonlashtirishi mumkin. Global manfaatdor tomonlar, jumladan, ko'p tomonlama tashkilotlar, tadqiqot institutlari va fuqarolik jamiyati tarmoqlari bilan hamkorlik qilish O'zbekistonning ekologik muammolarni hal qilish bo'yicha sa'y-harakatlarini kuchaytirishi va global barqarorlik sa'y-harakatlariga hissa qo'shishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Orol dengizi inqirozi va Janubiy Koreyaning chiqindilarni utilizatsiya qilish tizimiga oid amaliy tadqiqotlar ekologik muammolarni hal qilishning muammolari va imkoniyatlari haqida qimmatli fikrlarni taqdim etadi. Ushbu saboqlarni umumlashtirish va barqaror rivojlanish bo'yicha proaktiv strategiyalarni qabul qilish orqali O'zbekiston o'z fuqarolari va atrof-muhit uchun yanada toza, sog'lom va barqaror kelajak sari yo'l olishi mumkin. Birgalikdagi sa'y-harakatlar va atrof-muhitni asrash bo'yicha umumiy sadoqat tufayli O'zbekiston mahalliy, milliy va global darajada ijobiy o'zgarishlarni ilhomlantirib, ekologik barqarorlikni ta'minlash bo'yicha yetakchiga aylanishi mumkin.

Uchinchi renessansda barqaror rivojlanishga erishish uchun ekologik tamoyillarning jamiyat tuzilmalariga integratsiyalashuvi muhim ahamiyatga ega degan argument muhokamamizda markaziy o'rin

tutdi. Yashil iqtisodiyot paradigmasining paydo bo'lishi iqtisodiy tizimlarni ekologik barqarorlik, ijtimoiy tenglik va axloqiy mas'uliyatni birinchi o'ringa qo'yadigan tarzda qayta ko'rib chiqish uchun kontseptual asosni taqdim etdi. Atrof-muhit salomatligi, inson farovonligi va iqtisodiy farovonlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'kidlagan holda, yashil iqtisodiyot Uchinchi renessans axloqiga to'liq mos keladi va global muammolarni hal qilishda yaxlit yondashuvlar zarurligini ta'kidladik

Bizning tahlilimiz davomida biz quyidagi asosiy xulosalarni ta'kidladik:

- Uchinchi renessans insoniyatning atrof-muhit, ijtimoiy va iqtisodiy o'lchovlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'kidlab, kengroq ekotizimdagi o'rnini yanada yaxlit tushunishga qaratilgan paradigmaning o'zgarishini ifodalaydi.

- Yashil iqtisodiyot paradigmasi ekologik barqarorlik, ijtimoiy tenglik va axloqiy mas'uliyatni birinchi o'ringa qo'yish uchun iqtisodiy tizimlarni qayta belgilash uchun transformativ qarashni taklif etadi.

- Iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi va resurslarning kamayishi kabi global muammolarga nisbatan uzoq muddatli barqarorlik va chidamlilikka erishish uchun ekologik tamoyillarning jamiyat tuzilmalariga integratsiyalashuvi zarur.

Xulosa qilib aytganda, Uchinchi renessans va yashil iqtisodiyot paradigmasini o'rganishimiz natijasida olingan tushunchalar dolzarb global muammolarni hal qilishda yaxlit yondashuvlarni qabul qilish zarurligini ta'kidlaydi. 21-asrning murakkabliklarini kezar ekanmiz, barqaror rivojlanish o'zaro bog'liqlik, tenglik va sayyorani boshqarish tamoyillariga asoslanishi kerakligi tobora ayon bo'lmoqda. Yashil iqtisodiyot tamoyillarini qabul qilish va ijtimoiy tuzilmalarga ekologik fikrlarni integratsiyalash orqali biz butun dunyodagi insonlar uchun yanada mustahkam, adolatli va gullab-yashnagan kelajak sari yo'lni belgilab olishimiz mumkin.

Atrof-muhit-jamiyat munosabatlarini uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirishning murakkab dinamikasini o'rganib chiqildi, bu tushunchalar asosidagi ijtimoiy-falsafiy jihatlarni o'rganildi. Mavzu inson faoliyati va tabiiy muhit o'rtasidagi muvozanat va uyg'unlikka

erishish jarayoni sifatida belgilagan uyg'unlikni o'rganishdan boshlandi. Ushbu kontseptsianing markazida tabiatning o'ziga xos qiymatini tan olish va yer yuzida bizdan tashqari yashayotkan jonzotlarga nisbatan qayg'urishni rivojlantirish zarurati kiradi. Inson farovonligi va atrof-muhit salomatligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'kidlab, ekologik yaxlitlikni targ'ib qiluvchi turmush tarzi va amaliyotlarini qabul qilishning ahamiyatini yoritib berdik.

Bundan tashqari, ekologik axloq va qadriyatlarni jamiyat normalari va institutlariga singdirishni o'z ichiga olgan insonparvarlik tushunchasini o'rganib chiqdik. Atrof-muhitga mas'uliyat va boshqaruv tuyg'usini tarbiyalash orqali insonparvarlik ekologik ongni insoniyat jamiyatlari tarkibiga kiritishga intiladi. Madaniy xilma-xillik, axloqiy asoslar va polietnik dinamikani o'rganish orqali atrof-muhitga munosabat va xatti-harakatlar turli xil ijtimoiy kontekstlarda qanday shakllanayotganini o'rganib chiqdik. Barqarorlikni rag'batlantirish, atrof-muhit haqidagi hikoyalarni shakllantirishga hissa qo'shadigan turli nuqtai nazar va qadriyatlarni tan olishda inklyuzivlik va madaniy sezgirlikning muhimligini ta'kidladik.

Mavzu davomida barqarorlik va ijtimoiy hamjihatlikni rag'batlantirishda ekologik ong va madaniy xilma-xillikning rolini aniqlash uchun amaliy tadqiqotlar va qiyosiy tahlillardan foydalandik. Uyg'unlashtirish va insonparvarlik tamoyillarini o'z ichiga olgan jamiyatlar va jamiyatlarning real dunyo misollarini o'rganib chiqib, ushbu tushunchalarning turli jamoalar o'rtasida muloqot, hamkorlik va o'zaro hurmatni rivojlantirishdagi o'zgartirish imkoniyatlarini ta'kidlandi. Barqaror va ekologik barqaror kelajakni yaratishga hissa qo'shishi mumkin bo'lgan istiqbollar va bilim tizimlarining boyligini tan olgan holda, barqaror rivojlanish uchun kuch va katalizator sifatida madaniy xilma-xillikdan foydalanish muhimligini ta'kidladik.

Xulosa qilib aytganda, atrof-muhit va jamiyat munosabatlarini uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirishning ijtimoiy-falsafiy jihatlari nozik tadqiq etilgan. Ushbu kontseptsiyalarning murakkabliklarini o'rganish va ularning turli madaniy va ijtimoiy kontekstlarda dolzarbligini ta'kidlash orqali barqarorlikni rag'batlantirishda madaniy xilma-xillik, axloqiy asoslar va inklyuziv boshqaruv rolini tushunish

uchun zamin yaratdik. Oldinga qarab, hamma uchun adolatli, barqaror va ekologik jihatdan barqaror dunyoni barpo etish uchun Uchinchi renessansning o'zgaruvchan salohiyatidan foydalangan holda turli jamoalar o'rtasida muloqot, hamkorlik va o'zaro hurmatni rivojlantirishni davom ettirish zarur.

Ekologik muvozanatga erishish va ijtimoiy huquqiy davlatni shakllantirish jarayoni o'rtasidagi bog'liqlik chuqur o'rganildi. Atrof-muhitni muhofaza qilish siyosati, nodavlat notijorat tashkilotlari (NNT), diniy ta'limotlar, ekologik ta'lim va innovatsiyalarning atrof-muhitni samarali boshqarishni shakllantirish va uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlashdagi muhim rolini ko'rib chiqdik.

Bo'lim ijtimoiy huquqiy davlatning huquqiy va institutsional asoslariga ekologik mulohazani birlashtiradigan qat'iy ekologik siyosatning imperativini muhokama qilishdan boshlandi. Samarali siyosat keng qamrovli, qo'llanilishi va o'zgaruvchan atrof-muhit sharoitlariga moslashishi kerak. Muvofiqlik va samaradorlikni ta'minlash uchun ekologik me'yorlarni xalqaro standartlar va ilg'or tajribalarga moslashtirish muhimligini ta'kidladik.

Nodavlat notijorat tashkilotlari (NNT) atrof-muhitni muhofaza qilish, aholining xabardorligini oshirish va hukumatlarning javobgarligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. NNTlarning jamoalarni muvaffaqiyatli safarbar qilgani, siyosat islohotlariga ta'sir qilgani va atrof-muhit barqarorligiga hissa qo'shadigan boshlang'ich tashabbuslarni amalga oshirganini amaliy misollar orqali ko'rsatdik. Fuqarolik faolligini oshirish va atrof-muhitni boshqarishda shaffoflikni ta'minlashda ularning roli ajralmasdir.

Diniy ta'limotlar va ma'naviy qadriyatlar ham atrof-muhitga bo'lgan munosabat va xatti-harakatlarga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ko'pgina diniy urf-odatlar Yerni boshqarishni targ'ib qiladi, tabiiy resurslarni himoya qilish va saqlashning axloqiy majburiyatini ta'kidlaydi. Ekologik mas'uliyatni targ'ib qiluvchi turli diniy ta'limotlarni o'rganib chiqdik va e'tiqodga asoslangan tashabbuslar atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha sa'y-harakatlarni muvaffaqiyatli ilgari surgan misollarni ta'kidladik.

Ekologik ta'lim barqaror rivojlanishning yana bir poydevoridir.

Ekologik ta'limni rasmiy o'quv dasturlariga kiritish va umrbod ta'lim imkoniyatlarini ilgari surish orqali jamiyatlar atrof-muhitni muhofaza qilish madaniyatini rivojlantirishi mumkin. Tanqidiy fikrlash, ekologik savodxonlik va odamlarga ongli qarorlar qabul qilish va barqarorlik yo'lida mazmunli harakatlarni amalga oshirish imkonini beradigan amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish muhimligini muhokama qildindi.

Texnologik innovatsiyalar ekologik barqarorlikning asosiy omili hisoblanadi. Toza texnologiyalar, qayta tiklanadigan energiya, chiqindilarni boshqarish va resurslar samaradorligini oshirishdagi yutuqlar atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish va chidamlilikni oshirish uchun transformatsion salohiyatni taklif etadi. Turli xil texnologik echimlarni va ularning turli kontekstlarda qo'llanilishini ko'rib chiqdik, muvaffaqiyat hikoyalari va ularni amalga oshirishdan olingan saboqlarni ta'kidladik.

Ushbu bobda keltirilgan amaliy tadqiqotlar ekologik muammolarning ko'p qirraliligini va ularni hal qilishda kompleks yondashuvlarning muhimligini ta'kidladi. Siyosat islohotlari va infratuzilmani rivojlantirishdan tortib, jamiyatning ishtiroki va salohiyatini oshirishgacha, ijtimoiy huquqiy davlat doirasida ekologik barqarorlikni oshirish bo'yicha qator strategiyalarni o'rganib chiqdik. Siyosatni isloh qilishni targ'ib qilish, texnologik innovatsiyalarni rag'batlantirish va jamoatchilik ishtirokini rag'batlantirish orqali jamiyatlar o'zlarining chidamliligi va atrof-muhit o'zgarishiga moslashish qobiliyatini oshirishi mumkin. Ta'lim, jamoatchilik xabardorligi va salohiyatni oshirishga qaratilgan strategik investitsiyalar odamlar va jamoalarga barcha darajadagi barqarorlik va chidamlilikni rag'batlantiradigan o'zgarishlarning faol agenti bo'lish imkoniyatini beradi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu maqolada Uchinchi renessans poydevorining shakllanishidagi ekologik jihatlarining ijtimoiy-falsafiy ta'siri o'rganildi. Ekologiya, texnologiya, madaniyat va boshqaruv o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganish orqali barqaror jamiyatlarni shakllantirishda ekologik ongning asosiy rolini ko'rsatildi. Maqola ekologik tamoyillarni jamiyat tuzilmalariga integratsiyalash va murakkab global muammolarni hal qilish uchun sektorlar bo'ylab hamkorlikni rivojlantirish muhimligini ta'kidlaydi.

Fanlararo tahlil va amaliy tadqiqotlar orqali zamonaviy davrda ekologik muammolarni hal qilishning qiyinchiliklari va imkoniyatlarini ta'kidlandi. Orol dengizi inqirozi va Janubiy Koreyaning chiqindilarni utilizatsiya qilish tizimiga oid amaliy tadqiqotlar ekologik barqarorlik va ijtimoiy tenglikni ta'minlash tamoyillari, strategiyalari va potentsial yo'llari haqida qimmatli tushunchalar beradi. Yashil iqtisodiyot tamoyillarini qabul qilish, chiqindilarni boshqarishning ilg'or tizimlarini joriy etish va barqaror rivojlanish amaliyotini rag'batlantirish orqali O'zbekiston va boshqa davlatlar yanada barqaror, adolatli va mustahkam kelajak sari yo'l ochishi mumkin.

Ushbu ilmiy ish natijalari ijtimoiy qadriyatlar va xulq-atvorni shakllantirishda ekologik jihatlarning muhimligini ta'kidlab, Uchinchi renessans bo'yicha davom etayotgan nutqlarga yordam beradi. Ekologik tushunchalarni qabul qilish va barqarorlikka yaxlit yondashuvlarni qabul qilish orqali insoniyat va sayyora uchun yanada yorqinroq va barqaror kelajak sari yo'lni belgilab olishimiz mumkin. Maqola inson jamiyatlari va tabiiy dunyo o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tushunish uchun keng qamrovli asosni taqdim etadi, siyosatchilar, amaliyotchilar va atrof-muhitni boshqarish va ijtimoiy tenglikni targ'ib qilishga intilayotgan olimlar uchun qimmatli tushunchalarni taqdim etadi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu maqola Uchinchi renessans asoslarini shakllantirishda ekologik jihatlarning ahamiyatini ta'kidlab, barqaror rivojlanishga erishishda fanlararo yondashuvlar, siyosatni isloh qilish, texnologik innovatsiyalar va jamoatchilikni jalb qilish zarurligini ta'kidlaydi. Barqarorlik madaniyatini yuksaltirish hamda inklyuziv va adolatli amaliyotlarni rag'batlantirish orqali hozirgi va kelajak avlodlar farovonligini ta'minlash uchun yanada mustahkam va barkamol jamiyat qurish yo'lida birgalikda harakat qilishimiz mumkin. Maqola Yerdagi barcha hayotning o'zaro bog'liqligini hurmat qiladigan barqaror va farovon kelajakka qarashni ta'minlab, zamonaviy davrning murakkab muammolarini hal qilish uchun yo'l xaritasini taklif qiladi.

IV BOB. GLOBAL EKOLOGIK INQIROZ FALSAFIY

TADQIQOT PREDMETI SIFATIDA

Axloqiy falsafada so'zma-so'z tarjima qilingan antropotsentrizm - bu faqat odamlarning o'ziga xos axloqiy qadriyatiga ega bo'lishi yoki hech bo'lmaganda inson bo'lmaganlarga qaraganda ko'proq ichki axloqiy qadriyatga ega degan qarashdir.

Falsafada ichki qiymat odatda ob'ektning o'zida mavjud bo'lgan qiymat sifatida belgilanadi, tashqi qiymat esa ob'ektning boshqa narsa uchun yoki boshqa ob'ektga nisbatan ega bo'lgan qiymatidir]. Antropotsentrizmning bu ta'rifi antik davrga borib taqaladi, ayniqsa Aristotelga tegishli bo'lib, u [tabiat] barcha hayvonlarni inson uchun maxsus yaratgan, deb xulosa qilgan. Antropotsentrizmning bu ta'rifi falsafada izchillik bilan qo'llanilgan va boshqalar qatori Akvinskiy tomonidan ham davom ettirilgan: "Ammo o'simliklar hayvonlar uchun mavjud; Darhaqiqat, ba'zi hayvonlar boshqalar uchun mavjud bo'lib, ularning barchasi inson uchun mavjud..

Kant, barcha hayvonlar o'z manfaati uchun emas, balki faqat vosita sifatida mavjud ekanligini ta'kidladi. chunki ularda o'z-o'zini anglash yo'q, inson esa maqsaddir; va yaqinda Passmor shunday dedi: "Men inson manfaatlarini eng muhim deb bilaman. Men bu fakt uchun uzr so'ramayman."

Ulardan birinchisida, Dekart asarida tabiat odamlar uchun ochiq bo'lgan ob'ektlar to'plami sifatida qaraladi. XVII asr faylasufi - Galileyning zamondoshi va zamonaviylikning buyuk tashabbuskori hisoblangan – u rivojlanayotgan, fizika fanlariga o'xshash hayot haqidagi fanlarni yaratish tarafdori edi. U "hayvon mexanizmi" g'oyasini himoya qiladi.

4.1. Global ekologik inqiroz antropotsentrizm prizmasi sifatida

Tirik mavjudotlar murakkab tarzda tashkil etilgan inert materiyadan boshqa narsa emas. Faqat inson tanasidan ajralib turadigan muhim ruhga ega bo'lib, uni yagona hurmatli turga aylantiradi. Tabiatning qolgan qismi, jonli yoki inert, insoniyat ixtiyoridagi narsalar

dunyasining bir qismidir.

Dekartning atrof-muhitga hech qanday aloqasi yo'q, u utilitar nuqtai nazardan qaraydi va odamlar hech qanday pushaymon bo'lmasdan foydalanishi mumkin bo'lgan cheksiz manba deb biladi.

Odamlar va tabiat o'rtasidagi munosabatlarni adekvat tushunish uchinchi hokimiyat - jamiyat tomonidan ushbu munosabatlarning vositachiligini hisobga olishi kerak. Sog'lom fikrdan farqli o'laroq, jamiyat barcha shaxslar va ijtimoiy guruhlar yoki ularning harakatlarining yig'indisi emas.

Nazariy jihatdan, u odamlar, boshqa odamlar va insoniy bo'lmagan tabiat o'rtasidagi tuzilgan munosabatlar to'plami sifatida ko'proq tushuniladi va bu munosabatlar faqat doimiy amaliy (qayta) ishlab chiqarish orqali mavjud bo'lganligi sababli, ular "ijtimoiylashuv" jarayonlarining dinamik natijasi deylsa, aqsadga muvofiq bo'ladi. (Vergesellschaftung).

Oxirgi atama va uning nazariy ta'sirlari Marks, Simmel va Veber davridan beri nemis tili sotsiologiyasida markaziy o'rin tutgan va hozirgi kungacha ijtimoiy nazariyotchilarning tafakkurini shakllantirgan. Biroq, klassiklar orasida tabiatning bu jarayonlardagi roli faqat birinchi avlod Frankfurt maktabining zamonaviylikning dialektik xarakteri va ijtimoiy hukmronlik va ekologik vayronagarchilikning yaqin munosabati haqidagi ishida markaziy o'rinni egalladi: Taxminan 1990 yildan beri, Nemis tilidagi tadqiqot guruhlari tabiat bilan ijtimoiy munosabatlarning murakkab kontsepsiyasini (Gesellschaftliche Naturverhältnisse) ishlab chiqish, ijtimoiy nazariyadagi tabiatning e'tiborsizligi va uning ekologik inqiroz hodisalari bilan etarli darajada kelisha olmasligini tuzatish uchun ushbu an'anaga tayangan. Antropotsentrizm tushunchasini kuchli va mo'tadil kabi turlarga bo'lish mumkin.

Kuchli antropotsentrizm - bu ichki axloqiy qadriyatning yagona tashuvchisi inson ekanligi haqidagi da'vo: "Axloqiy nuqtai nazardan faqat odamlar muhim; inson bo'lmaganlar umuman ahamiyatga ega emas." Ushbu kuchli antropotsentrizmga ko'ra, noinsoniylar odamlar uchun eng katta tashqi qiymatga ega: omon qolish, zavqlanish, pul daromadlari va boshqalar. Shu bilan birga, mo'tadil antropotsentrizm

odamlarga qaraganda kamroq qiymatga ega bo'lsa-da, noinsoniylar hali ham ichki qiymatga ega ekanligini ta'kidlaydi. Bu shuni anglatadiki, noinsoniylar yoki atrof-muhit nafaqat odamlar uchun qimmatlidir, balki odamlarga qaraganda kamroq bo'lsa-da, o'ziga xos ahamiyatga ega.

Oddiy qilib aytganda, kuchli va mo'tadil antropotsentristlar odamlarda axloqiy jihatdan o'ziga xos narsa borligiga ishonishadi, bu ularga noinsoniylarga nisbatan muhim ma'naviy qiymat beradi. Bu shuni anglatadiki, antropotsentrizm sharoitida atrof-muhitning farovonligi yoki insoniy bo'lmagan omillar inson farovonligi bilan ziddiyatli bo'lgan hollarda, inson farovonligi g'alaba qozonadi. Shuni ta'kidlash kerakki, antropotsentrizmning ushbu ta'rifi AI (aqliy idrok yoki suniy intellekt) yoki HCAIda "insonga yo'naltirilgan" atamasining ba'zi qo'llanilishidan farq qiladi, ayniqsa AIdan foydalanadigan odamlarning xavfsizligi va farovonligini ta'minlashga qaratilgan dizayn yoki xavfsizlikda foydalanilganda; ammo Odamlarning bu ustuvorligi haqiqatan ham HCAIning boshqa misollarida mavjud. Masalan, "individuallar va jamiyatning imkoniyatlarini kengaytirish" yoki "inson imkoniyatlarini o'zgartirishdan ko'ra kuchaytirishni ko'rib chiqing, chunki HCAI sun'iy va inson intellektini birlashtirish orqali inson samaradorligini va inson AI hamkorligini oshirishga intiladi. "Bu erda aniq odamlarning farovonligi birinchi o'rinda turadi.

Shuningdek, yuqori darajadagi ekspertlar guruhining fikrini ko'rib chiqing, unda qarama-qarshi tamoyillar haqidagi dalillar hech qachon "inson qadr-qimmat" kabi "asosiy huquqlar va o'zaro bog'liq tamoyillar" ni buzmasligi kerak, chunki bunday tamoyillar "mutlaqdir va muvozanatlasha olmaydi". [10]

Odamlarga ustuvorlik berishning ushbu misollari inson farovonligini texnologiyadan, pul daromadidan yoki mashina samaradorligidan ustun qo'yish uchun mo'ljallangan bo'lishi mumkin, aksincha, odamlarning farovonligi yoki ekologik barqarorlik. Biroq, bu aniq aytilmagan. Bu noaniq, yuqori darajadagi printsiplarga tayanish bilan bog'liq muammo: ular konsensus topishi mumkin bo'lsa-da, bu bizni atamalarning aniq ta'riflarisiz va ushbu tamoyillardan qanday foydalanish va ularni boshqa majburiyatlar va tashvishlar bilan

muvozanatlash bo'yicha ko'rsatmalarsiz qoldiradi.

Ekologik axloq tushunchasi paydo bo'libdiki, tabiatdagi qadriyatlar antropotsentrik (insonga yo'naltirilgan) yoki ekosentrik (inson bo'lmagan) ekanligi haqida munozaralar mavjud. Ekotizim xizmatlari kontseptsiyasining ommalashishi bilan bu munozara butun tabiatni muhofaza qilish hamjamiyatiga tarqaldi va har ikkala baholash shaklini ham qamrab oluvchi tabiatni muhofaza qilishga chaqiriqlarga olib keldi. Ko'pchilik antropotsentrizm muqarrar va hatto atrof-muhitni muhofaza qilish maqsadlarida foydali ekanligini ta'kidlaydi, boshqalari esa biologik xilma-xillikni saqlash uchun antropotsentrizm etarli emas deb hisoblaydilar.

Hayward (1997) antropotsentrizm atamasi ko'pincha insoniyatni tanqid qilish sifatida noto'g'ri qo'llanilishini va bu ekologiyaga qarshi va hatto misantropik ekanligini ta'kidlaydi. Odamlar insoniy bo'lmagan dunyoga g'amxo'rlik qilishni xohlashlarining ko'p sabablari bor.

Biz boshpana, oziq-ovqat va dori-darmonlar uchun insoniy bo'lmagan dunyoga tayanamiz va ko'p hollarda pul daromadlari yoki zavqlanish tufayli atrof-muhitning buzilishi nafaqat noinsoniylarning farovonligiga, balki bizning omon qolishimizga ham tahdid soladi.

Antropotsentrizm axloqiy fikrlarni insoniy bo'lmagan dunyoga kengaytirish bilan mos kelishi mumkin. Mo'tadil antropotsentristlarning ta'kidlashicha, noinsoniylar o'ziga xos qiymatga ega va shuning uchun ko'p hollarda noinsoniylarni shafqatsiz yo'q qilish qabul qilinishi mumkin emas. Bundan tashqari, agar odamlar o'ziga xos qiymatga ega bo'lgan yagona mavjudot bo'lsa ham, sodiq antropotsentristlar ta'kidlaganidek, biz odamlar manfaati uchun noinsoniylarga nisbatan bilvosita majburiyatlarga ega bo'lishimiz mumkin.

Masalan, Kant bizning noinsoniy narsalarga bo'lgan burchlarimiz "inson oldidagi burchlarimizni bilvosita ko'rsatadi" deb ta'kidladi. Tabiiy dunyoga keraksiz vayronagarchilikka sabab bo'lish boshqa odamlarga bilvosita ta'sir qiladi, chunki boshqalar undan foyda olishlari mumkin (27:460) [17]. Qolaversa, o'simlik dunyosini behuda yo'q qilish va noinsoniy hayvonlarga yetkazilgan zarar bizning axloqiy yuksaklikka intilishimizga to'sqinlik qiladi va bu axloqiy mukammallik insoniyatning

asosiy maqsadi bo'lganligi sababli, bizning noinsoniy dunyoga keraksiz zarar etkazmaslik majburiyatimiz bor. Yaqinda Passmore biz hech qanday insonning erkinligini "bu erkinlikni amalga oshiradigan tabiiy dunyoni yo'q qilish" bilan cheklamasligimiz kerakligini ta'kidlaydi.

Shu bilan birga, antropotsentrik bo'lmagan ekologik axloqshunoslar, inson bo'lmaganlar har xil darajadagi inklyuzivlik bilan ichki qiymatga ega ekanligini ta'kidlaydilar. Sentiotsentristlarning ta'kidlashicha, barcha ongli hayvonlar, ya'ni azob chekishga qodir bo'lganlar odamlar bilan teng axloqiy munosabatda bo'lishga loyiqdir [15]. Biotsentristlarning ta'kidlashicha, barcha tirik mavjudotlar axloqiy ahamiyatga ega bo'lgan darajada o'ziga xos axloqiy qadriyatga ega, shu jumladan omon qolish, farovonlik va gullab-yashnash, ular odamlarga beradigan narsadan tashqari ma'noga ega. Ekologik mavjudotlar, jumladan, odamlar, noinsoniy hayvonlar va o'simliklar o'rtasidagi o'zaro bog'liq munosabatlarni ko'rib chiqadigan ekotsentrik munosabatlar etikasi yanada keng qamrovli bo'lib, bu shaxslar o'zaro ta'sir qiluvchi bir butunning bir qismi hisoblanadi. Odamlar har qanday boshqa organizmlar kabi ushbu jamiyatning "oddiy" a'zolari hisoblanadilar, bu axloqiy mulohazalar faqat odamlardan atrof-muhitga kengayishni oqlaydi. Ekotsentrizmning bir tarmog'i bo'lgan chuqur ekologiya o'zini atrof-muhit, jumladan hayvonlar, o'simliklar va ekotizimlar bilan tanishtirish uchun kengaytiradi. Chuqur ekologiya bu katta o'zlikning barcha qismlarini ichki qiymatga ega deb ta'riflaydi.

Noinsoniylarning qadr-qimmatini ekologik axloq doirasida munozarali masala bo'lib qolmoqda va turli sohalarda noinsoniylarni axloqiy tashvishga loyiq deb hisoblash uchun turli sabablar mavjud. Kuchli antropotsentristlar atrof-muhitga bilvosita g'amxo'rlik qilishlari mumkin bo'lsa-da, odamlar uchun mo'tadil antropotsentristlar va noantropotsentristlar o'z manfaati uchun ma'naviy g'amxo'rlik qilishga loyiq bo'lgan qismlarni va hatto butun insoniy bo'lmagan dunyoni ko'rishadi.

Misol uchun, antropogen CO₂ emissiyasining ulkan o'sishi (1970 yildan buyon taxminan 90%) tufayli sayyoramizning o'rtacha sirt harorati 19-asrdan buyon Tselsiy bo'yicha taxminan 1,5 darajaga

ko'tarildi, bu isishning asosiy qismi so'nggi 35 yil ichida sodir bo'ldi. Ko'pgina olimlar kuzatganidek, bu muzliklarning erishini tezlashtirdi va natijada dengiz sathining ko'tarilishiga olib keldi; qurg'oqchilikka sabab bo'lgan va cho'llanish jarayonlarini keltirib chiqargan yoki tezlashgan; okeanlarni kislotalash; bo'ronlarning ko'payishi; va bu eng muhim oqibatlarning faqat bir qismidir.

Natijada, ko'plab odamlarning, shuningdek, odam bo'lmagan, hayvon va o'simlik turlarining mavjudligi jiddiy xavf ostida.

Ko'p hollarda u allaqachon yo'q qilingan¹. Bu shubhasiz tashvishli va CO₂ emissiyasi sezilarli darajada kamaymasa, asrlar oxiriga kelib harorat 3,7 dan 4,8 gacha yoki 2,7 dan 7,8 darajagacha ko'tarilishi kutilayotganini ta'kidlaganimizda yanada tashvishliroq bo'ladi..

Antropotsenning ijtimoiy-ekologik inqirozi tartibga solishning barcha darajalarida radikal aralashuvni talab qiladigan tanqidiy ekzistensial inqiroz sifatida qaralishi kerak.

Antropotsenning kengroq ijtimoiy-ekologik oqibatlari global ilmiy hamjamiyat tomonidan tobora ko'proq ta'kidlanayotganligi va baholanganligi sababli, ko'plab davlatlar global ekologik qonunchilik, siyosat va boshqaruvning yaxlitligini to'liqroq qamrab olish zarurligini tan olishadi.

Biroq, shubhasiz, xalqaro ekologik huquq (IEL) insoniyatning antropotsenni boshqarishga qaratilgan harakatlarida muhim rol o'ynashda davom etadi.

Shubhasiz, biz antroposenga kirganligimizni anglash va antropos sabab bo'lishi mumkin bo'lgan oltinchi ommaviy qirg'inning apokaliptik tasvirlari bilan birga, inson va atrof-muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sirni ta'minlash uchun biz yaratgan qonunlar uchun keng qamrovli me'yoriy ta'sir ko'rsatadi: Atrof-muhit qonunchiligi oldida yangi muammolar mavjud.

Eski taxminlar endi amal qilmaydi va bizning innovatsiyalarimiz antropotsenni ifodalovchi keng tarqalgan o'zgarishlar tufayli eskirgan. Biroq, bu oqibatlar hali etarlicha o'rganilmagan. Stivens ta'kidlaganidek, "xalqaro atrof-muhit huquqining ko'pgina olimlari hali ham antropotsenning global atrof-muhitni boshqarishga olib keladigan ulkan

oqibatlar bilan kurashishga majbur emaslar", bu antropotsenda IELning roli bo'yicha stipendiyalarning nisbatan kamligida ham yaqqol namoyon bo'ladi.

Bugungi kunda dunyo aholisining aksariyati (55%) shaharlarda istiqomat qiladi, bu ularning sog'lig'i uchun noqulay sharoitlarni yaratadi (YUNESKO va UN-WATER, 2020). Ushbu shartlar orasida tabiiy ofatlar xavfiga ta'sir qiluvchi holatlar mavjud. Infratuzilmaning shikastlanishi, muhim xizmatlarning uzilishi va odamlar salomatligiga bilvosita ta'sir ko'rsatadigan iqtisodiy ta'sirlardan tashqari, tabiiy ofatlar ham o'lim, baxtsiz hodisalar va vabo, leptospiroz, dang va bezgak kabi kasalliklarga olib kelishi mumkin.

Bundan tashqari, shaharlarda yashovchi odamlar ko'proq harakatsiz, noto'g'ri ovqatlanish odatlari va surunkali stressga ega, bu esa semirish, yuqori qon bosimi, 2-toifa diabet, tashvish va depressiyaga olib keladi. Urbanizatsiya cheklangan tabiiy bo'shliqlar bilan bir qatorda, muvozanatli immunitet funktsiyasi uchun zarur bo'lgan inson mikrobiotasining xilma-xilligini buzadi, bu ovqatlanish va jismoniy mashqlar ham ta'sir qiladi.

Biroq, tadqiqotlarda shovqin, havo harorati va havoning ifloslanishi inson salomatligi uchun eng zararli bo'lgan shahar sharoitlari sifatida qayd etilgan.

Shovqin stress, uyqu buzilishi, ruhiy noqulaylik, e'tibor va xotiraning pasayishi, hatto yuqori qon bosimi, yurak xuruji va boshqa yurak-qon tomir muammolari xavfi bilan bog'liq. Yuqori havo harorati yangi kasalliklarga moyillikni ham, mavjud kasalliklarning kuchayishi xavfini ham oshiradi va yurak-qon tomir va nafas olish tizimi kasalliklaridan o'lim bilan bog'liq. Havoning umumiy ifloslanishi va ayniqsa mayda zarrachali ifloslantiruvchi moddalar yurak va o'pkaga zarar etkazadi, yurak-qon tomir va nafas olish tizimi kasalliklari, masalan, yurak kasalliklari, insult, astma, sil, surunkali obstruktiv o'pka kasalligi va pnevmoniya rivojlanishiga yordam beradi. Havoning ifloslanishiga duchor bo'lgan o'pka va alveolalar respirator viruslarga nisbatan yomon munosabatda bo'lishi mumkin va shu bilan salbiy oqibatlar ehtimolini oshiradi.

Bir tomondan, so'nggi bir necha asrlarda turli darajadagi rivojlanish darajasidagi mamlakatlar tomonidan atrof-muhitning buzilishi va resurslarni haddan tashqari iste'mol qilish orqali rivojlanish atrof-muhitning asta-sekin tanazzuliga olib keldi va atrof-muhit va rivojlanish o'rtasidagi ziddiyat 21-asrda misli ko'rilmagan cho'qqilarga chiqdi. Boshqa tomondan, iqlim o'zgarishi natijasida yuzaga kelgan ekstremal ob-havo sharoiti va tabiiy ofatlar inson hayoti va sog'lig'iga jiddiy xavf tug'diradi, shuningdek, insonning iqtisodiy va rekreatsion faoliyatiga sezilarli darajada ta'sir qiladi va to'sqinlik qiladi, bu esa iqtisodiy tanazzulga olib keladi. Inson faoliyati va tabiiy ta'sirlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqroq tushunmasdan turib, aholi salomatligi va xavfsizligiga jiddiy tahdidlarni, shuningdek, tabiiy iqlim sharoitlarining asta-sekin yomonlashishini yumshatish qiyin bo'ladi. [14].

Xalqaro miqyosda Biologik xilma-xillik va ekotizim xizmatlari bo'yicha hukumatlararo panel odamlar uchun tabiatning afzalliklarini atrof-muhitga oid qarorlarni qabul qilishda tabiat qadriyatlarini targ'ib qilishning bir usuli sifatida muhokama qiladi, masalan, IIH kontseptsiyasi va inson va tabiatning boshqa aloqalari shular jumlasidandir.

Xususan, SDG Goal 11 "Xavfsiz va barqaror shaharlarni ta'minlash [...] [...] yashil jamoat joylarini yaratish va shaharsozlik va boshqaruvni ishtirokchi va inklyuziv usullarda takomillashtirishni o'z ichiga oladi" deb ta'kidlaydi. (Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot Dasturi (UNDP)).

Parklar, bog'lar, ko'cha daraxtlari, shahar bog'lari, qabristonlar, yashil tomlar va yashil jabhalar kabi shahar yashil maydonlari shaharlarning barqarorligini yaxshilash uchun ko'rsatildi.

Shahar yashil maydonlari shaharlarda yuqori haroratni pasaytiradi, shovqinni pasaytiradi, havodan ifloslantiruvchi moddalarni filtrlashga yordam beradi va kuchli yog'ingarchilik paytida suv oqimini yaxshilaydi.

Shaharlarni (ko'proq) barqaror qilish uchun yangi yashil maydonlarni ishlab chiqishda, shahar rejalashtirishning asosiy komponenti odamlar guruhlar salomatligini yaxshilash natijalarini

rag'batlantirishda ularning potentsial rolini tushunish uchun shahar hududida shahar yashil maydonlarining fazoviy joylashuvini hisobga olishdir.

Ijtimoiy-iqtisodiy holat (IIH) insonning jamiyatdagi mavqei, ma'lumot darajasi, daromadi va bandligi kabi ko'plab omillarni qamrab oladi. Natijada, ijtimoiy-iqtisodiy holat kundalik hayotning turli jabhalariga ta'sir qiladi.

Turmush darajasi, resurslarning mavjudligi, shaxsiy o'sish, uzoq muddatli farovonlikka e'tibor va atrof-muhit izidan xabardorlik - bularning barchasi muhim elementlardir. Barqarorlik komponenti har bir zamonaviy iqtisodiy strategiya uchun zarurdir. Natijada bir qancha mamlakatlar barqaror rivojlanishga tobora ko'proq jalb etilmoqda. Milliy o'sishda muhim rol o'ynashini hisobga olgan holda, yoshlarning barqaror rivojlanish amaliyotiga bo'lgan qiziqishini oshirish foydali bo'ladi.

Ijtimoiy iqtisodiy status omillari mamlakatning iqtisodiy xususiyatlarini shakllantiradi. Daromad ijtimoiy-iqtisodiy belgilovchi omillardan biridir. Daromadlar tengsizligi tezda boylik tengsizligiga aylanadi, bu jamiyatning asosi bo'lgan ijtimoiy harakatchanlikka zararli omildir.

Bir guruh kishilarning yoki aholining ma'lum bir qismining fuqarolik holati, huquqiy va siyosiy huquqlari, shuningdek, ishlab chiqarish vositalari va ishlab chiqarilgan mahsulotlarga bo'lgan munosabati tengsizlikning ijtimoiy xarakteristikasi bilan ifodalanadi. Tengsizlik ham ijtimoiy, ham iqtisodiy tarkibiy qismlarga ega. Ijtimoiy jihat odamlarning ijtimoiy huquq va erkinliklardan, jumladan, mehnat qilish, sog'liqni saqlash va tibbiy yordam olish huquqidan tengsiz foydalanishini belgilasa, moliyaviy jihat daromadlarni taqsimlash, imkoniyatlar tengsizligi va kamsitish bilan bog'liq. Ta'lim odamlarning qadriyatlari, axloqi va ongini shakllantiradigan, keyinchalik ularning hayot tanlovi va turmush tarziga ta'sir qiluvchi yana bir omildir. Shu sababli, Barqaror rivojlanish uchun ta'lim o'n yilligida global ta'lim oldiga maqsadlar qo'yilgan. (YUNESKO, 2015 yil). SDGs, bir qancha olimlar va qaror qabul qiluvchilar ta'lim global fuqarolarning keyingi

avlodiga barqaror qadriyatlar, munosabat va harakatlarni rivojlantirishga yordam berishi mumkinligini ta'kidlaydilar.

Ijtimoiy-iqtisodiy tizimning barqarorligi jamiyatning ham, butun insoniyatning ham samarali o'sishini ta'minlaydi. Shundan kelib chiqqan holda, ijtimoiy munosabatlardagi nomutanosiblik nizolarning kuchayishi va ijtimoiy muhit barqarorligini buzish kabi salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun barqaror hayot va rivojlanish fenomenini tahlil qilishdan oldin ko'plab omillarni hisobga olish muhimdir [12].

4.2. Tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish usullari

So'nggi o'n yilliklarda fan va siyosatning inson va tabiat o'rtasidagi munosabatni ko'rib chiqish uslubi sezilarli darajada o'zgardi.

Tarixan, Holling va Meffe ekotizim boshqaruvini "buyruq-nazorat" bilan bog'lab, uni yo'q qilish o'rniga, o'z-o'zidan mustahkamlovchi atrof-muhitga zarar etkazishda ayblashgan. Shu bilan birga, ekologiya fani (xususan, tabiatni muhofaza qilish biologiyasi) tomonidan namuna sifatida ta'kidlangan toza tabiat XX asr oxirida ko'plab muammoli vaziyatlarda o'z cheklovlarini ochib berdi.0.

Boshqaruv amaliyotida ham, tabiatni muhofaza qilish biologiyasida ham odamlarning tabiatdan ajralib turishi yoki ierarxiyasi haqiqatda o'zaro bog'liq bo'lgan ijtimoiy va ekologik dinamikani noto'g'ri yoki hatto amalga oshirib bo'lmaydigan tushunishni keltirib chiqardi.

Tabiatni muhofaza qilish biologiyasi tarixi asosan inson va tabiatni alohida elementlar sifatida ko'rgan nuqtai nazardan ularni ijtimoiy-ekologik tizimning o'zaro bog'liq qismlari sifatida ko'rishga o'tish davri bo'ldi(). Ijtimoiy-ekologik tizimdagi tadqiqotlar ijtimoiy va ekologik tizimlarni bog'laydigan, amaliyotlar, boshqaruv, bilimlar, qadriyatlar, xizmatlar va funktsiyalarni qamrab oluvchi va yangi istiqbollarni ochadigan fanlararo tadqiqot sa'y-harakatlarini o'z ichiga olgan turli elementlarga qaratilgan.

“Ijtimoiy-ekologik tizim” ilmiy izlanishlari murakkab tizimlar

sohasidan kelib chiqqan bo‘lib, umume’tirof etilgan asoslar (masalan, ekotizim xizmatlari), innovatsion tadqiqot muhitlari va xalqaro siyosat tavsiyalarini ishlab chiqishga asos bo‘ladi. Ijtimoiy-ekologik tizim tadqiqoti har xil bo‘lishiga qaramay, faqat atrof-muhit muammolari yoki inson omillari ta’sirida bo‘lgan atrof-muhit dinamikasi bilan bog‘liq ijtimoiy dinamikani emas, balki butun murakkabligida ijtimoiy va ekologik dinamikaning o‘zaro ta’sirini o‘rganishdan iborat umumiy maqsaddir.

“Ijtimoiy-ekologik tizim” tadqiqotida inson va tabiatni tubdan o‘zaro ta’sir qiluvchi va o‘zaro bog‘liq tizim sifatida ko‘rish nafaqat analitik tanlov, balki axloqiy tamoyil hamdir: inson va tabiat o‘zaro bog‘liq, barqaror bo‘lib qolishi uchun bir-biriga bog‘liq deb e’tirof etiladi.

Bu yondashuv ijtimoiy-ekologik tizimlarni tavsiflash uchun “boshqaruv”, “yaxlitlik” va “qayta ulanish” kabi atamalardan foydalanadi.

Biroq, bu maqsadlarga erishish borasida “ijtimoiy-ekologik tizim”ga nisbatan tanqidiy fikrlar bildirildi. Bunday tanqidning eng ko‘zga ko‘ringan maqsadi ekotizim xizmatlari tushunchasi - ekotizimlar va ijtimoiy-iqtisodiy tizimlar o‘rtasidagi munosabatlarni tavsiflashda markaziy o‘rin tutadi, chunki "xizmatlar" tushunchasi kuchli antropotsentrik ko‘rinishi mumkin.

Kolinjiwadi ijtimoiy-ekologik tizim kontseptsiyasi tabiiy resurslarni asosiy boshqarishdan insonning tabiat ustidan hukmronlik tamoyilini meros qilib olishini va bu hukmronlik ekotizim dinamikasini boshqaruvchi va texnokratik qarashda namoyon bo‘lishini taklif qiladi. Xuddi shunday, Kuk va boshqalarning ta’kidlashicha, ijtimoiy-ekologik tizim asoslari odamlar va atrof-muhit o‘rtasidagi aqliy uzilish va ierarxiyani beixtiyor kuchaytirishi mumkin, bu esa barqarorlikka erishish uchun boshqa tirik organizmlar bilan birgalikda harakat qilishdan ko‘ra odamlarni o‘z atrof-muhitiga ta’sir ko‘rsatishga undaydi.

Shu bilan birga, “ijtimoiy-ekologik tizim” tadqiqoti insonni oddiygina boshqa ekologik mavjudot sifatida ko‘radigan, ijtimoiy-ekologik o‘zaro ta’sirlarni esa o‘z-o‘ziga moslashuvchi sifatida

qaraydigan, ekologik inqirozga nisbatan siyosatdan tashqari qarashga olib keladigan haddan tashqari simmetriya uchun ham tanqid qilindi.

Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy-ekologik tizim tadqiqotchilarining inson va tabiat munosabatlariga oid tushunchalarini shubha ostiga olish foydalidek tuyuladi. Ijtimoiy-ekologik tizim tadqiqotlari bilan bog'liq bo'lgan boshqa tadqiqot yo'nalishlari ham inson va tabiatning ajralishi bilan bog'liq muammolarni yengishda turlicha yondashadi. Ijtimoiy-Ekologik Tizim tadqiqotchilari va inson-tabiat munosabatlariga qiziqqan boshqa soha olimlari o'rtasidagi fanlararo hamkorlik va almashinuvlar izlanishlar uchun istiqbolli yo'ldir.

Sotsiologik nuqtai nazardan qaraganda, inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlar doimo ijtimoiy vositachilikda bo'ladi: bu sotsiallashtirilgan individlar va sotsiallashtirilgan tabiat o'rtasidagi muayyan ijtimoiy sharoitlarda o'zaro tushunish, qisqasi: tabiat bilan ijtimoiy munosabatlar.

Yaqinda Eversberg tomonidan taklif qilingan bu kontseptsiya Frankfurt maktabi an'analari ijtimoiy ekologlar tomonidan ishlab chiqilgan "tabiat bilan ijtimoiy munosabatlar" nazariy kontseptsiyasiga sotsiologik qo'shimcha sifatida mo'ljallangan. U haqiqatda mavjud bo'lgan odamlarning fikrlari, his-tuyg'ulari va harakatlari uchun tabiat bilan ijtimoiy munosabatlarning barqarorligi yoki beqarorligi oqibatlari va manbalarini aniqlashga qaratilgan yondashuvni taqdim etishga qaratilgan. Agar "tabiat bilan ijtimoiy munosabatlar" atamasi ma'lum bir ijtimoiy shakllanish yoki sotsializatsiya usuliga (Vergesellschaftung) mos keladigan ijtimoiy metabolismni tashkil etishni nazarda tutsa, tabiat bilan ijtimoiy munosabatlar individlar va guruhlarining va guruhlar ichida qanday joylashishining aqliy va amaliy ko'rinishidir.

Ular bilan analitik atamalarni topish juda muhim, chunki zamonaviy va ayniqsa kapitalistik sotsializatsiya jarayonlari tabiatning o'ziga xos chegaralariga befarq bo'lgan o'ziga xos kengayish dinamikasidan keyin ekologik inqirozning sababi hisoblanadi. Bu munosabatlarni qayta qurish jamiyatning tabiat bilan aloqasi haqidagi adabiyotlarning asosiy vazifasidir. Ushbu o'zgarishlarning sub'ektiv va amaliy darajasiga e'tibor qaratish orqali biz ushbu sa'y-harakatlarga ular sodir bo'layotgan turli darajalarni tahliliy ma'noda ham, rivojlanish

imkoniyatlari va muammolarini ochib berishning me'yoriy ma'nosida ham katta sotsiologik bo'shliqni ochib berishni berishni maqsad qilganmiz.

Jamiyat shunchaki barcha odamlarning yig'indisi emasligi sababli, odamlar va tabiat o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish uni mustaqil voqelik sifatida hisobga olishni talab qiladi.. Bu odamlar, tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning uchburchagini ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi, bunda ikkalasi ham faqat ijtimoiylashgan sub'ektlar sifatida va ma'lum ijtimoiy sharoitlarda o'zaro ta'sir qilishi mumkin. Bundan xulosa shuki, jamiyatning kengayishi, tabiatning o'ziga bo'ysunishi va ijtimoiy hukmronlik bir xil jarayondir: "Insonning tabiatni o'ziga bo'ysundirishga urinishlari tarixi ham insonning inson tomonidan qullikka aylanishi tarixidir". Bilim, kuch va sub'ektivlashtirish texnologiyalari orqali insoniy va tabiiy cheklovlardan "ozod qilingan" sotsializatsiya jarayonlarining kengaygan dinamikasi muqarrar ravishda odamlar o'rtasidagi ierarxik bo'linishlarni kiritadi va chuqurlashtiradi, ular ichida ierarxik ravishda bo'ysunadigan (ayollar, vasiylar). , mustamlaka qilingan va mulkdan mahrum bo'lganlar) "tabiiylik" bilan ramziy va amaliy bog'liqlik tufayli past darajaga tushiriladi va qadrsizlanadi. Shunday qilib, tabiat bilan ijtimoiy munosabatlar nazariyasi ijtimoiy kuch va hukmronlik nazariyalariga qo'shimcha emas, balki ular ichiga kiritilishi kerak bo'lgan kengroq doiradir. Shu doirada shaxs va tabiat o'rtasidagi uch tomonlama munosabatlarga hozirgacha nisbatan kam e'tibor qaratildi. Xorkgeymer, Adorno va Markuz bu bog'liqlik haqida fikr yuritib, "mavzu doirasidagi tabiatni eslab qolish"ni tanqidiy nazariyaning asosiy vazifasi deb bilgan bo'lsalar-da, bu formulaning empirik oqibatlarini asosan o'rganilmagan bo'lib qolmoqda. [8].

Jamiyatning tabiat bilan tor ma'nodagi munosabati (uchburchakning jamiyat-tabiat tomoni) mavhum makro darajada ko'rib chiqilishi mumkin bo'lsa-da, sotsiallashtirilgan odamlarning ijtimoiylashgan tabiat bilan qanday bog'liqligini o'rganish tarkibiy o'zgarishlarga sezgir yondashuvni talab qiladi. Berkli guruhi avtoritar shaxslarni tavsiflovchi jamiyat bilan munosabatlar shakllari bo'yicha.

Shubhasiz, sotsiallashtgan shaxslarning sotsiallashtgan tabiatga yoki odamlarning tabiatga ijtimoiy munosabatlariga aloqadorligining eksperimental usullari ular ekspansionistik sotsializatsiya tomonidan yuklangan ko'p ierarxik bo'linishlarning qaysi tomonida ekanligiga, u erga qanday etib kelganiga va nimani boshdan kechirganiga qarab farq qiladi.

Inson va tabiat munosabatlari bo'yicha mavjud tadqiqotlarning eng keng yo'nalishi empirik kuzatish yoki shaxslar yoki ijtimoiy guruhlarining tabiatga qanday munosabatda bo'lishini "o'lchash" ga tayanadi. Asosan metodologik individualistik nuqtai nazardan, u tabiat bilan bog'liq bo'lgan "qadriyatlar", atrof-muhitga munosabat, in'ikos yoki xabardorlik va bu va ularning turli xil ijtimoiy xususiyatlarga ega bo'lgan sabab-ta'sir munosabatlari kabi tushunchalarni belgilaydi va amalda qo'llaydi. Bunday tadqiqot muayyan "jamiyat"larda mavjud bo'lgan tabiatga nisbatan turli e'tiqodlar, munosabat va amaliyotlar va ularning vaqt o'tishi bilan qanday o'zgarib borishi haqida uslubiy jihatdan asosli ma'lumot beradi, lekin bu nuqtai nazardan "jamiyatlar" odatda alohida shaxslar yig'indisi sifatida tushuniladi. , biz tushunganimizdek, ijtimoiy darajadagi jarayonlar uchun bunday farqlar va o'zgarishlarning ahamiyati haqida juda oz narsa aytiladi.

Tegishli tadqiqotlarning ikkinchi yo'nalishi tabiatga bo'lgan munosabatlardagi farqlarning tizimli naqshlarini ko'plab turli xil munosabatlar turlarini yoki "namunalari" ni aniqlaydigan va farqlaydigan tipologiyalar shaklida qo'lga kiritishga harakat qiladi. Bunga ko'pincha so'rov ma'lumotlari asosida tabiatga o'xshash "dunyo qarashlari" va "turmush tarzi" yoki atrof-muhit ongining shakllari va darajalariga ega bo'lgan odamlarni guruhlash orqali erishiladi, ammo bunday turlarni sifatli ma'lumotlarga asoslangan holda tuzadigan tadqiqotlar ham mavjud.

Garchi ular odatda ibratli bo'lsa va oxirgi ikki tur ko'pincha nazariy jihatdan yaxshi ma'lumotga ega bo'lsa-da, ular aniqlagan turlar odatda bir-birini to'ldiruvchi parallel ravishda taqdim etiladi va ularning bir-biriga va katta ijtimoiy butunlikka qanday aloqasi borligi haqidagi savolni ochiq qoldiradi.

Per Bourdieu sotsiologiyasi bu vazifani bajarish uchun to'g'ri boshlanish nuqtasi bo'lib ko'rinadi, chunki u o'zining dastlabki ishida so'nggi istiqbolni qo'llagan holda, keyinchalik murakkab zamonaviy jamiyatlarda keng qamrovli kosmologiyalar va munosabatlar naqshlari bilan antropologik tashvishlarni qo'llashga o'tdi.

1950-yillarda Jazoirida Bourdieu an'anaviy Kabyle kosmologiyasini, kun, yil va inson umrining davrlari o'rtasidagi mantiqiy parallellik asosida qurilgan murakkab ramziy tizimni o'rganib chiqdi, bu jamoaning marosim amaliyotlarini ritual astronomik, meteorologik va (inson inson bo'lmagan) bilan chambarchas bog'lanadi) tabiatning biologik vaqtinchalik davrlari.

Shunday qilib, tabiat bilan "jamoaviy" munosabatlar qishloq aholisining birgalikdagi tasavvurining ajralmas qismi va ularning kundalik amaliyotlarini tartibga solish uchun shablon sifatida o'rnatildi.

Burdieu sotsiologiyasining asosiy tushunchasi, bu kuzatishda allaqachon mavjud bo'lib, u "birlashgan ijtimoiy hodisa" deb atagan narsaning ahamiyati: ijtimoiy olamlar o'zlarining barqarorligini nafaqat ular amalga oshirilayotgan infratuzilma va institutlardan olishini anglash, balki ularni amaliy amalga oshirishdan, hayotiy tajriba jarayonida "oddiy", odatiy holatga moslashishdan iborat.

Ushbu turlar sifat ma'lumotlariga yoki kontseptual asosga asoslangan. Garchi ular odatda ibratli bo'lsa va oxirgi ikki tur ko'pincha nazariy jihatdan yaxshi ma'lumotga ega bo'lsa-da, ular aniqlagan turlar odatda parallel ravishda bir-birini to'ldiruvchi tarzda taqdim etiladi va ularning bir-biriga va katta ijtimoiy butunlikka qanday aloqasi borligi haqidagi savolni ochiq qoldiradi.

Per Bourdieu sotsiologiyasi bu vazifani bajarish uchun to'g'ri boshlanish nuqtasi bo'lib ko'rinadi, chunki u o'zining dastlabki ishida ikkinchi nuqtai nazarni qo'llagan holda, keyinchalik murakkab zamonaviy jamiyatlarda keng qamrovli kosmologiyalar va munosabatlar naqshlari bilan antropologik tashvishlarni qo'llashga o'tdi.

1950-yillarda Jazoirida Bourdieu an'anaviy Kabyle kosmologiyasini, kun, yil va inson umrining davrlari o'rtasidagi mantiqiy parallellik asosida qurilgan murakkab ramziy tizimni o'rganib

chiqdi, bu jamoaning marosim amaliyotlarini doiraviy astronomik, meteorologik va (inson va inson bo'lmagan) bilan chambarchas bog'lab, qiyosladi..

Shunday qilib, tabiat bilan "jamoaviy" munosabatlar aholining umumiy tasavvurining ajralmas qismi va ularning kundalik amaliyotlarini tartibga solish uchun shablon sifatida o'rnatildi.. [21].

"Ikkinchi tabiat sifatida ichkilashtirilgan va tarix kabi unutilgan tarix" sifatida, birlashtirilgan ijtimoiy yoki habitusning ushbu mujassamlangan shakli insonning "butun ichki va tashqi mavqeini" o'z ichiga oladi, bu idrok, baholash va harakat shakllari to'plamidan iborat. Ijtimoiy va tabiiy dunyo bilan amaliy o'zaro ta'sir qilish orqali qo'lga kiritilgan va qo'llaniladigan va ongli mulohaza yuritmasdan mazmunli natijalarga yo'naltiradigan qobiliyatlar).

4.3. Ekologik madaniyatni oshirish strategiyalari

Global sanoatlashtirishning kuchayishi va qayta tiklanmaydigan energiya manbalaridan haddan tashqari ko'p foydalanish tufayli katta miqdorda issiqxona gazlari ajralib chiqmoqdai, bu esa global isishning oshishiga olib keladi va atrof-muhitning buzilishi bilan bog'liq bir qator muammolarni keltirib chiqaradi.

Sanoatdan oldingi davrda, taxminan 1850 yildan 2022 yilgacha atmosferadagi karbonat angidridning (CO_2) o'rtacha global kontsentratsiyasi sezilarli darajada 285 dan 419 foizgacha oshdi. Natijada, Birlashgan Qirollik Met Office 1850–2022 yillar davomida o'rtacha sirt haroratining global o'sishini taxminan 0,97 -1,21 °C ga, markaziy hisob-kitobga ko'ra 1,09 °C; ular, shuningdek, 2022-yilda dunyoning eng issiq yillari tendentsiyasi davom etishini bashorat qilmoqda. Bundan tashqari, 2050 yilga kelib global issiqxona gazlari emissiyasi 50% ga oshishi kutilmoqda, bu birinchi navbatda qayta tiklanmaydigan energiyadan foydalanish natijasida yuzaga keladigan CO_2 emissiyasi bilan bog'liq. CO_2 chiqindilarini kamaytirish yoki nazorat qilish bo'yicha samarali choralar yoki texnologiyalarsiz atmosferadagi o'rtacha CO_2 kontsentratsiyasi va global sirt va okean harorati ko'tarilishda davom etadi. Ushbu issiqxona gazlari tufayli global

haroratning oshishi allaqachon odamlarning yashash joylariga jiddiy zarar etkazdi, jumladan, ayrim turlarning yo'qolishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi, qurg'oqchilik, suv toshqini, o'rmon yong'inlari, okeanlarning kislotalanishi, Shimoliy va Janubiy qutb muzliklarining erishi (NSPG) va dengiz satxining ko'tarilishi.

Global issiqxona gazlari kontsentratsiyasi va haroratining oshishiga javoban, 2015 yil 12 dekabrda Birlashgan Millatlar Tashkilotining Iqlim o'zgarishi bo'yicha doiraviy konventsiyasining (UNFCCC) 197 ta ishtirokchisi Parij konferentsiyasida (PCCC) bir ovozdan Parij bitimini qabul qilishga kelishib oldilar. 2020 yildan keyin iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish bo'yicha global harakatlar rejalarini ishlab chiqdi.

Parij kelishuviga ko'ra, har bir mamlakat global harorat ko'tarilishini 2°C dan pastroq darajada cheklashga va global haroratning $1,5^{\circ}\text{C}$ dan pastroq ko'tarilishini cheklashga kelishib oldi.

2021-yil fevral holatiga ko'ra, dunyoning 124 ta davlati 2050 yoki 2060-yillarda uglerodni neytral bo'lish va uglerod emissiyasini nolga tenglashtirish niyatini e'lon qildi.

Ekotizim muvozanatining tarixiy e'tiborsizligi haroratning ko'tarilishi va halokatli iqlim hodisalariga olib keldi, bu ham insoniyatga, ham atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatdi.

Binobarin, barqaror rivojlanish ilmiy muhokamalar va davlat dasturlarining ajralmas tarkibiy qismiga aylandi. Biroq, barqaror amaliyotlarni qabul qilish va ilgari surishda mintaqaviy va global darajada sezilarli farq mavjud..

3. 1987 yilgi Brundtland hisobotida barqarorlik hozirgi avlodlarning ehtiyojlari kelajak avlodlarning ehtiyojlarini buzmasdan qondirilishi mumkin bo'lgan kontsepsiya sifatida tavsiflangan.

4. 2030 yilga qadar kun tartibining asosiy qismi bo'lgan Barqaror rivojlanish maqsadlari mavzusi (BRM) ko'pchilik manfaatdor tomonlarga foyda keltirgan holda global muammolarni hal qilish uchun pragmatik va bir tekis strategiyalarni belgilab beradi.

5. Kompaniyalar korporativ ijtimoiy mas'uliyatga (KSS) asoslangan yondashuvlarni qo'llashga da'vat etiladi.

6, ifloslantiruvchi moddalar emissiya darajasini pasaytirish maqsadida

7. Xuddi shunday, shahar-sanoat integratsiyasi tushunchalarini qayta ko'rib chiqish va yashil maydonlarni yaratish zarurati tug'iladi.

8. Shuni ta'kidlash kerakki, adabiyotlarda barqaror rivojlanish kelajak avlodlar ehtiyojlarini qondirish va hozirgi zamonda insonlarning xudbin xulq-atvoriga qarshi turishga qaratilganligi ham ta'kidlangan

9. Xuddi shunday, turli nuqtai nazarlarni birlashtira oladigan barqarorlik tahlillarini o'tkazish juda muhimdir [16].

Yevropa yashil kelishuvi, zamonaviy, resurslardan foydalanishga yordam beradigan adolatli va farovon jamiyatga yo'l ochish strategiyasi sifatida qaraladi. U qishloq xo'jaligi, mobillik, binolar ta'mirlash, barqaror moliya, energiya tizimlari, tadqiqot va ishlab chiqarish sohalari bilan bog'liq emissiyani kamaytirish uchun chora-tadbirlar taklif etadi.. Ba'zi mualliflar iqtisodiyotda "generativ yondashuv"ni, hozirgi va kelajakdagi pandemik holatlarga chidamlilik uchun "ijtimoiy vaktsina" deb ta'kidlaganlar. Faol va sog'lom qarish va NEET (ishsiz yoki ta'lim olmayotgan yoshlar) fenomeniga qarshi kurashishga e'tibor berish juda muhimdir.

Oliy ta'lim muassasalari (OTM) SDG va xususan, SDG 4 (ya'ni, sifatli ta'lim)¹⁴ ga erishishga hissa qo'shishi mumkin. Rim papasi Franchesko ta'kidlaganidek, bizga "beparqlikning hozirgi globallashuvi va isrofgarchilik madaniyatini engib o'tishga imkon beradigan yangi turdagi ta'lim" kerak. Ushbu yo'nalishda "barqarorlik eroziyasi" hodisasiga yo'l qo'ymaslik kerak, barqaror rivojlanish kurslarini boshqarish va ta'lim dasturlarini barqaror moslashtirish tegishli tajribaga ega bo'lganlarga ishonib topshirilishi kerak. Ta'lim, innovatsiyalar va tadqiqotlarni qamrab olgan bilimlar uchburchagi fuqarolik jamiyati taraqqiyotini qo'llab-quvvatlash uchun birgalikda harakat qilishi kerak. OTMlar ko'pincha mahalliy ekotizimlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun katalizator bo'lib xizmat qiladigan kuchli mahalliy aloqalarga ega. Shu bilan birga, raqobatbardoshlik modellari xalqarolashuv va samaradorlikni rag'batlantiradi, barqaror rivojlanish muammolarini hal qilishga qodir bo'lgan universitetlar va shahar muhiti

o'rtasida yaqinroq hamkorlikni rag'batlantiradi. Ushbu sa'y-harakatlarni engillashtirish uchun insoniy hamkorlik va yaxshi xulq-atvorlik uchun asos kerak.

Barqaror texnologiyalar samaradorlik va mahsuldorlikni oshirish bilan birga atrof-muhitga ta'sirni kamaytirishga qaratilgan keng ko'lamli yutuqlar va tashabbuslarni o'z ichiga oladi. Bu qayta tiklanadigan energiya manbalariga, chiqindilarni kamaytirishga va yashil amaliyotlarga ortib borayotgan e'tibor bilan texnologiyalarni ishlab chiqish va ulardan foydalanishda paradigma o'zgarishini anglatadi. Ushbu harakat nafaqat mavjud texnologiyalarning salbiy ta'sirini yumshatish, balki kelajakdagi innovatsiyalarni barqarorlik bilan qayta ko'rib chiqishga qaratilgan.

Zamonaviy dunyoda barqaror texnologiyalarning dolzarbligi atrof-muhitni muhofaza qilishdan tashqarida. Texnologik taraqqiyot sayyoramizning sog'lig'iga zarar keltirmaydigan muvozanatni yaratish haqida. Kontsepsiya tobora korporativ strategiyalar, hukumat siyosati va iste'molchilarning xohish-istaklarining markaziy tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Raqamli asrga o'tayotganimiz sari barqarorlikni texnologik rivojlanishga integratsiya qilish oddiy tendentsiya emas, balki yashash, ishlash va atrof-muhit bilan o'zaro munosabatimizni shakllantirish zaruriyatiga aylanmoqda. [12].

Ushbu maqolada biz barqaror texnologiyalar dunyosiga kirib, ularning paydo bo'lishi, ta'siri va atrof-muhit o'zgarishini boshqarishda o'zgartiruvchi rolini o'rganamiz. Yashil hisoblash tashabbuslaridan tortib sanoat bo'ylab texnologik innovatsiyalargacha biz texnologiya yanada barqaror kelajakka intilishda kuchli ittifoqchiga aylanish yo'llarini ochib beramiz.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bosqichma-bosqich iqtisodiyotning eng muhim tayanchlaridan biriga aylanib bormoqda.

Iqtisodiy o'sishdan tashqari, atrof-muhitning ifloslanishi ham axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) natijasidir. Biroq, AKT ushbu tizimlarga qanday ta'sir qilishi mumkinligi aniq emas. AKTning yanada keng qamrovli o'lchoviga asoslangan joriy tadqiqot 2000 yildan 2019 yilgacha past, o'rta va yuqori daromadli deb tasniflangan 93

mamlakatda AKT, ta'lim va iqtisodiy ko'rsatkichlarning ekologik barqarorlikka ta'sirini o'rganib chiqdi.

Oldingi tadqiqotlardan farqli o'laroq, ushbu tadqiqot ma'lumotlardagi heterojenlik va bog'liqlikni bartaraf etish uchun ilg'or ekonometrik usullardan foydalangan va shu bilan yanada ishonchli va samarali natijalarga erishgan. Noto'g'ri tuzatilgan momentni baholash usuli va Driscoll va Kraal standart xato usullaridan olingan natijalar izchil. Natijalarga ko'ra, AKT past, o'rta va yuqori daromadli mamlakatlarda ekologik barqarorlikka heterojen ta'sir ko'rsatadi.

Keyingi natijalar esa, ta'limning o'rta va yuqori darajadagi guruhlari ekologik barqarorlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi, ammo past darajadagi guruhlarda bu rolni bajarishda kamchilik ko'rsatadi. Hamma uchun ekologik ta'lim barcha daromad guruhlari uchun iqlim o'zgarishi siyosatining bir qismi bo'lishi kerak.

Iqlim o'zgarishi odamlarga, korxonalarga, sanoatga va atrof-muhitga turli shakllarda ta'sir qiladigan tan olingan haqiqatdir. Bu global ob-havoning o'zgarishiga olib keldi: tez-tez sodir bo'ladigan bo'ronlar, qurg'oqchilik va haroratning ko'tarilishi yashash joylarining yo'qolishiga va ekotizimlarning o'zgarishiga olib keldi. So'nggi paytlarda jadal rivojlanayotgan global jamiyat, taraqqiyot va iqtisodiyot jiddiy ekologik muammolarga, jumladan, havoning ifloslanishi, issiqxona effekti va ekotizim degradatsiyasiga olib keldi. AKTning ahamiyati jamiyatni qayta shakllantiradi va ertangi kun jamiyatiga ta'sir qiladi. AKT sanoatlashtirish uchun zarur va oxir-oqibat iqtisodiy ko'rsatkichlar va atrof-muhitga ta'sir qiladi. AKT, shuningdek, Barqaror rivojlanish maqsadlarining iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatlariga bevosita yoki bilvosita hissa qo'shadi.

AKT iqlim o'zgarishini kuzatish, uning ta'sirini yumshatish va moslashtirish hamda yashil, aylanma iqtisodiyotga o'tishni qo'llab-quvvatlash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Biroq, iqtisodiy samaradorlikni oshirishda AKTning samarali rolini baholashda AKT ning kelajakdagi atrof-muhitga ta'siri, jumladan, sun'iy yo'ldoshlar, mobil telefonlar yoki Internetning roli e'tiborga olinmaydi.

Bularning barchasi iqlim o'zgarishi va barqaror rivojlanishning

asosiy muammolarini hal qilishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, 1980-yillardan boshlab AKTdan foydalanishning kuchayishi iqtisodiy o'sishni rag'batlantirdi va ekologik muhitga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatdi, bu esa ilmiy jamoatchilikni AKTning atrof-muhitga ta'sirini baholashga katta qiziqish uyg'otdi, bu sezilarli darajada oshdi.

Texnologiya atrof-muhitni boshqarish va innovatsion ekologik ilovalarning aqlli rivojlanishini rag'batlantirishda asosiy rol o'ynaydi.

Barqaror Rivojlanish Maqsadlariga (BRM) erishish uchun hukumatlar barqaror muhitni targ'ib qiluvchi siyosatni ilgari surish majburiyatini oldilar.

Biroq, AKT orqali barqarorlikka erishish murakkab masala va uning atrof-muhitga ta'siri raqamli asrni qiyinlashtirgan iqlim o'zgarishiga qarshi kurashda AKT ning muhim roliga qaramay, haligacha noaniq. Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda AKTning murakkabligi bir xil. Chunki AKT ning aniq kelajakdagi roli noma'lum, bugungi qarorlar barqaror rivojlanish yo'nalishini qanday belgilashi noma'lum. Turmush darajasini yaxshilash uchun AKTni o'zlashtirish inson huquqlari, shaxsiy daxlsizlik va xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan bo'lishi kerak. Shunday qilib, yuqoridagi muhokamaga asoslanib, ushbu tadqiqot butun dunyo bo'ylab ta'lim va raqamli savdoning rolini hisobga olgan holda AKTning ekologik barqarorlikdagi rolini o'rganadi.

Ushbu sohani qo'llab-quvvatlovchi yaqindan bog'liq adabiyotlar ishlab chiqarish nazariyasidan keladi. Taniqli iqtisodchi Robert Solou kuchli hisoblash quvvati mavjudligiga qaramay, nima uchun unumdorlik to'xtab qolganini tushuntirish uchun AQSh iqtisodiyotining hosildorlik paradoksiga ishora qilgan edi. Hosildorlik paradoksi haqidagi birinchi munozaralardan beri AKTning iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va samaradorlikni oshirishdagi roli keng e'tirof etilgan. Ish unumdorligini oshirishdan tashqari, AKT chiqindilarni sezilarli darajada kamaytiradi, aqlli shaharlar, elektr tarmoqlari, transport tizimlari va samarali biznes jarayonlarini qurishga yordam beradi. AT shuningdek, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish va ishlab chiqarish tizimlariga kirish sifatida uglerod unumdorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Watson

va boshqalar (2010) transformatsiya barqaror jamiyat qurishga yordam beradigan AKTning muhim tarkibiy qismi ekanligiga ishonishadi. Nazariy jihatdan, AKT uskunalari va asboblari ishlab chiqarish, energiyadan foydalanish va elektron chiqindilarni qayta ishlash kabi AKT ishlab chiqarish istiqbollari CO₂ emissiyasini oshirish uchun javobgardir.

Aksincha, AKT aqlli shahar loyihalari, samarali transport tizimlari, aqlli tarmoqlar va energiya tejash sohasidagi yutuqlarni ilgari surish orqali global darajada CO₂ emissiyasini kamaytiradi. AKTning jamiyatga ta'siri yaqqol ko'rinib turibdi va texnologiya bizni yangi ijtimoiy va madaniy o'tishning boshlanishiga olib keldi. AKT va texnologik taraqqiyotning ahamiyati shubhasizdir, ammo AKTning atrof-muhitga ta'siri haqidagi munozaralar hali ham sekin o'sib bormoqda. AKT iqtisodiy o'sish va samaradorlikning muhim belgilovchi omili ekanligi haqidagi g'oya keng e'tirof etilgan. Shunday qilib, uzoq muddatli istiqbolda iqtisodiy o'sish va ekologik barqarorlik o'rtasidagi teskari bog'liqlik kutilgan "Kuznets egri chiziqlari" ning mashhur nazariyasini to'ldiradi. [21].

Bir nechta tadqiqotlar AKT va emissiya o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib, turli ko'rsatkichlar uchun namunani aniqladi. Ular orasida Xaldar va Seti, Sahu va boshqalar (2021) moliyaviy rivojlanishni ko'rib chiqdilar; (2022) Qayta tiklanadigan energiya, innovatsiyalar va savdo; Evans va Mesgan (2022) boshqaruv va tartibga solish; Dane, (2019) savdo va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (keyingi o'rinlarda FDI deb yuritiladi); Liu va boshqalar (2021) korrupsiya; Caglar va boshqalar (2021) va Charfeddin va Cahia. (2021) qayta tiklanadigan energiya iste'moli; Chatti va Tariq, (2022) aqlli urbanizatsiya; Chatti. (2021) yuk tashish; Magazino va boshqalar (2021a) elektr energiyasi iste'moli; Altinoz va boshqalar (2021) umumiy omil unumdorligi va Uluchak va Danishxon. (2020) AKT globallasuvi va uglerod emissiyasi o'rtasidagi munosabatlar haqida ilmiy izlanishlar olib borganlar. Biroq, birinchi bosqichda atrof-muhit Kuznets egri chizig'i (bundan buyon matnda EKC) chegaralarida karbonat angidrid (keyingi o'rinlarda CO₂) chiqindilariga AKTning ta'siri bilan bog'liq tadqiqotlar muhokama

qilinadi. Misol uchun, Chien va boshqalar (2021) BRICS mamlakatlari uchun EKC gipotezasini sinab ko'rish uchun moment-kvantil regressiya (MMQR) usullaridan foydalangan.

empirik dalillar atrof-muhit sifatini yaxshilashda AKT ning foydali rolini ko'rsatadi va shuningdek, EKC gipotezasini qo'llab-quvvatlaydi. Xuddi shunday xulosaga Sahu va boshqalar (2021) Hindistonda o'tkazilgan tadqiqotda erishgan; Daniya. (2019) "Bir kamar va yo'l" tashabbusi mamlakatlari uchun; Dane va boshqalar (2019) yuqori, o'rta va past daromadli mamlakatlar uchun; Rivojlanayotgan mamlakatlar uchun Dane et al (2018); Park va boshqalar (2018) Evropa Ittifoqi mamlakatlari uchun; va Xaldar va Seti. (2022) 16 ta rivojlanayotgan mamlakatlar uchun. Evans va Mesgang (2022) boshqaruv va tartibga solishning mo'tadil roli nuqtai nazaridan AKT-savdo-muhit aloqasini o'rganishda 31 Afrika mamlakatlarida EKC gipotezasini tasdiqladilar.

Atrof-muhitni muhofaza qilish choralarini kuchaytirish orqali ko'p miqdorda uglerodli AKT mahsulotlarini ishlab chiqarishni cheklash kerak. Bundan tashqari, siyosatchilar energiya va uglerodni talab qiluvchi AKT uskunalaridan foydalanish bilan bog'liq jarayonlar uchun samarali monitoring tizimini ishlab chiqishlari kerak va past va yuqori daromadli mamlakatlar hukumatlariga AKTdan samarasiz foydalanishni cheklash choralarini ko'rishlari qat'iy tavsiya etiladi. uskunalari.

Bundan tashqari, energiya iste'moli yuqori bo'lgan ma'lumotlar markazlari tegishli choralarni ko'rish va ko'proq manfaatdor tomonlarni jalb qilish orqali ularning energiya iste'moli maqsadlarini belgilash orqali tartibga solinishi kerak. Hukumatlar beshinchi avlod (5G) yashil mobil texnologiyalari kabi yashil AKT va innovatsion AKT texnologiyalari bo'yicha tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlashi va emissiyani nazorat qilishga yordam beradigan to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar yoki davlat-xususiy sheriklik orqali uni ilgari surish uchun mablag' ajratishi kerak. Xuddi shunday, hukumat xususiy kompaniyalar yoki universitetlar yordamida AKT energiya samaradorligini o'rganish uchun tadqiqot markazlarini tashkil qilishi mumkin.

Transport sektori to'g'ridan-to'g'ri karbonat angidrid (CO_2) emissiyasining asosiy hissasi hisoblanadi. 2020-yilda ular emissiyaning

24 foizini, global neft talabining 57 foizini va umumiy energiya iste'moli 28 foizni tashkil etdi. Biroq, Net Zero maqsadiga erishish uchun hukumatlar elektromobil innovatsiyalariga sarmoya kiritmoqda va yoqilg'i tejaydigan avtomobillar ishlab chiqarila boshlandi.

Samarali avtomobillar eski versiyalarga qaraganda kamroq yoqilg'i sarflaydi. Ular kamroq issiqxona gazlarini chiqaradi va yoqilg'ini tejaydi. EPA Automotive Trend hisobotiga ko'ra, engil yuk mashinalari uchun o'rtacha yoqilg'i tejamkorligi 25,7 mpg gacha oshdi. Ko'pgina yirik shaharlar jamoat transportida velosiped almashish va boshqa yangiliklarni ham joriy qildi.

Yashil qurilish texnologiyalari Ilg'or qurilish texnologiyalari loyihalashdan tortib to qurilishgacha, ekspluatatsiya va texnik xizmat ko'rsatishgacha, hatto ta'mirlashdan tortib to buzishgacha bo'lgan barcha bosqichlarda atrof-muhitga minimal ta'sirni ta'minlashga yordam beradi. Samarali tarzda loyihalashtirilgan va qurilgan binolar operatsion xarajatlarni kamaytiradi va toksiklikni oshiradi. Qo'shma Shtatlarda yashil binolarning aktivlari qiymati 10 foizga oshdi.

Bundan tashqari, energiya tejamkor qurilish texnikasidan foydalanish, yaxshilangan izolyatsiya, aqlli termostatlar va boshqa o'zgarishlardan foydalanish haqida gap ketganda, energiya iste'moli taxminan 30 foizga kamayishi mumkin, deydi Energetika vazirligi. Ushbu texnologiyaning samaradorligi va foydaliligini Grand View Research kompaniyasining so'nggi statistik ma'lumotlari ham tasdiqlaydi, unda ekologik toza materiallarga talab ortib borayotgani sababli global yashil qurilish materiallari bozori 2022 yilga kelib 364,6 milliard dollarga yetishi kutilmoqda. xavfsiz qurilish usullari. [18].

Yashil binolarni qurish ko'plab afzalliklarga ega. Bu xona ichidagi havo sifatini yaxshilashi, uglerod chiqindilarini va suv, energiya va havoning isrof qilinishini kamaytirishi va hayot sifatini yaxshilashi mumkin. Yashil qurilish amaliyotlarining muvaffaqiyati ko'plab venchur kapitalistlarini jalb qildi, bu esa 2019 va 2028 yillar orasida investitsiyalarning 12,6 trillion dollarga oshishiga olib keldi.

XULOSA

Tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning nazariy va uslubiy asoslari inson jamoalari va tabiiy muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sirni o'rnatish qobiliyatiga muhtoj bo'lgan tadqiqotning murakkab sohasini ifodalaydi.

Bu munosabatlarning markazida inson va tabiat bir-biridan ajralgan holda mavjud emasligini, balki o'zaro belgilab qo'yilgan ittifoqni tashkil etishini tan olish yotadi, bunda har bir tomon bir-biriga ta'sir qiladi, mavjudlikni belgilaydi. Ushbu munosabatlarni o'rganishga nazariy va uslubiy yondashuvlarni ishlab chiqish tabiiy va gumanitar fanlarni o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab qiladi.

Falsafa va ijtimoiy nazariya tarixida tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni tushunishga turlicha yondashuvlar mavjud bo'lgan. Odamlarning ustunligi va dunyodagi o'ziga xos rolini ta'kidlaydigan antropotsentrizmdan boshlab, barcha tirik mavjudotlarning o'zaro bog'liqligini va tabiat bilan barqaror o'zaro ta'sir qilish zarurligini ta'kidlaydigan yanada ekotizimli va yaxlit yondashuvlarga. Taqdim etilgan turli xil nazariy asoslar inson jamiyatlari o'z muhitlari bilan qanday munosabatda bo'lishlari kerakligi haqidagi keng ko'lamli qarashlarni aks ettiradi va bu munosabatlarning murakkabligi va ko'p qatlamliligini ta'kidlaydi.

Tabiat-jamiyat munosabatlari sohasidagi zamonaviy tadqiqotlar barqaror rivojlanish, ekologik farovonlik va ijtimoiy adolat bir-biri bilan chambarchas bog'liqligini tobora ko'proq e'tirof etmoqda. Bu tushuncha ularning o'zaro ta'sirida ham ekologik, ham ijtimoiy jihatlarni hisobga olishga qodir bo'lgan integratsion yondashuvlar zarurligini ta'kidlaydi. Bunday yondashuvlarni ishlab chiqish ekologiya va biologiyadan sotsiologiya, siyosiy iqtisod va falsafagacha bo'lgan turli ilmiy fanlar o'rtasidagi yaqin hamkorlikni o'z ichiga oladi.

Tabiat-jamiyat munosabatlarini o'rganishda uslubiy xilma-xillikning ahamiyatini oshirib bo'lmaydi. Bu tadqiqotchilarga o'z vositalarini muayyan tadqiqot muammolarining o'ziga xos xususiyatlariga moslashtirish imkonini beradi, bu sohani har tomonlama tushunish imkonini beradi. Transdisiplinarlik va fanlararolikka

asoslangan metodologiyalar inson va tabiatning murakkab o'zaro ta'siri haqida dunyoning batafsil tasvirini yaratishga yordam beradi, barqaror o'zaro ta'sir strategiyalarini ishlab chiqish uchun yangi istiqbollarni ochadi.

Shunday qilib, tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning nazariy va uslubiy asoslari o'rganilayotgan mavzuning murakkabligini aks ettiruvchi keng ko'lamli masalalarni qamrab oladi. Inson va tabiat o'rtasidagi bog'liqlikni tadqiq etish ham ekosferani, ham ijtimoiy jarayonlarni chuqur o'rganishni hamda innovatsion nazariy va uslubiy yondashuvlarni ishlab chiqishni talab qiladi. O'rganilayotgan bilim sohasidagi taraqqiyot nafaqat akademik rivojlanishga, balki sayyoramiz va uning barcha aholisining kelajagi uchun ayniqsa muhim bo'lgan insonning tabiat bilan o'zaro munosabatlarining yanada muvozanatli shakllarini shakllantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ахматова, Д. Р. Экоэтика в поисках современной модели антропоцентризма / Д. Р. Ахматова, В. М. Кабакова // Революция и эволюция в социально-экономическом развитии : Материалы Международной студенческой научно-практической конференции, посвященной 161-летию со дня рождения Г. В. Плеханова, Москва, 13 декабря 2017 года. – Москва: ФГБОУ ВО «РЭУ им. Г. В. Плеханова», 2018. – С. 9-15.

2. Баева, К. О. Роль отношения к экологическим проблемам в эмоциональной реакции на проэкологические нормы / К. О. Баева // Синергия Наук. – 2020. – № 44. – С. 219-225.

3. Ведерникова, А. П. Способы преодоления антропоцентризма Т. Мортон и Б. Латура в контексте понимания природы / А. П. Ведерникова // Актуальные проблемы социального развития. Философские и социологические исследования : Материалы V Всероссийской (с международным участием) научной конференции молодых ученых, Архангельск, 15–16 апреля 2022 года. – Архангельск: Северный (Арктический) федеральный университет им. М.В. Ломоносова, 2022. – С. 279-282.

4. Захарова, Е. Ю. Теория экологически ориентированного антропоцентризма / Е. Ю. Захарова // Ученые записки Забайкальского государственного университета. – 2013. – № 4(51). – С. 117-121.

5. Кузина-Анащенко, И. В. Трансгуманизм как "бесчеловечная" философия / И. В. Кузина-Анащенко // Человек, общество, история, язык, культура в современном научном рассмотрении : Материалы международной научной конференции, Москва, 21 декабря 2017 года. – Москва: федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования "Московский политехнический университет", 2018. – С. 82-86.

6. Лоскутов, Ю. В. Субстанциальная онтология и решение глобальных экологических проблем / Ю. В. Лоскутов // Век глобализации. – 2023. – № 1(45). – С. 17-30.

7. Пелевин, С. И. Генезис развития философия: от теоцентризма к антропоцентризму / С. И. Пелевин // ПРОБЛЕМЫ и ТЕНДЕНЦИИ научных ПРЕОБРАЗОВАНИЙ в УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБЩЕСТВА : Сборник статей Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, Омск, 28 марта 2023 года. – УФА: Общество с ограниченной ответственностью "Аэтерна", 2023. – С. 80-83.

8. Сычев, А. А. Экологическая проблематика в религиозных этике и праве / А. А. Сычев, Е. А. Коваль, Н. В. Жадунова // Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета. – 2022. – Т. 22, № 6. – С. 57-62.

9. Цыпина, Л. В. У истоков энвайроментализма: Природа и Человек в философии Р. У. Эмерсона / Л. В. Цыпина, Е. П. Ченских // Философская мысль. – 2020. – № 9. – С. 14-27.

10. Шевченко, О. В. Эволюция философско-мировоззренческих представлений о человеке, природе и их взаимосвязи / О. В. Шевченко, Е. С. Бужор // Философия. История. Образование. – 2022. – № 4(6).

11. Шульга, Е. Н. Экофилософия и символический мир природы: проблема интерпретации / Е. Н. Шульга // Logos et Praxis. – 2018. – Т. 17, № 1. – С. 22-31.

12. Sheather J, Littler K, Singh JA, Wright K. Ethics, climate change and health - a landscape review. Wellcome Open Res. 2023 Aug 14;8:343. doi: 10.12688/wellcomeopenres.19490.1. PMID: 37692130; PMCID: PMC10483174.

13. Ebo, Socrates. (2018). ETHICAL ISSUES ON THE ENVIRONMENT. 10.13140/RG.2.2.21997.90081.

14. Rigley, E.; Chapman, A.; Evers, C.; McNeill, W. Anthropocentrism and Environmental Wellbeing in AI Ethics Standards: A Scoping Review and Discussion. AI 2023, 4, 844-874. <https://doi.org/10.3390/ai4040043>

15. Kim J. J. H. et al. Conceptualizing human–nature relationships: Implications of human exceptionalist thinking for sustainability and conservation // Topics in Cognitive Science. – 2023.

16. Chaudhuri U. Dis-Anthropocentric Performance: The Climate Lens Playbook. TDR: The Drama Review. 2023;67(1):41-43. doi:10.1017/S1054204322000740
17. Kotzé L. A Global Environmental Constitution for the Anthropocene? Transnational Environmental Law. 2019;8(1):11-33. doi:10.1017/S2047102518000274
18. Dennis Eversberg, Philip Koch, Jana Holz, Lilian Pungas & Anne Stein (2022) Social relationships with nature: elements of a framework for socio-ecological structure analysis, Innovation: The European Journal of Social Science Research, 35:3, 389-419
19. Chen, L., Msigwa, G., Yang, M. et al. Strategies to achieve a carbon neutral society: a review. Environ Chem Lett 20, 2277–2310 (2022). <https://doi.org/10.1007/s10311-022-01435-8>
20. Biancardi, A., Colasante, A., D'Adamo, I. et al. Strategies for developing sustainable communities in higher education institutions. Sci Rep 13, 20596 (2023). <https://doi.org/10.1038/s41598-023-48021-8>
21. Nogaibayev, Iqlas. (2021). Relations between nature and society in a philosophical context. ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL. 11. 2249-7137. 10.5958/2249-7137.2021.00020.3.
22. Iqbal K. et al. Understanding the relationship between technological innovation and environmental sustainability under the silver lining of education //Frontiers in Environmental Science. – 2023. – T. 11. – №. 1235376.
23. Арсеньев, К. С. (2009). Экологическая этика и устойчивое развитие. Воронежский государственный университет.
24. Бабкин, В. Ф. (2006). Экологическая экономика: теоретические и методологические аспекты. Вестник Московского университета. Серия 6. Экономика, (6), 3-15.
25. Гиренко, Н. М., & Федоров, В. П. (2001). Экология и политика. Наука.
26. Злотин, Р. И. (2004). Экономика природопользования. Вузовский учебник.
27. Коптюг, В. А., & Степанов, Л. Н. (1992). Экологическая

ситуация в России: проблемы и перспективы. Наука.

28. Лаппо, Г. М., & Шестаков, А. И. (2010). Экологическая безопасность и устойчивое развитие. Вестник Российской академии наук, 80(1), 32-41.

29. Павлов, Д. С. (2007). Экологическое право и политика. Юридическая литература.

30. Симонов, В. И. (2003). Проблемы устойчивого развития: экологические и социально-экономические аспекты. Экономика и управление, (5), 12-20.

31. Тимофеев, А. Г. (2015). Зеленая экономика: теория и практика. Финансы и кредит, (12), 34-45.

32. Арифбеков, М. А. (2008). Экология ва инсон: экологик маданиятнинг асослари. Тошкент: Ўзбекистон фанлар академияси нашриёти.

33. Каримов, И. А. (2011). Ўзбекистоннинг экологик сиёсати: устувор йўналишлар. Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Президенти Девони.

34. Мирзаев, Х. Р. (2014). Экология ва иқтисодиёт: назария ва амалиёт. Тошкент давлат иқтисодиёт университети.

35. Мухаммадиев, Ш. Ш. (2009). Ўзбекистонда экологик ҳуқуқ ва сиёсат. Тошкент: Юридик адабиёт.

36. Норматов, А. А. (2010). Барқарор ривожланиш: экологик ва ижтимоий-иқтисодий асослар. Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси.

37. Рахимов, Д. Б. (2013). Қишлоқ хўжалигида барқарор ривожланиш ва экологик муаммолар. Қишлоқ хўжалиги журнали, (3), 22-30.

38. Сайфутдинов, М. А. (2015). Ўзбекистонда экологик таълим ва тарбия. Тошкент: Фан ва технологиялар.

39. Тошбоев, Ш. А. (2012). Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш. Тошкент: Ўқитувчи.

40. Умаров, А. А. (2016). Барқарор ривожланиш ва яшил иқтисодиёт. Тошкент давлат техника университети.

41. Юлдашев, С. Х. (2014). Экологик менежмент ва барқарор

ривожланиш. Тошкент: Иқтисод.

- 42.Acar, A. E. (2012). Çevre ekonomisi ve politika. İmaj Yayınevi.
- 43.Aydın, M. Z. (2009). Türkiye’de çevre politikaları ve sürdürülebilir kalkınma. İstanbul: Beta Yayınları.
- 44.Baykal, B. B., & Tuncel, G. (2004). Türkiye’de çevre sorunları ve çözüm önerileri. TÜBİTAK.
- 45.Demir, M. (2013). Çevre hukuku: Temel kavramlar ve Türkiye uygulaması. Seçkin Yayıncılık.
- 46.Duru, B., & Fırat, D. (2011). Yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma. İTO Yayınları.
- 47.Erdoğan, N. (2004). Çevre sosyolojisi: Kuramsal yaklaşımlar ve Türkiye örneği. Phoenix Yayınevi.
- 48.Gündoğan, C. (2010). Çevre bilimi ve çevre sorunları. Nobel Yayın Dağıtım.
- 49.Keleş, R., & Hamamcı, C. (2012). Çevre politikası. İmge Kitabevi Yayınları.
- 50.Özdemir, C. (2015). Yeşil ekonomi ve Türkiye’nin çevre politikaları. Ankara: Ekin Yayınevi.
- 51.Türkdoğan, M. (2014). Türkiye’de çevre sorunları ve sürdürülebilir kalkınma. Nobel Akademik Yayıncılık.
- 52.Bina, O. (2013). The green economy and sustainable development: An uneasy balance? Environment and Planning C: Government and Policy, 31(6), 1023-1047. <https://doi.org/10.1068/c1310j>
- 53.Costanza, R., d’Arge, R., de Groot, R., Farber, S., Grasso, M., Hannon, B., ... & van den Belt, M. (1997). The value of the world’s ecosystem services and natural capital. Nature, 387(6630), 253-260. <https://doi.org/10.1038/387253a0>
- 54.Daly, H. E., & Farley, J. (2011). Ecological economics: Principles and applications. Island Press.
- 55.Desai, V., & Potter, R. B. (Eds.). (2013). The companion to development studies. Routledge.
- 56.Diener, A. C., & Hagen, J. (Eds.). (2012). Borderlines and borderlands: Political oddities at the edge of the nation-state. Rowman & Littlefield.

57.Elliott, L. (2013). The global politics of the environment. Macmillan International Higher Education.

58.Elzen, B., Geels, F. W., & Green, K. (Eds.). (2004). System innovation and the transition to sustainability: Theory, evidence and policy. Edward Elgar Publishing.

59.Folke, C., Carpenter, S. R., Walker, B., Scheffer, M., Chapin, T., & Rockström, J. (2010). Resilience thinking: Integrating resilience, adaptability and transformability. *Ecology and Society*, 15(4). <https://doi.org/10.5751/ES-03610-150420>

MUNDARIJA

Kirish	3
I - BOB. UCHINCHI RENESSANS POYDEVORI SHAKLLANISHINING EKOLOGIK JIHATLARI: IJTIMOYIY-FALSAFIY TAHLIL.....	5
1.1. Uchinchi renessans tushunchasi va uning ijtimoiy-falsafiy mazmuni tahlili .	6
1.2. Uchinchi renessans poydevori yaratilishida yashil iqtisod kontsepsiyasining nazariy metodologik asoslari	13
1.3. Yashil iqtisodiyot asoslarini yaratishning ijtimoiy-falsafiy masalalari	20
II bob: Atrof-muhit va jamiyat munosabatlarini uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirish: ijtimoiy-falsafiy jihatlar	25
2.1. Uchinchi renessans kontekstida uyg'unlashtirish va insonparvarlashtirish tushunchalarining falsafiy tahlili	25
2.2. Yangi O'zbekistonda ekologik va axloqiy munosabatlarni insonparvarlashtirishning innovatsion mexanizmlari	30
2.3. Yashil makonning milliy kontsepsiyasini ta'minlashda tabiat va jamiyat: munosabatlarni muvofiqlashtirish jarayoni	37
2.4. Polietnik jamiyat jarayonlarida insonning ekologik ongi va madaniyatining shakllanishi	44
III BOB: IJTIMOYIY HUQUQIY DAVLATNI SHAKLLANTIRISH JARAYONIDA EKOLOGIK MUVOZANAT: TIZIMNI TAKOMILLASHTIRISH ZARURATI.....	57
3.1. Ekologik muvozanatning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati	57
3.2. Tabiat va jamiyat munosabatlari uyg'unligida nodavlat notijorat tashkilotlari: tashkilotlarning roli	61
3.3. Shaxsning ekologik madaniyatini yuksaltirishda islom dinining o'rni	65
3.4. Ekologik ta'lim, shaxsiy ekologik madaniyat, innovatsion ta'limning roli	69
3.5. Orol dengizi inqirozining sabablari va ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari.....	77

IV BOB. GLOBAL EKOLOGIK INQIROZ FALSAFIY TADQIQOT	
PREDMETI SIFATIDA	86
4.1. Global ekologik inqiroz antropotsentrizm prizmasi sifatida	86
4.2. Tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish usullari.....	95
4.3. Ekologik madaniyatni oshirish strategiyalari	101
XULOSA	110
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:.....	112

Muxiddinova Xakimaxon G'ulomovna

UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINING EKOLOGIK ASPEKTLARI

Mas'ul muharrir:

D.ERGASHEVA

Texnik muharrir:

A. TOSHPO'LATOV

Terishga berildi 15.06.2024 yil.

Bosishga ruxsat etildi 25.06.2024 yil.

Bichimi 60x42 1/16, Hajmi 8.75 bosma taboq.

Adadi 100 nusxa. Bahosi kelishilgan narxda.

“MASHRAB” nashriyoti

Namangan shahri, Navoiy ko'chasi, 36.

Nashriyot litsenziya raqami AI – 007

2018 yil 20 iyulda berilgan

Murojaat uchun telefon (+99899) 638-11-26

“Toshbuloq oqshomi” MCHJ bosmaxonasida chop etildi.

Manzil: *Namangan shahri, I. Karimov ko'chasi, 10-uy.*

Murojaat uchun telefon (+99891) 362-93-00